ADDYSG CYMRU
EDUCATION WALES
cenhadaeth ein cenedl | our national mission

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Rhif: WG52836

Llywodraeth Cymru
Ymgynghoriad – crynodeb o'r ymateb

Ymgynghoriad ar y Canllawiau Hawliau, Parch, Cydraddoldeb ar wrth-fwlio

Herio bwlio ac aflonyddu

Tachwedd 2025

Mae’r ddogfen yma hefyd ar gael yn Saesneg.
This document is also available in English.

OGL © Hawlfraint y Goron ISBN Digidol 978-1-80633-476-6

Trosolwg

Mae'r ddogfen hon yn rhoi crynodeb o'r ymatebion i'n hymgynghoriad ar yr Ymgynghoriad ar y Canllawiau Hawliau, Parch, Cydraddoldeb ar wrth-fwlio. Cyhoeddwyd yr ymgynghoriad hwn ar 19eg Mai 2025.

Camau i'w Cymryd

Er gwybodaeth yn unig yw'r ddogfen hon.

Gwybodaeth bellach a dogfennau cysylltiedig

Mae fersiynau print bras, Braille a fersiynau mewn ieithoedd eraill o'r ddogfen hon ar gael ar gais.

Dolen i'r ddogfennaeth ymgynghori: Canllawiau gwrthfwlio Hawliau, parch, cydraddoldeb

Manylion cyswllt

Am ragor o fanylion:
Llesiant a Diogelu
Tegwch mewn Addysg
Y Gyfarwyddiaeth Addysg
Llywodraeth Cymru
Parc Cathays
Caerdydd
CF10 3NQ

E-bost: YmgynghoriadCydraddoldebParchuHawliau@llyw.cymru

@Addysg_LIG

Facebook/AddysgCymru

Copïau ychwanegol

Cyhoeddir y crynodeb hwn o'r ymatebion a chopïau o'r holl ddogfennaeth ymgynghori ar ffurf electronig yn unig a gellir eu gweld ar wefan Llywodraeth Cymru.

Cynnwys

1	Crynodeb gweithredol	2
2	Cyflwyniad	4
3	Methodoleg	5
4	Ymatebion i Holiadur yr Ymgynghoriad	8
5	Sylwadau ychwanegol	54
6	Cyflwyniadau	56
7	Adborth ar y gweithdai	61

1 Crynodeb gweithredol

1.1 Cyflwyniad a methodoleg

Roedd yr ymgynghoriad yn ymdrin â gwelliannau arfaethedig i ganllawiau gwrth-fwlio Hawliau, Parch, Cydraddoldeb, a gofynnodd gwestiynau hefyd am newid posibl i Rheoliadau Addysg (Mangreoedd Ysgol) 1999 mewn perthynas â darparu toiledau, maes sydd wedi'i amlygu fel un lle mae bwlio'n digwydd. Mae'r ddogfen hon yn ymdrin â'r holl gwestiynau o'r ymgynghoriad.

Derbyniwyd cyfanswm o 242 o ymatebion i'r ymgynghoriad. O'r rhain, defnyddiodd 211 o ymatebion i'r ymgynghoriad y templed a ddarparwyd; dilynodd 30 o gyflwyniadau e-bost fformat yr holiadur ymgynghori; ac ni ddilynodd un cyflwyniad fformat yr holiadur.

Comisiynodd Llywodraeth Cymru Strategic Research and Insight Ltd (SRI) i ddadansoddi ac adrodd yn annibynnol ar yr ymatebion i'r ymgynghoriad. Fel rhan o'r comisiwn i ddadansoddi ymatebion i'r ymgynghoriad, cafodd SRI y dasg hefyd o drefnu a chymedroli dau weithdy i randdeiliaid. Cymerodd cyfanswm o 16 sefydliad ran yn y gweithdai, gyda 19 o gyfranogwyr yn bresennol ar draws y ddwy sesiwn.

Mae'r adroddiad wedi'i strwythuro yn ôl y cwestiynau yn y ffurflen ymateb i'r ymgynghoriad. Fel arfer, roedd hyn yn cynnwys cwestiwn caeedig ac yna cwestiwn agored. Roedd y cwestiwn agored yn caniatáu i ymatebwyr ddarparu sylwadau cyd-destunol ychwanegol ochr yn ochr â'u hymateb i'r cwestiwn caeedig.

Mae'r ymatebion i'r cwestiynau agored wedi'u crynhoi drwy nodi'r themâu allweddol a ddaeth i'r amlwg o dan bob cwestiwn. Mae pob cwestiwn agored hefyd yn cynnwys 'sylfaen', sef nifer yr unigolion a roddodd sylwadau agored, gan nad atebodd pob ymatebydd bob cwestiwn neu ddewisodd ymhelaethu ar eu hymatebion caeedig drwy ateb y cwestiynau agored.

Mae'r gwahaniaeth hwn yn bwysig, gan fod llawer o'r sylwadau agored wedi mynegi barn negyddol am y canllawiau, tra bod yr ymatebion i'r cwestiynau caeedig yn gyffredinol yn fwy cadarnhaol. Mae hyn yn awgrymu y gallai'r rhai a ddewisodd roi adborth agored fod wedi bod yn fwy beirniadol o'r canllawiau na'r rhai na wnaeth.

1.2 Crynodeb o ganlyniadau cwestiynau

Ar y cyfan, roedd yr ymatebion i'r cwestiynau caeedig yn gadarnhaol. Teimlai tua thri chwarter o'r ymatebwyr fod y canllawiau drafft yn darparu gwybodaeth ymarferol a defnyddiol (74%), wedi'i egluro'n glir (75%), ac yn hawdd ei ddefnyddio (72%). Dywedodd cyfran debyg (76%) ei bod yn amlinellu cyfrifoldebau cyfreithiol ysgolion a llywodraethwyr yn glir, tra dywedodd 69% ei bod yn nodi cyfrifoldebau awdurdodau lleol yn glir. Teimlai'r rhan fwyaf o'r ymatebwyr (82%) hefyd fod y canllawiau'n cynnwys dysgwyr â nodweddion gwarchodedig yn briodol. Er bod (73%) yn cytuno y dylid diwygio Rheoliadau Addysg (Mangreoedd Ysgol) 1999, anghytunodd 20%.

Cyflwynodd sylwadau agored ddarlun mwy amrywiol. Y themâu mwyaf cyffredin a godwyd ar draws yr ymgynghoriad oedd fel a ganlyn:

- Gwnaeth llawer o ymatebwyr sylwadau ar sut mae'r canllawiau'n mynd i'r afael â materion rhyw a rhywedd. Roedd barn yn aml yn rhanedig: roedd rhai'n croesawu ei gydnabyddiaeth o ddysgwyr trawsryweddol ac an-ddeuaidd, gan gynnwys anghenion o ran mynediad at

gyfleusterau toiled, tra bod eraill yn cwestiynu a yw'n cyd-fynd â dyfarniadau cyfreithiol diweddar fel penderfyniad y Goruchaf Lys ac Adolygiad Cass.

- Teimlai llawer o ymatebwyr y gallai'r canllawiau drafft fod yn gliriach ac yn symlach i'w rhoi ar waith. Dywedodd rhai eu bod yn canolbwyntio gormod ar ddamcaniaeth yn hytrach nag amlinellu camau clir i ysgolion eu cymryd, ac awgrymasant grynodebau cryno, cymhorthion gweledol, neu astudiaethau achos i'w gwneud hi'n haws i'w rhoi ar waith.
- Roedd rhai o'r sylwadau'n canolbwyntio ar yr heriau o roi'r canllawiau ar waith. Awgrymodd yr ymatebwyr fod angen hyfforddiant staff ychwanegol ac adnoddau digonol i gefnogi ysgolion, gan nodi y gallai llwythi gwaith trwm gyfyngu ar y gallu i fabwysiadu dulliau newydd yn effeithiol.
- Mynegodd rhai ymatebwyr bryderon ynghylch hyd cyffredinol y ddogfen a nifer y cyfeiriadau at ddeunyddiau eraill. Awgrymodd rhai o'r ymatebwyr hyn fersiynau byrrach neu fersiynau penodol i'r gynulleidfa i wella hygyrchedd a rhwyddineb defnydd.

1.3 Casgliad o'r gweithdai

Er bod y canllawiau'n cael eu hystyried yn gam cadarnhaol, teimlai'r cyfranogwyr y byddai maint eu heffaith yn dibynnu ar iaith gliriach, offer ymarferol, a hyfforddiant a chefnogaeth i ymarferwyr addysg, yn ogystal â chasglu a monitro data cyson. Roeddent yn croesawu ei gyd-fynd â blaenoriaethau cenedlaethol fel Cynlluniau Gweithredu Gwrth-Hiliol Cymru a LGBTQ+, ac yn canmol ei ffocws ar fynd i'r afael â bwlio sy'n seiliedig ar ragfarn a hyrwyddo lles. Fodd bynnag, teimlai'r cyfranogwyr fod y ddogfen yn hir ac yn gymhleth, gyda rhai'n galw am strwythur cliriach, cymhorthion gweledol, neu adnoddau penodol i'r gynulleidfa i'w gwneud hi'n haws i'w darllen.

1.4 Camau nesaf a sylwadau terfynol

Yn dilyn yr ymgynghoriad, bydd Llywodraeth Cymru yn dechrau gyda'r diwygiadau i'r canllawiau i adlewyrchu'r sylwadau a dderbyniwyd ac mae'n bwriadu cyhoeddi fersiwn derfynol y canllawiau Hawliau, Parch, Cydraddoldeb yn y flwyddyn newydd. Bydd unrhyw waith dilynol i fwrw ymlaen â gwelliannau i'r canllawiau Hawliau, Parch, Cydraddoldeb yn symud ymlaen ar wahân i'r gwaith sy'n ymwneud â Rheoliadau Addysg (Mangreoedd Ysgol) 1999.

Mae'r crynodeb gweithredol hwn yn rhoi cipolwg ar y canfyddiadau; gellir dod o hyd i ddadansoddiad llawn yn y tudalennau canlynol.

2 Cyflwyniad

2.1 Cyd-destun a chefndir

Mae Llywodraeth Cymru yn ceisio cefnogi ysgolion i weithio tuag at ddatblygu perthnasoedd cadarnhaol a pharchus ymhlith plant a phobl ifanc. I'r perwyl hwn, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru ei 'Hawliau, parch, cydraddoldeb: canllawiau i ysgolion' yn 2019. Yn 2025, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru fersiwn ddrafft wedi'i diweddaru o'r canllawiau hyn, i adlewyrchu deddfau newydd, ymchwil newydd, a'r materion newidiol sy'n wynebu plant.

Ar 19^{eg} Mai 2025, agorodd Llywodraeth Cymru ymgynghoriad ar ganllawiau drafft, gyda'r ymgynghoriad yn dod i ben ar 31^{ain} Gorffennaf (ymgynghoriad canllawiau Hawliau, parch, cydraddoldeb ar wrth-fwlio).

Ceisiodd Llywodraeth Cymru farn rhanddeiliaid, gan gynnwys plant a phobl ifanc, rhieni a gofalwyr, ymarferwyr addysg, gwasanaethau cyhoeddus a sefydliadau gwirfoddol a thrydydd sector, er mwyn sicrhau bod y canllawiau diwygiedig yn diwallu anghenion pob defnyddiwr.

Nod y canllaw yw:

- cefnogi ysgolion i weithio tuag at ddatblygu perthnasoedd cadarnhaol a pharchus ymhlith plant a phobl ifanc
- cryfhau'r canllawiau mewn perthynas â bwlio ar sail rhagfarn a hil
- ystyried yr effaith y gall bwlio ei chael ar iechyd meddwl a llesiant dysgwr
- nodi sut y dylai ysgolion weithio mewn partneriaeth ag eraill, gan gynnwys y GIG a sefydliadau'r trydydd sector
- anfon neges glir bod bwlio yn annerbyniol ac na fydd yn cael ei oddef

Penodwyd Strategic Research and Insight Ltd (SRI) i ddadansoddi ac adrodd yn annibynnol ar yr ymatebion i'r ymgynghoriad, yn ogystal â threfnu a hwyluso dau weithdy gyda sefydliadau cynrychioliadol sy'n gweithio yn y maes hwn. Darperir mwy o fanylion yn yr adran fethodoleg dros y dudalen.

3 Methodoleg

3.1 Ymatebion i'r ymgynghoriad

Roedd y ffurflen ymateb i'r ymgynghoriad ar-lein yn cynnwys 12 cwestiwn caeedig, pob un â blwch 'sylwadau ategol' i ganiatáu i ymatebwyr ymhelaethu ar eu hymateb caeedig. Roedd tri chwestiwn agored arall tua diwedd y ffurflen ymateb i'r ymgynghoriad.

Gallai unigolion yn ogystal â sefydliadau lenwi'r ffurflen ymateb i'r ymgynghoriad. Derbyniwyd 212 o ymatebion i'r ymgynghoriad ar-lein. Fodd bynnag, disodlwyd un o'r ymatebion hyn gan gyflwyniad e-bost, gan arwain at gyfanswm o 211 o ymatebion dilys i'r ymgynghoriad.

Yn ogystal, derbyniwyd 30 o gyflwyniadau drwy e-bost a oedd yn dilyn fformat ffurflen ymateb yr ymgynghoriad (gyda a heb gyflwyniadau/rhagair) ac fe'u cyfunwyd â'r ymatebion ar-lein i'w dadansoddi.

Roedd 13 o'r cyflwyniadau e-bost yn cynnwys cyflwyniadau/rhagair. Nid oedd y rhain yn dilyn fformat holiadur yr ymgynghoriad, ac felly maent wedi cael eu dadansoddi ac adroddir arnynt ar wahân.

Roedd un cyflwyniad nad oedd yn dilyn fformat holiadur yr ymgynghoriad, ac o'r herwydd, mae wedi'i ddadansoddi ac adroddir arno ar wahân i'r ymatebion ffurflen ymateb cyfun. Adroddiad oedd hwn gan y sefydliad Plant yng Nghymru, a roddodd adborth gan blant ar draws tri lleoliad gwahanol yng Nghymru: sesiwn Bwrdd Ymgynghorol Cymru Ifanc, ysgol gynradd, ac ysgol uwchradd. Yn ogystal, ymgysylltodd Plant yng Nghymru â'u haelodaeth ehangach o Gymru Ifanc drwy ddosbarthu'r ddogfen ymgynghori ar gyfer ysgolion uwchradd a gwahodd aelodau i lenwi holiadur i roi adborth drwy Microsoft Forms.

At ei gilydd, cafwyd cyfanswm o 241 o ymatebion unigol i holiadur yr ymgynghoriad, ac un cyflwyniad pellach, a nodwyd uchod.

Mae pob ymateb agored a dderbyniwyd, waeth beth fo fformat y cyflwyniad, wedi'i ddarllen a'i ddosbarthu'n thematig gan ddefnyddio ffrâm codio safonol. Crynhoir y prif themâu a godwyd yn y penodau sy'n dilyn o'r adroddiad.

3.2 Gweithdai

Fel rhan o'r comisiwn i ddadansoddi ymatebion i'r ymgynghoriad, cafodd SRI y dasg hefyd o drefnu a chymedroli dau weithdy i randdeiliaid. Roedd y gynulleidfa darged yn cynnwys sefydliadau sy'n gweithio ym meysydd gwrth-fwlio ac aflonyddu, elusennau plant, eiriolaeth LHDTC+, iechyd meddwl, cymunedau lleiafrifoedd ethnig a Theithwyr Roma, niwroamrywiaeth, hil, crefydd ac ethnigrwydd, a chynrychiolaeth anghenion addysgol arbennig (AAA)/anghenion dysgu ychwanegol (ADY)/anabledd.

Cymerodd cyfanswm o 16 o sefydliadau ran yn y gweithdai. Gwahoddwyd pob sefydliad i enwebu un cynrychiolydd, er bod rhai wedi gofyn am anfon dau. At ei gilydd, mynychodd 19 o gyfranogwyr ar draws y ddwy sesiwn, 8 yn y gweithdy cyntaf a gynhaliwyd ar 7 Awst, ac 11 yn yr ail ar 13 Awst.

Parhaodd pob gweithdy am 90 munud ac fe'i cynhaliwyd drwy Zoom. Rhoddwyd y meysydd pwnc a'r cwestiynau trafod i'r cyfranogwyr ymlaen llaw, gan ganiatáu iddynt baratoi eu hymatebion os oeddent yn dymuno.

Er mwyn helpu i strwythuro'r drafodaeth, dechreuodd SRI bob sesiwn drwy ofyn i gyfranogwyr ymateb i ddau gwestiwn drwy Mentimeter. Nod y cwestiynau hyn oedd mesur pa mor gyfarwydd oedd y cyfranogwyr â'r canllawiau a'r ymateb i'r ymgynghoriad. Cyflwynir canlyniadau'r cwestiynau hyn isod:

Sut fyddech chi'n graddio pa mor gyfarwydd ydych â'r canllawiau Hawliau, parch, cydraddoldeb ar wrth-fwlio diwygiedig?	**Grŵp 1**	**Grŵp 2**	**Cyfanswm**
1: Ddim yn gyfarwydd o gwbl	-	-	-
2: Ychydig yn gyfarwydd	4	2	6
3: Cymharol gyfarwydd	1	7	8
4. Cyfarwydd iawn	1	1	2
5. Hynod gyfarwydd	1	1	2
Dim ymateb	1	-	1
Cyfanswm	8	11	19

A wnaethoch chi ymateb i'r ymgynghoriad ar ganllawiau Hawliau, parch, cydraddoldeb ar wrth-fwlio (2025)?	**Grŵp 1**	**Grŵp 2**	**Cyfanswm**
Do	2	8	10
Nac ydw	5	3	8
Dim ymateb	1	0	1
Cyfanswm	8	11	19

3.3 Fformat yr adroddiad

Mae'r adroddiad wedi'i strwythuro yn ôl y cwestiynau yn y ffurflen ymateb i'r ymgynghoriad. Fel arfer, roedd hyn yn cynnwys cwestiwn caeedig ac yna cwestiwn agored. Roedd y cwestiwn agored yn caniatáu i ymatebwyr ddarparu sylwadau ychwanegol ochr yn ochr â'u hymateb i'r cwestiwn caeedig.

Mae ymatebion i'r cwestiynau agored wedi'u crynhoi trwy nodi'r themâu allweddol a ddaeth i'r amlwg o dan bob cwestiwn. Mae pob cwestiwn agored hefyd yn cynnwys 'sylfaen', sef nifer yr unigolion a roddodd sylwadau agored, gan na ddewisodd bob ymatebydd ymhelaethu ar eu hymatebion caeedig.

Mae'r gwahaniaeth hwn yn bwysig, gan fod llawer o'r sylwadau agored yn tueddu i fynegi barn negyddol am y canllawiau, tra bod yr ymatebion i gwestiynau caeedig yn gyffredinol yn fwy cadarnhaol. Mae hyn yn awgrymu y gallai'r rhai a ddewisodd roi adborth agored fod wedi bod yn fwy beirniadol o'r canllawiau.

Er bod fframiau codio yn nodi pryderon allweddol yr ymatebwyr a chryfder eu teimladau ynghylch materion penodol, nid nifer yr ymatebion yw'r unig ffactor i'w ystyried gan

wneuthurwyr penderfyniadau. Ni ellir defnyddio amlder themâu allweddol i ddehongli cydbwysedd y safbwyntiau yn yr un ffordd ag y gellir defnyddio cwestiwn caeedig. Mae'r crynodeb wedi'i drefnu'n fras yn ôl y themâu sy'n codi amlaf.

Dangosir dyfyniadau gan ymatebwyr drwy gydol yr adroddiad. Bwriad y dyfyniadau gan ymatebwyr yw ymhelaethu ar themâu allweddol a'u darlunio, ond nid ydynt o reidrwydd yn cynrychioli'r holl sylwadau.

3.4 Demograffeg

Roedd yr ymgynghoriad yn cynnwys cwestiynau yn gofyn i ymatebwyr a oeddent yn byw yng Nghymru, a oedd ganddynt fuddiant busnes yng Nghymru, yn ogystal â rhan gyntaf eu cod post, eu henw, a'r sefydliad yr oeddent yn perthyn iddo.

O enwau'r sefydliadau, cynhyrchodd SRI gategorïau sector eang a amlinellir yn y tablau isod yn seiliedig ar wybodaeth sydd ar gael yn gyhoeddus am y sefydliadau.

Tabl 1: Gwlad yr ymatebydd	**Nifer**	**Canran**
Byw yng Nghymru	136	56%
Byw y tu allan i Gymru	75	31%
Dim ymateb	30	12%
Cyfanswm	**241**	**100%**

Tabl 2: Buddiant busnes yng Nghymru	**Nifer**	**Canran**
Â buddiant busnes yng Nghymru	55	23%
Heb fuddiant busnes yng Nghymru	144	60%
Dim ymateb	42	17%
Cyfanswm	**241**	**100%**

Tabl 3: Buddiant busnes yng Nghymru	**Nifer**	**Canran**
Unigolyn / heb ei nodi	200	83%
Ymateb sefydliad	41	67%
Cyfanswm	**241**	**100%**

4 Ymatebion i Holiadur yr Ymgynghoriad

4.1 Cwestiwn 1 – A yw'r canllawiau Hawliau, parch, cydraddoldeb drafft ar wrth-fwlio yn cynnig gwybodaeth ddefnyddiol ac ymarferol sy'n addas i arweinwyr, athrawon ac ymarferwyr eraill mewn ysgolion, unedau cyfeirio disgyblion ac addysg heblaw yn yr ysgol, er mwyn llywio dulliau i atal pob math o fwlio ac i ymateb iddynt?

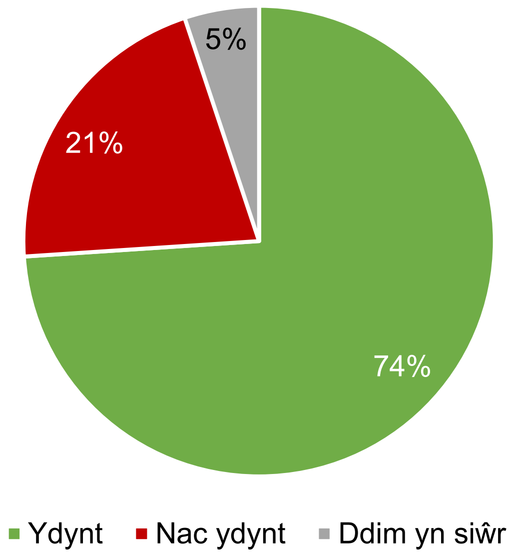

Sylfaen: 215 o ymatebwyr

Dywedodd tua thri chwarter (74%) o'r ymatebwyr fod y canllawiau'n darparu gwybodaeth addas, ddefnyddiol ac ymarferol i lywio dulliau o atal ac ymateb i bob math o fwlio. Roedd tua un o bob pump (21%) yn anghytuno a dywedodd 5% nad ydyn nhw'n gwybod.

Rhoddwyd cyfle i'r ymatebwyr ymhelaethu ar eu hateb, drwy ddarparu ymateb testun rhydd i gwestiwn agored dilynol. Mae'r ymatebion wedi'u codio i themâu a ddangosir yn y tabl isod.

Cod	Nifer	%
Mae'r canllawiau'n glir / yn dda / yn ymarferol ddefnyddiol i'r gynulleidfa	50	47%
Ddim yn ddigon clir ar faterion rhywedd a rhyw biolegol / nid yw'n mynd i'r afael yn ddigonol â dyfarniad diweddar y Goruchaf Lys	27	25%
Mae'r canllawiau'n amwys / ddim yn glir / ymarferol	25	24%
Mae meysydd penodol o fwlio sydd wedi'u cynnwys yn y canllawiau yn dda/pwysig	23	22%
Pryderon/sylwadau ynghylch gweithredu / cyflwyno (cyllid/staffio)	22	21%
Pryderon ynghylch hyd / rhy fanwl / gormod o gyfeiriadau at ddogfennau eraill	12	11%
Nid yw bwlio LHDTC+ wedi'i gynnwys yn ddigonol yn y canllawiau	4	4%
Sylwadau ar derminoleg	3	3%
Arall	9	8%

Sylfaen: 106 o ymatebwyr

Roedd bron i hanner (47%) o'r sylwadau yn cytuno'n gyffredinol bod y canllawiau drafft yn glir, yn gynhwysfawr, ac yn ddefnyddiol yn ymarferol. Yn aml, nododd yr ymatebwyr hyn fod y canllawiau'n darparu gwybodaeth hygyrch, drefnus, a chyngor ymarferol y gall ymarferwyr addysg eu defnyddio.

Disgrifiodd rhai'r canllawiau fel rhai clir oherwydd eu diffiniadau syml o fwlio, a'r ffordd y maent yn gwahaniaethu rhwng digwyddiadau untro ac ymddygiadau ailadroddus. Weithiau roedd y rhai a'i disgrifiodd fel dogfen canllawiau gadarnhaol yn gwneud hynny gan nodi'r ffaith bod y canllawiau'n hyrwyddo ethos ysgol gyfan, cynhwysiant, parch a llesiant, a neges glir bod pob math o fwlio yn annerbyniol. Yn olaf, roedd yr ymatebion hyn yn aml yn nodi eu bod yn teimlo bod y canllawiau'n ddefnyddiol yn ymarferol, er enghraifft, ar gyfer gwahanol staff a mathau o leoliadau addysgol.

> 'Ar y cyfan, mae'r ddogfen canllawiau drafft yn gynhwysfawr, yn ymarferol, ac wedi'u cynllunio'n dda i gefnogi arweinwyr ysgolion, athrawon ac ymarferwyr eraill ar draws ystod o leoliadau yng Nghymru. Mae'n cynnig fframwaith clir ar gyfer mynd i'r afael â bwlio mewn ffordd sy'n gynhwysol ac yn seiliedig ar dystiolaeth. Mae'n addas ac yn ymarferol ar gyfer arweinwyr, athrawon a staff cymorth sy'n gweithio mewn ysgolion a gynhelir, unedau cyfeirio disgyblion (PRUs), a lleoliadau addysg heblaw yn yr ysgol (EOTAS). Mae'n tynnu ar ymchwil, yn cyd-fynd â dyletswyddau deddfwriaethol, ac yn adlewyrchu datblygiadau cymdeithasol ac addysgol diweddar.'

Roedd chwarter yr ymatebion (25%) yn ymwneud â sylwadau ar rywedd a rhyw, yn enwedig ynghylch Dyfarniad diweddar y Goruchaf Lys, yn ogystal ag Adolygiad Cass. Roedd y sylwadau hyn wedi'u rhannu rhwng dau safbwynt, y rhai sy'n anghytuno â'r dyfarniad diweddar, gan ofni ei effaith ar bobl drawsryweddol, a'r rhai sy'n teimlo y dylai Llywodraeth Cymru ailystyried y canllawiau hyn yng ngoleuni'r dyfarniad hwnnw. Roedd y ddau safbwynt cyferbyniol hyn yn gyffredin drwy gydol yr ymatebion. Rydym yn archwilio'r pwnc hwn yn fanylach o dan gwestiwn 5, lle'r oedd cyfran fwy o ymatebion yn canolbwyntio ar y mater hwn, a lle'r oedd yr ymatebion yn ffitio'n well o dan y cwestiwn hwn.

Y thema fwyaf cyffredin nesaf (24%) oedd bod y canllawiau drafft yn amwys, yn aneglur, ddim yn ddigon syml nac yn ddigon ymarferol. Roedd rhai o'r sylwadau yn ymwneud ag amwysedd yn teimlo ei fod yn rhy ddamcaniaethol, gan ganolbwyntio gormod ar ddamcaniaeth neu bwyntiau eang heb amlinellu camau gweithredu clir y gall ymarferwyr addysg eu cymryd. Weithiau roedd yr ymatebwyr hyn yn galw am grynodebau cryno, siartiau llif, neu astudiaethau achos i wneud y canllawiau'n haws i'w cymhwyso. O ran eglurder a chysondeb, roedd rhai'n teimlo bod termau allweddol (e.e. bwlio, aflonyddu, rhyw, rhywedd, hunaniaeth rhywedd) yn aneglur neu ddim yn gywir yn gyfreithiol, a allai danseilio dibynadwyedd y cyngor.

Roedd tua un o bob pump (22%) o'r ymatebion yn croesawu cynnwys meysydd penodol o fwlio. Rhoddwyd canmoliaeth benodol i gynnwys:

- Aflonyddu rhywiol rhwng cyfoedion
- Bwlio hiliol, wedi'i gysylltu â Chynllun Gweithredu Cymru Wrth-hiliol
- Bwlio homoffobig a thrawsffobig, gyda diffiniadau clir o'r rhain
- Bwlio dysgwyr anabl
- Bwlio plant mudol, ceiswyr lloches a ffoaduriaid
- Gwahaniaethu yn erbyn cymunedau Teithwyr
- Bwlio nad yw'n gorfforol fel iaith wahaniaethol, cellwair ac allgáu

- Bwlio ar-lein, gan gynnwys manylion fel anawsterau os yw'r tramgwyddwr yn ddienw, a dosbarthiad neu gyfranogiad ehangach posibl bwlio trwy sianeli ar-lein
- Cysylltiadau â materion ehangach fel iechyd meddwl, trawma, tlodi a stigma cymdeithasol

Roedd cyfran debyg o sylwadau (21%) yn canolbwyntio ar weithredu. Roedd hyn yn cynnwys galwadau am fwy o hyfforddiant, gyda rhai pryderon nad yw staff wedi'u paratoi'n dda i ddelio â bwlio. Codwyd pwysau staffio a llwyth gwaith, gan nodi hefyd fod athrawon eisoes dan bwysau a heb gapasiti i ysgwyddo cyfrifoldebau pellach yn ymwneud â gwrth-fwlio ac aflonyddu. Yn gysylltiedig â'r rhain roedd sylwadau ar gyllid, gyda'r ymatebwyr hyn yn dweud y bydd ymyriadau, dulliau newydd, neu fwy o fonitro yn gofyn am fuddsoddiad gan yr ysgol, er enghraifft, lle mae angen hyfforddiant.

> Mae'r canllawiau'n tybio y bydd ysgolion yn gallu gweithredu arferion newydd ond nid ydynt yn mynd i'r afael â goblygiadau cyllido na staffio na'r angen am ddatblygiad proffesiynol a hyfforddiant parhaus. Mae'r canllawiau'n gofyn am lawer o adnoddau o ran eu disgwyliadau e.e. hyfforddiant staff rheolaidd, casglu data manwl, a chyd-lunio polisïau. Er bod y rhain yn amlwg yn bwysig yn ymarferol, gall fod yn anodd eu gweithredu i'r graddau a ddisgwylir yn y canllawiau. A allai fod agwedd gydymffurfiaeth graidd sy'n fwy ymarferol i'w gweithredu mewn gwirionedd, gyda chydymffurfiaeth uwch y gellid ei datblygu dros amser neu lle mae gan ysgolion fwy o gapasiti.'

O'r themâu sy'n weddill, roedd 11% o'r sylwadau'n ymwneud â phryderon ynghylch hyd y canllawiau, gan gynnwys nifer y cyfeiriadau at ddogfennau eraill; roedd 4% o'r farn nad oedd bwlio LHDTC+ yn cael ei gynnwys yn ddigonol yn y canllawiau; a rhoddodd 3% (neu 3 ymateb) sylwadau ar derminoleg. Mae hyn yn cynnwys ychwanegu'r diffiniad o 'cisryweddol' yn y rhestr termau, tra bod yr ymatebion eraill wedi darparu ymholiadau ar eiriad penodol gyda'r ddogfen, a ddangosir isod:

> '…efallai y bydd angen herio'r testun o dan 'Ymdrin â bwlio rhywiaethol' ar Dudalen 5 o'r ddogfen ymgynghori ar gyfer ysgolion uwchradd wrth gyfeirio at 'gyffwrdd' ac [rydym] yn teimlo bod hwn yn ymosodiad rhywiol. Wrth edrych drwy'r 'Ddogfen canllawiau i ysgolion ar fwlio ac aflonyddu' nid yw'n ymddangos bod diffiniad o gyffwrdd, bwlio rhywiaethol na chyffwrdd yn cael ei grybwyll drwyddi draw. Dim ond cyfeiriad bach sydd at fwlio rhywiaethol ar Dudalen 38 yn y ddogfen hon'
>
> 'Byddwn hefyd yn ychwanegu bod angen ail-eirio un rhan yn y llyfryn hawdd ei ddarllen: "• at bwy rydych chi'n cael eich denu, er enghraifft, merched, bechgyn neu'r ddau" mae'r geiriad hwn yn arwain at ddeuaeth rhywedd wrth sôn am yr atyniad at bobl, byddai'n well ei eirio fel: "At bwy rydych chi'n cael eich denu, ni waeth beth yw eich rhyw neu'r person rydych chi'n cael eich denu ato"

4.2 Cwestiwn 2 – A yw'r canllawiau Hawliau, parch, cydraddoldeb ar wrth-fwlio yn amlinellu cyfrifoldeb cyfreithiol yr ysgol a'r llywodraethwyr yn glir?

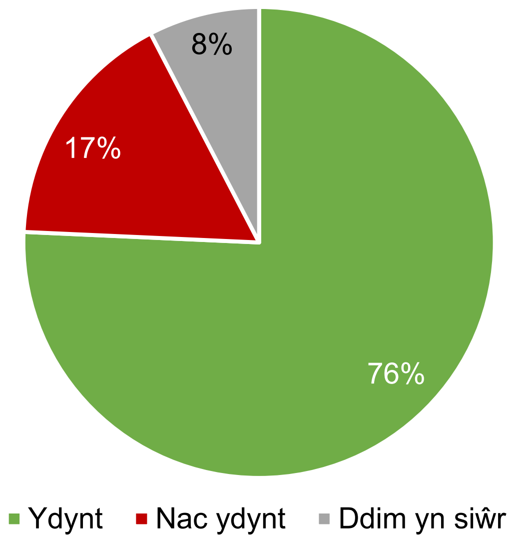

Sylfaen: 210 o ymatebwyr

Mae canlyniadau cwestiwn 2 yn debyg iawn i ganlyniadau cwestiwn 1. Dywedodd tua thri chwarter (76%) o'r ymatebwyr fod y canllawiau'n nodi'n glir gyfrifoldeb cyfreithiol ysgolion a llywodraethwyr. Mae tua un o bob pump (17%) yn anghytuno a dywedodd 8% nad ydyn nhw'n gwybod.

Rhoddwyd cyfle i'r ymatebwyr ymhelaethu ar eu hateb. Mae'r ymatebion wedi'u codio i themâu ac fe'u dangosir yn y tabl isod.

Cod	Nifer	%
Mae canllawiau'n egluro rolau a chyfrifoldebau perthnasol yn glir	35	48%
Sylwadau am faterion rhywedd a rhyw biolegol	18	25%
Cyfrifoldebau cyfreithiol heb eu gwahaniaethu na'u cyflwyno'n glir / gormod o wybodaeth / ddim yn ymarferol	16	22%
Awgrymiadau ar gyfer eglurder ychwanegol	15	21%
Problemau gyda gweithredu / sylwadau ar weithredu	10	14%
Ymholiad ynghylch cyfreithlondeb y ddogfen	5	7%
Gweler yr ymateb blaenorol	1	1%
Arall	2	3%

Sylfaen: 74 o ymatebwyr

Roedd bron i hanner (48%) y sylwadau'n cytuno bod y canllawiau'n egluro rolau a chyfrifoldebau perthnasol yn glir. Fe wnaethant dynnu sylw at y ffaith bod y ddogfen yn cyfeirio at ddeddfwriaeth allweddol, gan egluro'n glir beth y mae'n rhaid i ysgolion ei gael ar waith a'r camau y mae'n rhaid iddynt eu cymryd, megis polisïau gwrth-fwlio, diogelu dysgwyr, a chofnodi ac adrodd ar ddigwyddiadau. Ystyriwyd bod gan lywodraethwyr gyfrifoldebau wedi'u diffinio'n glir i osod cyfeiriad strategol, monitro mesurau gwrth-fwlio, a dwyn arweinwyr i gyfrif. Roedd yr ymatebion hyn yn teimlo nad yw'r ddogfen yn gadael llawer o amheuaeth ynghylch yr ysgolion

a'r cyrff llywodraethu, gyda rhai'n nodi bod hyn yn rhoi hyder iddynt weithredu o fewn eu dyletswyddau cyfreithiol.

> 'Yn gyffredinol, mae cyfrifoldebau cyfreithiol ysgolion a chyrff llywodraethu wedi'u diffinio'n glir. Bydd pennaeth neu lywodraethwr sy'n darllen y canllawiau yn deall eu dyletswydd i ddarparu amgylchedd diogel, i gael polisi gwrth-fwlio ar waith, i gofnodi ac adrodd am ddigwyddiadau bwlio, ac i gydymffurfio â'r holl gyfreithiau perthnasol. Mae'r eglurder hwn yn hanfodol. Mae'n grymuso arweinwyr ysgolion a llywodraethwyr i weithredu'n bendant, gan wybod bod ganddynt yr awdurdod a'r rhwymedigaeth i wneud hynny. Mae eglurder y canllawiau ar bwyntiau cyfreithiol yn gadael dim amheuaeth ynghylch pwy sy'n gyfrifol am beth, a ddylai helpu i ysgogi camau gweithredu cyson ac effeithiol yn erbyn bwlio ar lefel yr ysgol'

Gwnaeth chwarter yr ymatebion (25%) sylwadau am faterion rhywedd a rhyw biolegol. Mae'r rhain yn ailadrodd themâu eraill drwy gydol y ddogfen, ac yn aml nid ydynt yn berthnasol i'r cwestiwn. Fel y nodwyd yn flaenorol, rydym yn archwilio'r thema hon ymhellach o dan gwestiwn 5.

Nododd tua un o bob pum sylw (22%) nad yw cyfrifoldebau cyfreithiol yn cael eu gwahaniaethu na'u cyflwyno'n glir. Mae'r rhain yn cynnwys ymatebion a oedd yn teimlo nad yw'r dyletswyddau wedi'u gwahaniaethu'n glir, yn rhy wasgaredig, neu wedi'u claddu o fewn dogfen hir. Mae’r pryderon a godwyd yn cynnwys:

- Cyfrifoldebau cyfreithiol wedi'u gwasgaru drwy ddogfen hir
- Gall hyd y ddogfen olygu bod risg y bydd ysgolion neu lywodraethwyr yn colli dyletswyddau allweddol
- Galwadau am restrau gwirio, tablau, neu daflenni crynodeb i nodi'r dyletswyddau penodol
- Aneglur pwy sydd â'r cyfrifoldeb pennaf mewn rhai meysydd
- Eglurder ynghylch pwy sy'n gyfrifol os bydd her gyfreithiol

Gwnaeth 21% o'r sylwadau awgrymiadau mwy penodol ar gyfer gwelliannau yn ymwneud â dyletswyddau. Roedd y rhain yn cynnwys:

- Pwyslais cryfach ar gyd-gynhyrchu gyda disgyblion, gan gynnwys y rhai sydd fwyaf mewn perygl o gael eu bwlio
- Egluro canlyniadau am beidio â chydymffurfio â dyletswyddau cyfreithiol
- Gwahaniaethu dyletswyddau statudol oddi wrth arfer da er mwyn osgoi aneglurder gofynion
- Sicrhau diffiniadau cywir, yn enwedig ar gyfer 'trosedd casineb'
- Argymell bod ysgolion yn monitro bwlio sy'n gysylltiedig â nodweddion y tu hwnt i nodweddion gwarchodedig y Ddeddf Cydraddoldeb (e.e. disgyblion sy'n cael Prydau Ysgol am Ddim, gofalwyr ifanc, plant sydd wedi bod mewn gofal, oedran y plentyn sy'n cael ei fwlio).

Roedd 14% o'r ymatebion yn canolbwyntio ar weithredu'r canllawiau. Roedd hyn yn cynnwys pryderon bod gan ysgolion bolisïau ar waith yn aml ond nad oes ganddynt y gallu i'w dilyn yn effeithiol, gan gynnwys awgrymiadau y gallai llywodraethwyr gael trafferth cyflawni unrhyw gyfrifoldebau newydd fel rhan o'u rôl wirfoddol. Weithiau roedd cyfrifoldebau ychwanegol hefyd yn gysylltiedig â phryderon ynghylch yr angen am hyfforddiant ychwanegol.

> 'Mae'r canllawiau'n egluro cyfrifoldebau cyfreithiol ysgolion a llywodraethwyr yn glir…Wedi dweud hynny, nid yw'r lefel o gyfrifoldeb a roddir ar ysgolion yn cyd-fynd

ag unrhyw gyfeiriad at gyllid na llwyth gwaith. I ysgolion sydd eisoes yn rheoli cyllidebau a staff dan bwysau, gallai diffyg cymorth ariannol ymarferol wneud y dyletswyddau hyn yn anoddach i'w cyflawni'n effeithiol.'

Cwestiynodd 7% gyfreithlondeb y ddogfen mewn perthynas â dyfarniad diweddar y Goruchaf Lys ac Adolygiad Cass.

4.3 Cwestiwn 3 – A yw'r canllawiau Hawliau, parch, cydraddoldeb ar wrth-fwlio yn amlinellu cyfrifoldebau'r awdurdod lleol yn glir?

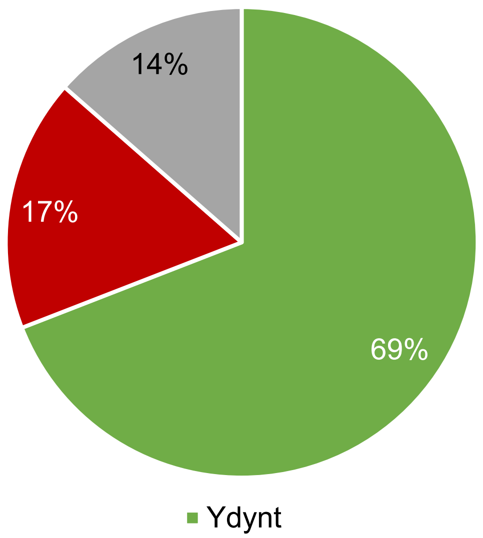

Sylfaen: 207 o ymatebwyr

Dywedodd 69% o'r ymatebwyr fod y canllawiau'n nodi cyfrifoldebau awdurdodau lleol yn glir, tra dywedodd 17% nad yw'n gwneud hynny, a dywedodd 13% nad ydyn nhw'n gwybod.

Rhoddwyd cyfle i'r ymatebwyr ymhelaethu ar eu hateb. Mae'r ymatebion wedi'u codio i themâu ac fe'u dangosir yn y tabl isod.

Cod	Nifer	%
Mae'r canllawiau'n glir	19	27%
Cyfrifoldebau ALI yn aneglur, yn wasgaredig, neu'n brin o enghreifftiau ymarferol	18	25%
Mae enghreifftiau penodol y gellid eu cynnwys wedi'u hepgor	13	18%
Sylwadau ar faterion rhyw yn erbyn rhywedd / trawsryweddol	13	18%
Gwahaniaeth aneglur rhwng cyfrifoldebau'r ALI a'r ysgol	10	14%
Rôl yr ALI mewn casglu data, adrodd a monitro	9	13%
Mae enghreifftiau penodol o ddyletswyddau cyfreithiol wedi'u hepgor	7	10%
Rôl yr ALI mewn hyfforddiant a chymorth i ysgolion	6	8%
Problemau ariannu/capasiti	5	7%
Gweler yr ymateb blaenorol	3	4%
Arall	2	3%

Sylfaen: 74 o ymatebwyr

Dywedodd tua chwarter (27%) o'r ymatebion fod y canllawiau'n glir. Roedd hyn yn cynnwys sylwadau a nododd fod gan awdurdodau lleol rôl wrth fonitro data bwlio, cefnogi ysgolion gyda hyfforddiant a datblygu polisïau, ac ymyrryd pan fydd pryderon difrifol ynghylch diogelu yn codi. Roedd yna werthfawrogiad hefyd bod disgwyl i awdurdodau lleol 'roi sylw' iddo yn ôl y gyfraith a bod y canllawiau'n cysylltu cyfrifoldebau awdurdodau lleol â goruchwyliaeth ac atebolrwydd.

> 'I grynhoi, mae cyfrifoldebau awdurdodau lleol wedi'u nodi'n glir: Rhaid i ALlau ystyried y canllawiau, monitro data bwlio (yn enwedig digwyddiadau sy'n gysylltiedig â rhagfarn), cefnogi ysgolion i fabwysiadu strategaethau gwrth-fwlio effeithiol, a chydweithio ar arferion cyson. Mae'r eglurder hwn yn sicrhau nad yw gwrth-fwlio yn cael ei adael i ysgolion unigol yn unig – mae haen o oruchwyliaeth a chymorth o lefel yr awdurdod lleol hefyd. Mae eglurder o'r fath yn cael ei groesawu'n fawr. Mae'n golygu, os yw ysgol yn cael trafferth gyda phroblemau bwlio, bod gan yr ALl fandad i ymyrryd a helpu; yn yr un modd, mae'n dwyn ALl yn gyfrifol am y darlun ehangach (tueddiadau ar draws ysgolion, anghenion hyfforddi, ac ati).'

Roedd gan gyfran debyg (25%) farn gyferbyniol – bod cyfrifoldebau awdurdodau lleol yn aneglur, yn wasgaredig, neu’n brin o enghreifftiau ymarferol. Roedd llawer o’r rhain yn debyg i sylwadau o gwestiynau blaenorol – hynny yw, pryderon nad oes adran glir i awdurdodau lleol ddarllen am eu dyletswyddau, a diffyg enghreifftiau clir neu astudiaethau achos i ddangos sut y dylai cyfrifoldebau weithio’n ymarferol.

> 'Nid yw'r canllawiau'n darparu adran bwrpasol sy'n amlinellu rôl yr awdurdod lleol yn fanwl. Mae cyfrifoldebau wedi'u gwasgaru ar draws y ddogfen, gan ei gwneud hi'n heriol i swyddogion awdurdodau lleol nodi eu rhwymedigaethau yn effeithiol ac yn gyflym.'

Gwnaeth tua un o bob pump (18%) awgrymiadau i wella'r ddogfen. Roedd rhai o'r rhain yn ymwneud â fformatio, yn unol ag ymatebion i adrannau blaenorol, megis dadansoddiadau cliriach neu restrau gwirio. Roedd awgrymiadau mwy penodol eraill yn cynnwys:

- Canllawiau ar yr hyn y dylai awdurdodau lleol ei wneud os yw ysgolion yn dilyn y canllawiau ond bod bwlio yn parhau
- Awgrym y dylai awdurdodau lleol gael eu polisïau gwrth-fwlio eu hunain wedi'u cydblethu ag ysgolion
- Canllawiau cryfach i awdurdodau lleol ar amddiffyn dysgwyr sydd fwyaf mewn perygl o gael eu bwlio

Gwnaeth yr un gyfran (18%) sylwadau yn ymwneud â rhyw a rhywedd, gan ailadrodd pwyntiau tebyg a wnaed mewn mannau eraill yn yr adroddiad hwn. Dadleuodd rhai fod cymysgu rhyw a rhywedd yn tanseilio dyfarniadau cyfreithiol diweddar, gan adael awdurdodau lleol yn ansicr ynghylch cyfrifoldebau diogelu fel darpariaeth un rhyw. Roedd eraill, i'r gwrthwyneb, o'r farn y dylai'r canllawiau ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau lleol gefnogi dysgwyr trawsryweddol a rhyngrywiol a sicrhau amddiffyniad rhag bwlio sy'n seiliedig ar ragfarn.

> ‘Mae cymysgu RHYW â RHYWEDD yn creu dryswch ac nid yw'n cynrychioli'r GYFRAITH - mae'r Ddeddf Cydraddoldeb yn glir bod rhyw yn fiolegol, bydd unrhyw wyriad o hyn yn creu problemau i bawb dan sylw, h.y. disgyblion, staff, llywodraethwyr a'r AALl. Yn benodol, mae'r AALl yn gyfrifol am ddarparu adeiladau ysgol sy'n ddiogel ac yn gefnogol i ddysgu i BOB plentyn. Mae angen cyfleusterau toiled un rhyw ar ferched yn benodol. Fodd bynnag, mae ymlediad toiledau 'niwtral

> o ran rhywedd' yn anghywir ac yn erbyn Rheoliadau Addysg ac Adeiladau Ysgolion 1999'

> 'Dylai fod yn ofynnol yn ôl statud i'r Awdurdod Lleol ddarparu cymorth priodol i blant trawsryweddol a rhyngrywiol.'

Dywedodd 14% o’r ymatebion nad yw’r canllawiau drafft yn gwahaniaethu’n ddigonol rhwng cyfrifoldebau statudol awdurdodau lleol a chyfrifoldebau ysgolion. Roedd yr ymatebwyr hyn yn teimlo y gall cyfeiriadau at awdurdodau lleol fod yn amwys neu wedi'u hymgorffori mewn datganiadau cyffredinol fel 'dylai ysgolion weithio gyda'u hawdurdod lleol' heb nodi pa fath o gymorth y dylid ei ddisgwyl. Teimlai rhai y gallai peidio â diffinio cyfrifoldebau awdurdodau lleol yn glir olygu bod tasgau neu gyfrifoldeb yn cael eu gwthio i lawr ar ysgolion.

> 'Nid yw cyfrifoldebau'r awdurdod lleol wedi'u gwahaniaethu'n glir oddi wrth rôl yr ysgol. Mae hyn yn golygu nad yw'r cyfrifoldebau'n glir. Nid yw datganiadau fel Dylai Ysgolion weithio gyda'u hawdurdod lleol yn ei gwneud hi'n glir, er enghraifft, pwy yn yr awdurdod lleol ddylai fod yn gyfrifol am gefnogi neu gydlynu hyn a pha fath o gymorth y dylid ei ddisgwyl. Nid oes unrhyw ofynion wedi'u nodi ynghylch sut y dylai awdurdodau lleol gefnogi ysgolion.'

Gwnaeth cyfran debyg o ymatebion (13%) sylwadau yn awgrymu bod diffyg eglurder yn y canllawiau ynghylch rôl yr awdurdod lleol wrth gasglu data, monitro ac adrodd. Roedd galwadau am system adrodd safonol yn genedlaethol i sicrhau cysondeb ledled Cymru, gan alluogi Llywodraeth Cymru i dracio patrymau hefyd. Dywedodd sylwadau eraill y dylai awdurdodau lleol fynd y tu hwnt i gasglu data i gefnogi ysgolion yn weithredol i gofnodi, dadansoddi a gweithredu ar dueddiadau.

> 'Byddai gweithdrefn adrodd wedi'i safoni'n genedlaethol yn lleihau dryswch ac yn cryfhau cysondeb ar draws awdurdodau lleol. Byddai hyn hefyd yn caniatáu i Lywodraeth Cymru fonitro patrymau neu dueddiadau, ymateb yn briodol a gwella atebolrwydd ar bob lefel.'

Roedd 10% o'r ymatebion o'r farn bod y canllawiau'n hepgor dyletswyddau allweddol ar gyfer awdurdodau lleol. Mae rhai o'r dyletswyddau a grybwyllwyd gan ymatebwyr yn cynnwys cyfrifoldebau o dan Ddeddf Addysg (Adeiladau Ysgolion) 1999 (e.e. darparu toiledau un rhyw), dyletswydd diogelu Deddf Addysg 2002, a Deddf Cydraddoldeb 2010. Teimlai llawer o'r cyfranogwyr hyn fod hyn yn gadael rhwymedigaethau cyfreithiol yn aneglur yn y canllawiau. Dywedodd 8% o’r ymatebion y dylai’r canllawiau ei gwneud yn gliriach ei bod yn ofynnol i awdurdodau lleol ddarparu hyfforddiant, cymorth a goruchwyliaeth i helpu ysgolion i weithredu polisïau gwrth-fwlio yn gyson, tra bod 7% o’r sylwadau’n ymwneud â phroblemau cyllid a chapasiti, gan adleisio’r un thema o gwestiynau blaenorol.

4.4 Cwestiwn 4 – A yw'r canllawiau Hawliau, parch, cydraddoldeb ar wrth-fwlio yn cysylltu'n iawn â meysydd polisi ehangach ac â chanllawiau ar bynciau ar wahân sy'n gysylltiedig?

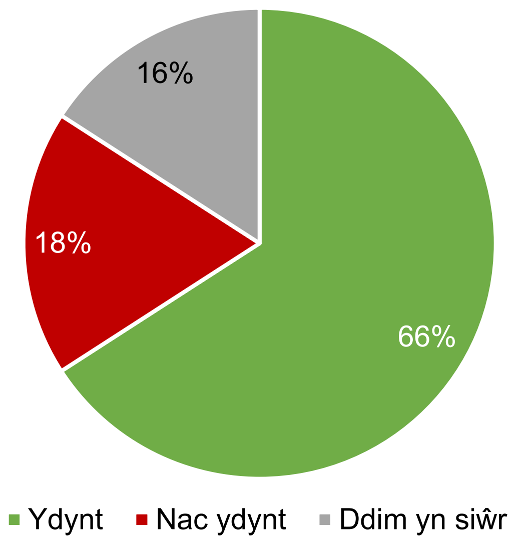

Sylfaen: 208 o ymatebwyr

Dywedodd dwy ran o dair (66%) o'r ymatebwyr fod y canllawiau'n cysylltu'n iawn â meysydd polisi a chanllawiau ehangach, tra dywedodd 17% nad yw, a dywedodd 13% nad ydyn nhw'n gwybod.

Rhoddwyd cyfle i'r ymatebwyr ymhelaethu ar eu hateb. Mae'r ymatebion wedi'u codio i themâu ac fe'u dangosir yn y tabl isod.

Cod	Nifer	%
Bodlon gyda'r cysylltiadau	17	27%
Mae croesgyfeirio â pholisi/canllawiau eraill yn anghyson neu'n brin	16	25%
Pryderon ynghylch y canllawiau diweddaraf ar rywedd / diffiniadau o rywedd / mae'r canllawiau wedi dyddio	16	25%
Pynciau allweddol ar goll neu'n aneglur (e.e. hawliau cystadleuol, GDPR, troseddau casineb)	14	22%
Awgrymwyd ailstrwythuro / ychwanegiadau / newidiadau fformatio	6	9%
Nid yw'n ystyried yr amser/adnoddau/cyllid sydd eu hangen i'w weithredu	3	5%
Awgrym ar gyfer newid polisi cysylltiedig i wella canllawiau	2	3%
Ansicr	4	6%
Gweler yr ymateb blaenorol	3	4%
Arall	8	13%

Sylfaen: 67 o ymatebwyr

Dywedodd tua chwarter (27%) o'r ymatebion fod y canllawiau'n cysylltu â meysydd polisi a chanllawiau ehangach. Tynnodd yr ymatebwyr sylw at gysylltiadau cryf â diogelu,

cydraddoldeb, cynhwysiant, y Cwricwlwm i Gymru (gan gynnwys Addysg Cyd-Berthynas a Rhywioldeb (RSE), a'r Dull Ysgol Gyfan ar gyfer llesiant emosiynol a meddyliol. Canmolodd sawl un y sylw i fwlio sy'n seiliedig ar ragfarn a dywedasant fod y canllawiau'n cyd-fynd â Chynllun Gweithredu LHDTC+ a Chynllun Gweithredu Cymru Wrth-hiliol.

> Mae'r canllawiau drafft yn dangos integreiddio cryf a bwriadol ag ystod eang o feysydd polisi, fframweithiau deddfwriaethol a dogfennau canllaw ehangach Llywodraeth Cymru. Mae'r cysylltiadau hyn yn helpu i sicrhau bod ysgolion yn ymdrin â gwaith gwrth-fwlio mewn modd cyfannol, sy'n seiliedig ar hawliau, sy'n gynhwysol ac ataliol, yn hytrach na thrin bwlio ar ei ben ei hun. Mae'r ddogfen yn hyrwyddo dull meddwl systemau yn weithredol, gan ymgorffori atal bwlio o fewn fframweithiau cenedlaethol ar gyfer llesiant, cydraddoldeb, cynhwysiant, diogelu, a diwygio'r cwricwlwm.'

Roedd chwarter (25%) o'r ymatebion o'r farn bod croesgyfeirio â pholisïau neu ganllawiau eraill yn anghyson neu'n brin. Roedd y meysydd y teimlwyd eu bod ar goll neu'n brin yn cynnwys:

- Cadw Dysgwyr yn Ddiogel (2022)
- Deddf Cydraddoldeb 2010
- Dyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus
- Deddf Plant.
- Cysylltiadau ag Addysg Cyd-Berthynas a Rhywioldeb (RSE)
- Strategaeth Iechyd Meddwl a Llesiant i Bob Oed Llywodraeth Cymru.
- Cynllun Cenedl Noddfa
- Cynllun Gweithredu Gwella Cydnerthedd Digidol mewn Addysg
- Strategaeth Tlodi Plant

Roedd rhai hefyd yn teimlo y gall y canllawiau fod yn ddryslyd drwy beidio â bod yn gyson yn y ffordd y maent yn cyd-fynd â pholisïau presennol, neu drwy ddefnyddio terminoleg aneglur.

- Bwlio rhywiol neu aflonyddu rhywiol – roedd teimlad bod termau weithiau'n cael eu cymysgu, gyda'r ymatebwyr hyn yn teimlo bod hyn yn peryglu lleihau aflonyddu fel 'bwlio' yn unig, ac argymhellwyd cyd-fynd â'r Cynllun Gweithredu Aflonyddu Rhywiol.
- Cyfeiriadau at y cwricwlwm – roedd rhai'n teimlo bod y canllawiau'n mynd yn rhy bell, gan osod disgwyliadau (e.e. ymgorffori materion LHDTC+ ar draws y cwricwlwm) sy'n mynd y tu hwnt i gylch gwaith canllawiau gwrth-fwlio ac o bosibl yn gwrthdaro â hyblygrwydd y Cwricwlwm i Gymru.

Unwaith eto, roedd un o'r themâu mwyaf cyffredin yn gysylltiedig â sylwadau ar rywedd. Croesawodd rhai ymatebwyr gynnwys cyfeiriadau at wahanol ryweddau a chysylltiadau â'r Cynllun Gweithredu LHDTC+, tra bod eraill yn beirniadu'r dull hwn yn gryf, gan ddadlau ei fod yn anwybyddu neu'n gwrthdaro â dyfarniadau cyfreithiol diweddar, gan adael y canllawiau wedi dyddio neu o bosibl yn anghyfreithlon.

Roedd tua un o bob pump (22%) o'r ymatebwyr yn teimlo bod pynciau allweddol ar goll neu'n aneglur. Roedd y rhain yn cynnwys:

- Y berthynas rhwng tlodi a bwlio, gan gynnwys cysylltiadau cryfach â'r Strategaeth Tlodi Plant
- Risgiau o amgylch camfanteisio o ganlyniad i waharddiadau; awgrymwyd cysylltiadau cliriach â'r Strategaeth Cam-drin Plant yn Rhywiol 10 Mlynedd

- Teimlad bod y canllawiau’n methu â chyflawni system genedlaethol ar gyfer adrodd am ddigwyddiadau hiliol
- Cyd-fynd cryfach â'r Cod ADY a Deddf ALNET 2018
- Nodwyd absenoldeb Safonau Gofynnol Cenedlaethol ar gyfer gofal plant, gyda theimlad y gall bwlio ddechrau yn y blynyddoedd cynnar
- Dim cysylltiad â'r Cynllun Strategol ar gyfer y Gweithlu Addysg (2025), er gwaethaf y perthnasedd i hyfforddiant a chapasiti staff.
- Gofynnwyd am fwy o eglurder ynghylch sut i ymdrin â digwyddiadau ynysig yn rhagweithiol.

O'r themâu sy'n weddill, galwodd 9% am newidiadau fformatio i wneud yr adroddiad yn haws i'w ystyried; teimlai 5% nad yw'r canllawiau'n ystyried yr amser sydd ei angen i weithredu'r hyn sydd yn y canllawiau. Gwnaeth 3% neu 2 o’r ymatebwyr awgrymiadau ar gyfer newidiadau polisi, gan gynnwys gwahardd ffonau symudol mewn ysgolion, a pholisïau ar waith i sicrhau bod dysgwyr sy’n dymuno ailbennu rhywedd yn cael eu diogelu. Dywedodd 6% o'r sylwadau nad oeddent yn siŵr beth oedd y cwestiwn yn ei ofyn.

4.5 Cwestiwn 5 – A yw dysgwyr â nodweddion gwarchodedig wedi'u cynnwys?

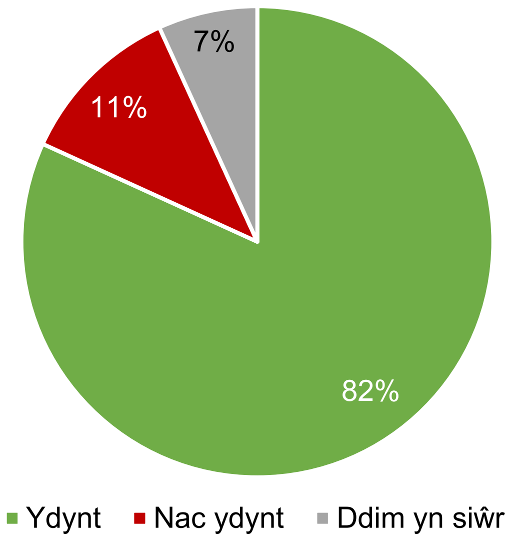

Sylfaen: 220 o ymatebwyr

Roedd tua phedwar o bob pump (82%) o'r ymatebwyr yn teimlo bod dysgwyr â nodweddion gwarchodedig wedi'u cynnwys, tra bod tua un o bob deg (11%) yn teimlo nad ydynt, a dywedodd 7% nad oeddent yn gwybod.

Rhoddwyd cyfle i'r ymatebwyr ymhelaethu ar eu hateb. Mae'r ymatebion wedi'u codio i themâu ac fe'u dangosir yn y tabl isod.

Cod	Nifer	%
Mae'r maes penodol sydd wedi'i gynnwys yn ddefnyddiol: Hunaniaeth neu fynegiant rhywedd / gwerthfawrogi bod hunaniaeth rhywedd yn cael ei chynnwys fel nodwedd warchodedig	46	36%
Mae'r canllawiau'n eang / yn cwmpasu gwahanol wahaniaethau / Deddf Cydraddoldeb	40	31%
Mae canllawiau'n wannach mewn meysydd penodol (crefydd, anabledd, niwroamrywiaeth, rhyw yn erbyn hunaniaeth rhywedd)	21	16%
Pryderon ynghylch gwahaniaethau/diffyg cydgyfeirio rhwng Deddf Cydraddoldeb a'r canllawiau hyn (e.e. cynnwys hunaniaeth rhywedd fel nodwedd warchodedig)	17	13%
Nid yw canllawiau wrth gydbwyso rhyw yn erbyn hunaniaeth rhywedd yn ddigon o blaid rhyw	17	13%
Mae'r maes penodol sydd wedi'i gynnwys yn ddefnyddiol: Meysydd eraill (amrywiol, e.e. hysbysu rhieni, croestoriadoldeb, tracio bwlio yn ôl nodwedd warchodedig)	16	13%
Nid yw canllawiau wrth gydbwyso rhyw yn erbyn hunaniaeth rhywedd yn ddigon o blaid hunaniaeth rhywedd/ddim yn ddigon eang	13	10%
Awgrymu canllawiau sy'n defnyddio terminoleg amgen / creu cysondeb yn y defnydd o derminoleg	12	9%
Nid yw'r canllawiau'n ystyried gweithredu	4	3%
Awgrym i wneud canllawiau'n gliriach (cynnwys siartiau llif/crynodebau gweledol/astudiaethau achos)	2	2%

Ddim yn siŵr sut i ateb/problem gyda'r cwestiwn	2	2%
Mae gan y canllawiau ormod o gynnwys/anodd eu dehongli	1	1%
Arall	16	13%

Sylfaen: 128 o ymatebwyr

Roedd llawer o ymatebion i'r cwestiwn hwn yn canolbwyntio ar ryw a rhywedd. Yr ymateb mwyaf cyffredin (36%) oedd sylwadau a nododd eu bod yn gwerthfawrogi bod hunaniaeth rhywedd yn cael ei chynnwys fel nodwedd warchodedig, neu gynnwys hunaniaeth a mynegiant rhywedd yn ehangach.

Teimlai llawer o'r ymatebwyr hyn fod y gydnabyddiaeth hon yn hanfodol, gan nodi bod gelyniaeth wleidyddol a chymdeithasol gynyddol tuag at ddysgwyr traws ac anneuaidd, a chanmolasant Lywodraeth Cymru am gymryd safbwynt clir a chynhwysol. Dywedodd yr ymatebwyr hyn fod pobl ifanc draws ac amrywiol o ran rhywedd yn arbennig o agored i fwlio a gwahaniaethu, ac roeddent yn gwerthfawrogi'r canllawiau ar gyfer mynd i'r afael â hyn yn uniongyrchol.

> 'Mae'n dda eich bod wedi cynnwys hunaniaeth rhywedd a mynegiant rhywedd yn y nodweddion gwarchodedig. Mae'n braf gweld corff llywodraethu wedi ymrwymo i helpu ac amddiffyn y bobl hyn'

> 'Mae'n bwysig iawn bod mynegiant rhywedd wedi'i gynnwys yma, gan fod hwnnw'n faes gwahaniaethu enfawr ar hyn o bryd, ac mae angen cymorth ychwanegol a phenodol ar gyfer pobl ifanc nad ydynt yn cydymffurfio â rhywedd'

Dywedodd tua thraean (31%) o'r ymatebwyr fod y canllawiau'n eang ac wedi'u seilio'n gadarn yn y Ddeddf Cydraddoldeb. Maen nhw'n dweud ei fod yn diffinio nodweddion gwarchodedig yn glir, ac yn neilltuo adrannau i fwlio sy'n gysylltiedig â rhagfarn.

Roedd 16% o'r ymatebion o'r farn bod y canllawiau'n wannach mewn meysydd penodol. Roedd y meysydd a amlygwyd yn cynnwys:

- Crefydd/cred a hil/diwylliant: Teimlad bod rhai adrannau'n brin o ddyfnder ynghylch sut mae rhagfarn yn amlygu ei hun a sut i ymateb.
- Anabledd ac iechyd meddwl: Teimlad bod angen mwy o fanylion am fwlio sy'n gysylltiedig ag anabledd ac iechyd meddwl.
- Niwroamrywiaeth: Teimlad nad oes llawer o gyfeiriad at niwroamrywiaeth (e.e., awtistiaeth, ADHD, syndrom Tourette).
- Rhyw yn erbyn hunaniaeth rhywedd: Galwadau am ddiffiniadau a chanllawiau cyfreithiol manwl ar gydbwyso hawliau cystadleuol.
- Croestoriadoldeb ac offer ymarferol: Teimlad bod croestoriadoldeb yn cael ei grybwyll ond heb ei ymgorffori.

Mynegodd 13% o'r ymatebion bryderon nad yw'r canllawiau drafft yn cyd-fynd yn llawn â'r Ddeddf Cydraddoldeb, yn enwedig o ran trin hunaniaeth rhywedd fel nodwedd warchodedig. Yn adlewyrchu ymateb i gwestiynau blaenorol, ymatebion o dan y rhain

> 'Mae Cyfraith Cydraddoldeb yn amddiffyn categorïau "rhyw". Mae cymysgu 'rhyw/rhywedd/hunaniaeth rhywedd' yn gwneud llawer o'r canllawiau hyn yn ddiystyr.'

Yn yr un modd, roedd 13% o'r ymatebion yn adlewyrchu thema gysylltiedig: bod y cydbwysedd rhwng rhyw a hunaniaeth rhywedd wedi'i ogwyddo'n rhy bell o blaid hunaniaeth rhywedd. Mynegodd yr ymatebion hyn bryderon y gallai gwahaniaethu ar sail rhyw gael ei gam-adrodd fel un sy'n seiliedig ar rywedd, gyda rhai'n awgrymu nad yw rhyw yn cael ei gydnabod yn ddigonol fel nodwedd warchodedig.

> 'Mae'n ymddangos yn rhyfedd canolbwyntio ar hunaniaeth rhywedd (nid yw hyd yn oed yn nodwedd warchodedig, fel y mae 'ailbennu rhywedd') tra prin yn sôn am gasineb yn erbyn menywod ac aflonyddu/cam-drin menywod a merched yn rhywiol, sy'n epidemig wirioneddol mewn ysgolion, yn deillio o nodwedd warchodedig 'rhyw', na chaniateir ei chofnodi fel trosedd casineb.'

Nododd 13% o'r ymatebion elfennau penodol o'r canllawiau yr oeddent yn eu cael yn ddefnyddiol. Roedd y rhain yn cynnwys:

- Bwlio tuag at bobl anabl
- Cynghori bod yn ofalus wrth rannu gwybodaeth ynghylch dysgwyr LHDTC+ gyda rhieni
- Fframio seiliedig ar hawliau, gan ddefnyddio Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn (CCUHP)
- Cyfeiriad penodol at fewnfudwyr a ffoaduriaid
- Cyfeiriadau at groestoriadoldeb
- Ystod eang o gyfeiriadau at fwlio sy'n gysylltiedig â rhagfarn

Mewn cyferbyniad â thema gynharach, roedd 10% o'r ymatebion o'r farn nad yw'r canllawiau'n cydbwyso rhyw a hunaniaeth rhywedd yn ddigonol, gan dueddu gormod o blaid hunaniaeth rhywedd. O ganlyniad, mynegodd ymatebwyr bryderon, heb ganllawiau mwy cadarn yn y maes hwn, fod risg o fwlio yn seiliedig ar hunaniaeth rhywedd a diffyg amddiffyniad i blant traws.

> 'Ymddengys eich bod am osgoi sôn bod trawsrywedd yn nodwedd warchodedig, o dan sawl darn penodol o ddeddfwriaeth.'

Gwnaeth 9% o'r ymatebion sylwadau yn ymwneud â therminoleg, gan awgrymu'n bennaf bod terminoleg amgen yn cael ei defnyddio. Mae hyn yn cynnwys:

- Osgoi defnyddio'r term 'cwestiynu eu rhywedd' (gyda'r teimlad bod hyn yn amwys)
- Egluro iaith fel 'cwestiynu eu rhywioldeb rhywedd', gan ystyried plant nad ydynt yn 'cwestiynu' ond yn hytrach sy'n uniaethu fel rhai anneuaidd neu'n anghydffurfiol o ran rhywedd
- Teimlad bod 'cyfeiriadedd rhywiol' mewn rhannau o'r canllawiau yn lle 'rhywioldeb'
- Egluro 'rhyw' a 'rhywedd', ac 'ailbennu rhywedd' ac yna eu defnyddio'n gyson drwyddi draw

4.6 Cwestiwn 6 – A yw'r canllawiau Hawliau, parch, cydraddoldeb ar wrth-fwlio yn cael eu hesbonio'n glir?

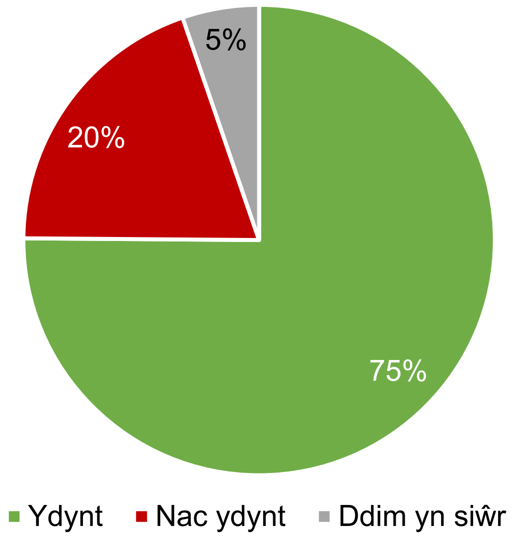

Sylfaen: 209 o ymatebwyr

Dywedodd tri chwarter (75%) o'r ymatebwyr fod y canllawiau wedi'u hesbonio'n glir, tra bod un o bob pump (20%) yn anghytuno, a dywedodd 5% nad oeddent yn gwybod.

Rhoddwyd cyfle i'r ymatebwyr ymhelaethu ar eu hateb. Mae'r ymatebion wedi'u codio i themâu ac fe'u dangosir yn y tabl isod.

Cod	Nifer	%
Gwella eglurder ynghylch terminoleg	31	43%
Mae'r canllawiau'n rhy hir ac yn anodd eu llywio	30	42%
Cynnwys mwy o enghreifftiau ymarferol ac astudiaethau achos	15	21%
Cryfhau canllawiau gweithredu a chymorth hyfforddi	13	18%
Canmoliaeth gyffredinol i'r arweiniad	10	14%
Sylw cynhwysfawr i nodweddion gwarchodedig	7	10%
Darparu gofynion statudol ar gyfer casglu/adrodd ar ddata	5	7%
Amddiffyniad cryf i fyfyrwyr LHDTC+	5	7%
Sicrhau cyd-fynd â dyfarniadau cyfreithiol a thystiolaeth (Adolygiad Cass / Goruchaf Lys)	4	6%
Cydbwysedd Rhyw a Hunaniaeth Rhywedd	3	4%
Arall	3	4%

Sylfaen: 72 o ymatebwyr

O'r rhai a ddewisodd ddarparu sylw agored, galwodd 43% o'r rhain am fwy o eglurder ynghylch terminoleg. Ailadroddodd llawer o'r sylwadau hyn themâu cynharach, ynghylch eglurder a gwahaniaethu rhwng rhyw a rhywedd, tra hefyd yn egluro 'hunaniaeth rhywedd'. Mae awgrymiadau eraill yn cynnwys:

- Cynnwys rhieni trawsryweddol yn Adran 3.29
- Osgoi defnyddio'r term 'bwli' (e.e., ym mharagraffau 2.20 a 9.6). Defnyddio 'plant sy'n arddangos ymddygiadau bwlio' neu 'plant sy'n bwlio' yn gyson

- Cynnwys 'anghydbwysedd pŵer' yn y diffiniad o fwlio
- Ychwanegu diffiniad o aflonyddu, gan fod y term yn cael ei ddefnyddio'n aml.

Gwnaeth 42% sylwadau i ddweud bod y canllawiau'n rhy hir, neu'n anodd eu llywio. Roedd galwadau am adroddiad mwy hygyrch, gyda strwythur a llif cliriach, llywio haws, yn ogystal â galwadau am ddogfen fyrrach a mwy cryno.

> 'Mae'r ddogfen yn glir, ond yn hir iawn. Mae angen manylion ond mae bwlch sylweddol rhwng y ddogfen lawn a'r fersiwn 'hawdd ei darllen'. Gallai canllaw cryno fod yn ddefnyddiol yn ogystal.'

> 'Mae'r drafft llawn yn eithaf llethol o ran faint o wybodaeth sydd ynddo. Fodd bynnag, mae'r fersiwn hawdd ei darllen yn rhy syml ac nid yw'n darparu digon o wybodaeth mewn perthynas â'r canllawiau. Byddai'n well i ysgolion uwchradd gael tir canol, lle mae'r wybodaeth yn ddigonol ond nid o reidrwydd yn llethol.'

Galwodd 21% am fwy o enghreifftiau ymarferol, astudiaethau achos neu gamau ymarferol y gall ysgolion eu cymryd i weithredu'r canllawiau.

Galwodd 18% am ganllawiau gweithredu a chymorth hyfforddi cryfach. Roedd hyn yn cynnwys hyfforddiant staff ar faterion LHDTC+. Roedd y thema hon yn aml yn gorgyffwrdd â'r thema flaenorol, gyda galwadau am help i ddeall sut i weithredu rhai o'r canllawiau.

> 'Er ei fod fel adnodd yn darparu trosolwg cynhwysfawr o fwlio, byddai cynnwys eglurder trwy adran gyfrifoldebau bwrpasol, yn amlinellu cyfrifoldebau ysgolion, llywodraethwyr ac awdurdodau lleol, enghreifftiau o arfer da, offer ymarferol (megis ffurflenni adrodd, templedi archwilio ac ati), ac adran sy'n amlinellu'n glir yr hyn y dylai disgyblion a theuluoedd ei ddisgwyl o leiaf pan adroddir am ddigwyddiad o fwlio, yn cefnogi gweithredu mwy effeithiol.'

4.7 Cwestiwn 7 – A yw'r canllawiau Hawliau, parch, cydraddoldeb ar wrth-fwlio yn hawdd eu defnyddio?

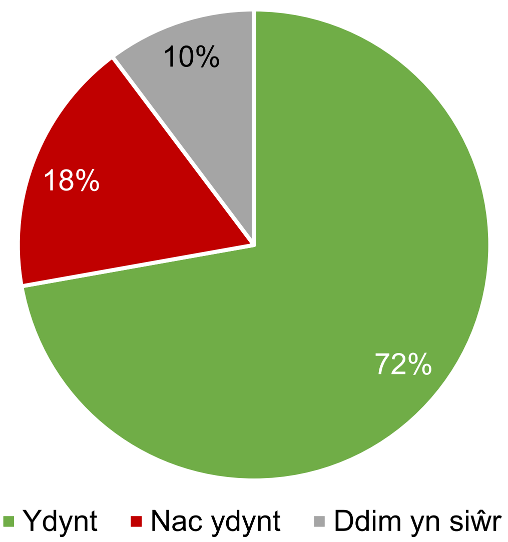

Sylfaen: 205 o ymatebwyr

Dywedodd tua thri chwarter (72%) o'r ymatebwyr fod y canllawiau'n hawdd eu defnyddio, tra dywedodd tua un o bob pump (18%) nad oeddent, a dywedodd 10% nad oeddent yn gwybod.

Rhoddwyd cyfle i'r ymatebwyr ymhelaethu ar eu hateb. Mae'r ymatebion wedi'u codio i themâu ac fe'u dangosir yn y tabl isod.

Cod	Nifer	%
Mae'r ddogfen yn rhwydd ei defnyddio / hygyrch / hawdd ei defnyddio addas at y diben	27	35%
Adroddiad yn rhy hir / manwl / cymhleth i fod yn rhwydd ei ddefnyddio	26	33%
Gwella eglurder ynghylch terminoleg a chywirdeb cyfreithiol	21	27%
Strwythur clir	18	23%
Awgrymu creu canllaw cyfeirio byrrach / cyflym ar gyfer defnydd o ddydd i ddydd	18	23%
Awgrymu cyflwyno'r wybodaeth mewn gwahanol gyfryngau (fideo, print/digidol, ffont mawr, fformatau hygyrch)	17	22%
Gwella strwythur / trefniadaeth ar gyfer llywio	17	22%
Awgrymu creu canllawiau ar gyfer gwahanol gynulleidfaoedd (e.e. plar a rhieni)	15	19%
Cynnwys mwy o offer ymarferol ac astudiaethau achos	14	18%
Gwerthfawrogi argaeledd Hawdd ei Darllen a fersiynau lluosog	7	9%
Gwerthfawrogi darpariaeth adnoddau a chyfeiriadau ategol	2	3%
Ddim yn ymwybodol o'r fersiwn hawdd ei darllen	2	3%
Gweler yr ymateb blaenorol	2	3%
Arall	7	9%

Sylfaen: 80 o ymatebwyr

O'r rhai a ddewisodd roi sylw agored, gwnaeth 35% ddatganiadau cefnogol, gan nodi bod y canllawiau'n rhwydd eu defnyddio, yn hygyrch, yn hawdd eu defnyddio, ac yn addas at y diben.

> 'Mae'r ddogfen yn glir ac, i ymarferwyr profiadol, bydd yn darparu cymorth wrth ddatblygu strategaeth, polisi ac arfer gwrth-fwlio.'

Dywedodd cyfran debyg (33%) o ymatebion fod yr adroddiad naill ai'n rhy hir, yn rhy fanwl i ymarferwyr neu weithwyr addysg proffesiynol eraill ei ystyried, neu'n gymhleth. O ganlyniad, nid oedd yr ymatebwyr hyn yn teimlo bod y ddogfen yn hawdd ei defnyddio.

> 'Mae'n llawer iawn o wybodaeth, ac i bobl sy'n gweithio yn y sefyllfaoedd hyn mae yna lawer o ddogfennaeth i'w mynd drwyddi eisoes dim ond i wneud y "9 - 5" rheolaidd o addysgu, cefnogi, rheoli, gweithredu yn yr amgylcheddau hyn.'

Roedd 27% o’r ymatebion yn galw am fwy o eglurder ynghylch terminoleg, yn enwedig lle mae dyfarniadau cyfreithiol wedi’u gwneud, gyda’r mwyafrif helaeth o’r ymatebion hyn yn adleisio pryderon blaenorol y bydd angen diwygio’r canllawiau yng ngoleuni dyfarniadau cyfreithiol diweddar. Mae sylwadau eraill ar derminoleg yn cynnwys gormod o ddisgrifiadau neu or-gymhlethu bwlio, a chasineb at ddefnyddio'r gair 'targed' ar gyfer person ifanc sy'n cael ei fwlio, gan deimlo bod hyn yr un mor broblematig â'r gair 'dioddefwr'.

Dywedodd cyfran debyg (23%) yn benodol fod gan y canllawiau strwythur clir. Mae hyn yn gorgyffwrdd â'r thema fwyaf cyffredin, er bod rhai o'r ymatebion i'r thema hon yn cynnwys ymatebwyr a oedd yn teimlo bod strwythur clir, ond a oedd â phryderon ynghylch elfennau eraill o'u rhwyddineb o ran eu defnyddio, ac o'r herwydd, ni ellid ei godio o dan y thema fwyaf cyffredin ar gyfer yr ymateb hwn.

4.8 Cwestiwn 8 – A ddylai meysydd eraill gael eu cynnwys yn y canllawiau Hawliau, parch, cydraddoldeb ar wrth-fwlio nad ydych wedi cael cyfle i wneud sylwadau arnynt uchod? Os dylent, rhowch fanylion:

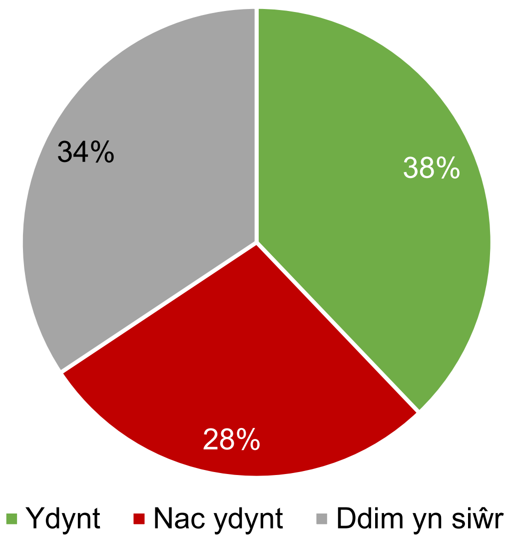

Sylfaen: 198 o ymatebwyr

Dywedodd 38% o'r ymatebwyr y dylid cynnwys meysydd eraill nad ydynt wedi cael cyfle i wneud sylwadau arnynt yn y canllawiau, tra dywedodd 34% na, a dywedodd 28% nad ydynt yn gwybod.

At ei gilydd, roedd yr ymatebion naill ai’n tynnu sylw at ffurfiau penodol o fwlio yr oeddent yn teimlo bod angen rhoi mwy o sylw iddynt yn y canllawiau, neu’n gwneud awgrymiadau ynghylch meysydd yn ymwneud â gweithredu’r canllawiau.

Cod – Mathau o Fwlio	Nifer	%
Bwlio LHDTC+ (gan gynnwys bwlio dysgwyr traws / anneuaidd)	8	10%
Bwlio ADY	6	7%
Bwlio ar-lein / digidol (gan gynnwys bygythiadau newydd gan AI)	6	7%
Bwlio rhywiaethol / bwlio ar sail rhyw / casineb at fenywod	6	7%
Bwlio nad yw'n fwlio rhwng dysgwyr	5	6%
Bwlio yn seiliedig ar dlodi / cefndir economaidd-gymdeithasol	3	4%
Bwlio yn seiliedig ar anabledd	2	2%
Bwlio yn seiliedig ar ddefnydd iaith	2	2%

Sylfaen: 78 o ymatebwyr

Roedd pryderon ynghylch bwlio dysgwyr LHDTC+ yn aml yn cyfeirio at elyniaeth gynyddol tuag at y gymuned LHDTC+ ac unigolion traws yn benodol, a phryder a achoswyd gan ddyfarniad diweddar y Goruchaf Lys (10%).

Roedd ymatebwyr yn pryderu ei bod yn arbennig o anodd gwahaniaethu a oedd dysgwyr yn cael eu targedu oherwydd eu hanghenion dysgu ychwanegol ai peidio. Pwysleisiodd rhai hefyd niwroamrywiaeth fel rhywbeth gwahanol i anghenion dysgu eraill; gan ddymuno strategaethau

ymarferol i nodi ac ymateb i fwlio pan fydd gan ddysgwr, er enghraifft, wahaniaeth cyfathrebu (7%).

O ran bwlio ar-lein, roedd yr ymatebwyr yn pryderu am y twf posibl mewn seiberfwlio, gan gynnwys drwy bornograffi a gynhyrchir gan AI ('deunydd ffugddwfn'), trin lluniau neu gamwybodaeth. Roedd y sylwadau hyn yn cyd-fynd ag ymatebion yn ymwneud â bwlio rhywiaethol neu gasineb at fenywod. Roedd pryderon ychwanegol y byddai bwlio rhywiaethol neu gasineb at fenywod yn cael ei gofnodi fel bwlio 'seiliedig ar rywedd' ond heb nodi bod hyn yn fwlio merched gan fechgyn (7%).

Roedd rhai eisiau cynnwys ychwanegol ar fwlio nad yw'n ymwneud â bwlio rhwng dysgwyr. Roedd hyn yn cynnwys sut i ddelio â gweld bwlio rhwng rhiant a phlentyn, bwlio sy'n digwydd y tu allan i'r ysgol, a bwlio staff yr ysgol neu ganddynt (6%).

Yn olaf, teimlai nifer fach o ymatebwyr y gallai fod mwy o sylw i fwlio yn seiliedig ar dlodi neu gefndir economaidd-gymdeithasol, gan gynnwys dolenni i hyfforddiant ynghylch stigma (4%). Soniwyd hefyd am fwlio yn seiliedig ar anabledd, gydag ymatebwyr unigol yn awgrymu y dylai dysgwyr fod yn ymwybodol o hawliau pobl anabl, ac y dylai ysgolion sy'n gweithredu'r canllawiau ymgysylltu â disgyblion anabl oherwydd y tebygolrwydd uwch y cânt eu bwlio (2%). Cafodd bwlio yn seiliedig ar ddefnydd iaith ei grybwyll gan 2% o'r ymatebwyr, gan gydnabod ei gysylltiad ag amrywiaeth ddiwylliannol, mewnfudo, rhagfarn ieithyddol a stigma.

Cod - Gweithredu	Nifer	%
Cymryd dull mwy rhagweithiol	9	11%
Cynhyrchu / cynnwys dolenni i adnoddau ymarferol	8	10%
Pryder ynghylch yr effaith ar ryddid i lefaru / gallu mynegi credoau sy'n feirniadol o ran rhywedd	7	9%
Mae'r canllawiau'n dda yn eu ffurf bresennol / nid oes angen ychwanegu dim byd	6	7%
Cynhyrchu fersiwn canllaw cyfeirio cyflym / crynodeb ar gyfer staff yr ysgol	6	7%
Mae diffyg safbwynt croestoriadol yn y canllawiau	5	6%
Cynyddu cynnwys ar reoli'r newid o'r ysgol gynradd i'r ysgol uwchradd	5	6%
Cynhwysiant / cyfathrebu rhieni yn angenrheidiol	5	6%
Cynyddu cynnwys ar reoli prosesau diogelu	4	5%
Pryder ynghylch dylanwad gan grwpiau sydd eisiau eithrio credoau sy'n feirniadol o ran rhywedd o ganllawiau bwlio	4	5%
Awgrymu newid yn y derminoleg ('tramgwyddwr')	4	5%
Ymdrin â digwyddiadau ynysig / untro	3	4%
Ystyried iechyd meddwl i raddau mwy	2	2%
Ystyried rôl absenoldeb o'r ysgol wrth gofnodi a chydnabod pryd mae plentyn yn cael ei fwlio	2	2%
Arall	31	40%

Sylfaen: 78 o ymatebwyr

Er bod nifer wedi gwneud sylwadau eu bod yn teimlo nad oedd angen unrhyw newidiadau i'r canllawiau yn eu ffurf bresennol (7%), cododd nifer o awgrymiadau yn ymwneud â gweithredu'r canllawiau.

Yr ymateb mwyaf cyffredin oedd y dylai'r canllawiau geisio hyrwyddo dull mwy rhagweithiol (11%), er enghraifft wrth feithrin amgylchedd cadarnhaol/cynhwysol/derbyngar yn yr ysgol. Dywedodd rhai fod y canllawiau’n rhy adweithiol i fwlio ar ôl iddo ddigwydd, yn hytrach na’i atal rhag digwydd yn y lle cyntaf.

> 'Er bod y canllawiau Hawliau, Parch, Cydraddoldeb drafft yn darparu fframwaith cynhwysfawr ar gyfer ymateb i ddigwyddiadau bwlio, mae'n ddogfen adweithiol ei natur i raddau helaeth ac nid yw'n mynd yn ddigon pell i atal bwlio cyn iddo ddigwydd. Mae'r canllawiau'n canolbwyntio'n helaeth ar sut y dylai ysgolion ymateb unwaith y bydd digwyddiadau'n digwydd, gan gynnwys diffiniadau, gweithdrefnau cofnodi, a dulliau adferol. Fodd bynnag, mae'n brin o fodel atal strwythuredig ac nid yw'n darparu offer rhagweithiol i ysgolion megis strategaethau ymyrraeth gynnar, asesiadau 'hinsawdd' ysgol, nac addysg gwrth-fwlio sy'n gysylltiedig â'r cwricwlwm. Nid oes gofyniad ychwaith am hyfforddiant staff ataliol na mentrau dan arweiniad disgyblion i feithrin diwylliannau ysgol cynhwysol. Er mwyn bod yn wirioneddol effeithiol, dylai'r canllawiau roi mwy o bwyslais ar fesurau rhagweithiol sy'n meithrin amgylcheddau parchus ac yn lleihau'r tebygolrwydd y bydd bwlio'n digwydd yn y lle cyntaf.'

Teimlwyd bod y canllawiau presennol yn rhy fanwl yn eu cyfanrwydd i fod yn ddefnyddiol yn ymarferol. Cafwyd galwadau i gynhyrchu a chynnwys dolenni i adnoddau ymarferol i gynorthwyo gyda'r gweithrediad (10%), ac i gynhyrchu fersiwn canllaw cyfeirio cyflym neu grynodeb ar gyfer staff ysgolion i gefnogi defnydd o ddydd i ddydd (7%). Roedd yr adnoddau ymarferol a awgrymwyd yn gyffredin yn cynnwys fideos hyfforddi a thempledi ar gyfer cofnodi digwyddiadau, ymateb iddynt ac adolygu digwyddiadau.

> 'Rwyf hefyd yn teimlo y gellid rhoi mwy o wybodaeth yn yr adran 'ymyrraeth', hyd yn oed os mewn dolenni i ddarllen/canllawiau pellach. Byddai disgrifio'r mathau o ymyrraeth yn unig (e.e. y ddwy frawddeg ar gyfryngu) yn fwy defnyddiol gydag awgrymiadau ar sut i wneud hyn yn effeithiol (beth ddylid ei sefydlu/ei drafod gyda disgyblion mewn cyfarfodydd o'r fath, neu ymyriadau/adnoddau a allai helpu i arwain hyn).'

Roedd 9% o'r ymatebion yn pryderu am y canllawiau yn effeithio ar y rhyddid i fynegi safbwyntiau a allai gael eu hystyried yn fwlio. I raddau helaeth, roedd hyn yn ymwneud â diogelu'r gallu i leisio barn sy'n feirniadol o ran rhywedd.

> 'Nid oes sôn am amddiffyniadau cred o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010. Ni ddylid gwahaniaethu yn erbyn disgyblion a staff sy'n meddu ar safbwyntiau sy'n feirniadol o ran rhywedd (sy'n gredoau gwarchodedig o dan gyfraith y DU) na'u labelu fel "rhagfarnllyd". Mae'r hepgoriad yn peri risg o effaith oeri a gorfodi o ran llefaru, yn enwedig mewn meysydd fel defnyddio rhagenwau a thrafodaethau cwricwlwm.'
>
> 'Mae dyfarniad Maya Forstater yn amddiffyn rhyddid i lefaru ac yn caniatáu i bobl leisio eu barn ynghylch ideoleg hunaniaeth rhywedd.'

I’r gwrthwyneb, mynegodd 5% o’r ymatebwyr bryder y gallai’r ymgynghoriad gael ei ddylanwadu gan gredoau sy’n feirniadol o ran rhywedd i ganiatáu bwlio yn y bôn drwy amddiffyn credoau sy’n feirniadol o ran rhywedd.

> '[…]mae angen gwneud llawer mwy mewn ysgolion i bwysleisio, er bod gan bobl hawl i gred nad yw'n rhoi'r hawl i unrhyw un wneud rhywun â nodwedd warchodedig mor anghyfforddus fel ei fod yn rhwystro eu potensial dysgu[.] Mae ysgol yn

> ymwneud ag addysgu, nid eglwys mohoni, nid canolfan gyfarfod sy'n feirniadol o ran rhywedd mohoni, nid dadl wleidyddol mohoni[,] ysgol yw hi.'

Derbyniodd rhai meysydd penodol yr oedd ymatebwyr yn teimlo y dylid eu cynnwys yn y canllawiau nifer debyg o sylwadau. Y cyntaf o'r rhain oedd cynyddu croestoriadoldeb o fewn y canllawiau, h.y., darparu eglurder ar sut i ymdrin â bwlio sy'n cynnwys nifer o nodweddion gwarchodedig (6%).

> 'Byddai'r ddogfen yn elwa o gyngor cliriach ar sut y gall ysgolion gefnogi dysgwyr sy'n wynebu bwlio yn seiliedig ar fwy nag un nodwedd warchodedig. Er enghraifft, gall disgybl traws Du brofi gwahanol fathau o fwlio ar yr un pryd, ac mae angen cymorth ar staff i gydnabod a mynd i'r afael â'r cymhlethdod hwn.'

> 'Beth sydd ar goll: Trafodaeth gyfyngedig o sut mae normau rhywedd a hil yn croestorri â bwlio, yn enwedig yn effeithio ar fechgyn o gefndiroedd lleiafrifoedd ethnig. Ychwanegiad awgrymedig: Ymchwiliad dyfnach i ddulliau tegwch croestoriadol i gefnogi datblygiad hunaniaeth iach a herio rhagfarnau.'

Tynnodd yr un gyfran sylw at y ffaith bod cyfnodau o bontio yn yr ysgol yn gadael dysgwyr yn fwy agored i niwed ac mewn perygl o gael eu bwlio (6%). Yn benodol, gwelwyd y pontio o'r ysgol gynradd i'r ysgol uwchradd fel cyfnod hollbwysig i hyrwyddo gwyliadwriaeth wrth chwilio am arwyddion o fwlio.

> 'Canllawiau ar bontio ac amgylcheddau llai strwythuredig: Mae risg bwlio yn cynyddu yn ystod pwyntiau pontio allweddol, fel symud o'r ysgol gynradd i'r ysgol uwchradd, ac mewn cyfnodau lle mae llai o oruchwyliaeth fel cludiant, amseroedd egwyl a theithiau. Mae cynnwys canllawiau ar asesu a rheoli'r risgiau hyn yn helpu ysgolion i fabwysiadu dull rhagweithiol yn hytrach nag adweithiol, gan leihau niwed cyn iddo ddigwydd.'

Roedd eraill eisiau cynyddu rôl rhieni mewn atal ac ymyrryd mewn bwlio neu awgrymwyd cynyddu cyfathrebu am fwlio rhwng rhieni ac ysgolion (6%).

> 'Ymgysylltiad cryfach â rhieni a gofalwyr: Mae rhieni a gofalwyr yn chwarae rhan allweddol wrth atal a mynd i'r afael â bwlio. Bydd disgwyliadau clir ar gyfer eu cynnwys mewn datblygu polisïau, codi pryderon, a sicrhau prosesau tryloyw yn cefnogi dull cyson o weithredu ar draws yr ysgol gyfan a'r gymuned gyfan.'

Roedd cyfran debyg eisiau mwy o gynnwys ar reoli prosesau diogelu (5%).

> 'Mae 2.35 yn amlinellu y gall rhai achosion o fwlio gynnwys prosesau diogelu a/neu'r heddlu, ond nid oes unrhyw ganllawiau wedi'u darparu ynghylch pryd y dylid ysgogi'r prosesau hyn. Mae hyn hefyd yn wir gyda phwynt 2.37 a 'throsedd casineb untro' a chynnwys yr heddlu 'os ystyrir bod angen'. Mae angen canllawiau cliriach ynghylch pryd i gynnwys yr heddlu a sicrwydd clir i ddisgyblion a theuluoedd bod dull dim goddefgarwch yn cael ei gymryd o ran troseddau a digwyddiadau casineb.'

Yn ogystal, awgrymodd rhai ymatebwyr newid y derminoleg o amgylch y defnydd o'r gair 'tramgwyddwr' er mwyn osgoi goblygiadau troseddol (5%).

> Mae'r term “tramgwyddwr” wedi achosi problemau i addysgwyr gyda llawer yn dweud wrth yr elusen eu bod yn cael eu digalonni rhag cofnodi digwyddiadau

oherwydd goblygiadau troseddol yr iaith hon. Dylid disodli hyn yn lle hynny ag iaith sy'n canolbwyntio ar bobl e.e. plentyn sy'n achosi niwed.'

Awgrymodd nifer fach o sylwadau fod y canllawiau’n rhoi mwy o gyfarwyddyd ar ymdrin â digwyddiadau untro, gan nodi nad yw’r rhain ar hyn o bryd yn ffitio i’r diffiniad o fwlio ond y dylid eu hystyried a gallant arwain at ddigwyddiadau ailadroddus (4%). Roedd eraill eisiau mwy o bwyslais ar gofnodi absenoldebau o'r ysgol fel dangosydd posibl o fwlio er mwyn rhoi cyfle i ganfod a gweithredu cymorth (2%).

Tynnodd ymatebion unigryw sylw at y ffaith y dylai'r canllawiau:

- Ystyried rôl gwylwyr mewn bwlio
- Awgrymwyd eiriol dros ddull adferol
- Eisiau eglurhad na ddylid rhoi pwysau ar ddysgwyr sydd wedi cael eu bwlio i faddau i fwlis
- Egluro ffynhonnell yr ystadegau a ddefnyddir yn y canllawiau

4.9 Cwestiwn 9 – Pa mor ddefnyddiol yw'r canllawiau Hawliau, parch, cydraddoldeb ar wrth-fwlio?

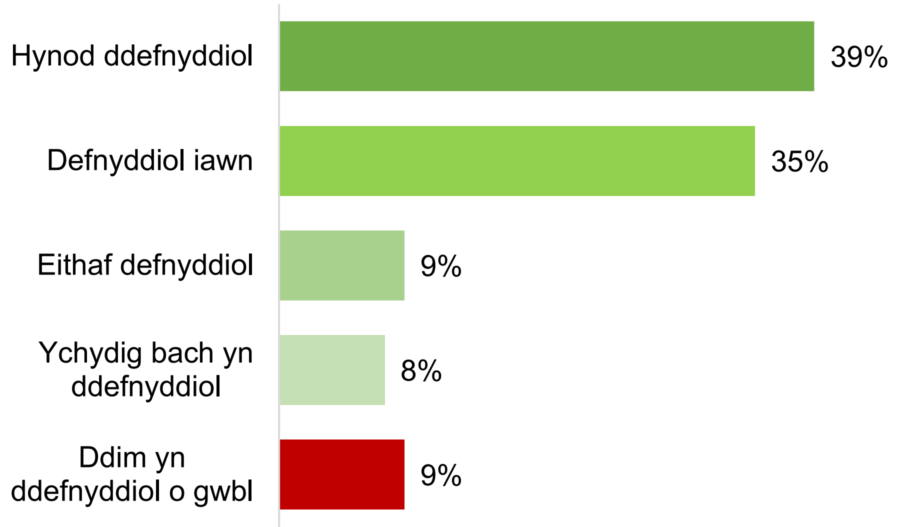

Sylfaen: 188 o ymatebwyr

O ran pa mor ddefnyddiol oedd y canllawiau i'r ymatebwyr, roedd tua dwy ran o bump (39%) o'r farn eu bod yn hynod ddefnyddiol, tra bod tua thraean (35%) o'r farn eu bod yn ddefnyddiol iawn. Fodd bynnag, roedd 9% ac 8% yn y drefn honno o'r farn bod y canllawiau rhywfaint yn ddefnyddiol neu ychydig yn ddefnyddiol, ac roedd 9% o'r farn nad oedd y canllawiau'n ddefnyddiol o gwbl.

Cod	Nifer	%
Mae'r canllawiau'n ddefnyddiol / da / cadarnhaol yn gyffredinol	19	29%
Mae angen mwy o gyngor / hyfforddiant / adnoddau / enghreifftiau ymarferol o fodelau da i'w dilyn ar y canllawiau (neu ddolenni i fwy o'r rhain).	19	29%
Mae'r canllawiau'n gwrthdaro â / nid ydynt yn cyfeirio'n ddigonol at neu'n glynu wrth ddyfarniad y Goruchaf Lys / Deddf Cydraddoldeb / nid ydynt yn gwahaniaethu'n ddigonol rhwng rhyw a rhywedd	12	18%
Mae'r canllawiau'n cynnwys gormod o fanylion / mae angen eu gwneud yn fwy hygyrch	11	17%
Mae angen i'r canllawiau gynnwys mwy o gyfeiriadau at themâu neu feysydd pwnc penodol (e.e. croestoriadoldeb, niwroamrywiaeth, dadsensiteiddio, bwlio digidol, deinameg pŵer)	6	9%
Creu adnoddau wedi'u hanelu at rieni / dysgwyr (yn ogystal â'r rhai hawdd eu darllen) / eu cynnwys yn y broses o fynd i'r afael â bwlio	6	9%
Mae angen i gasglu data fod yn gyson / yn orfodol / wedi'i fonitro'n effeithiol	5	8%
Mae risg bod canllawiau’n cael eu gyrru gan ideoleg / cael eu dylanwadu gan grwpiau pwyso	4	6%
Mae angen i'r canllawiau gynnwys mwy o gyfeiriadau at grwpiau sy'n debygol o fod yn destun bwlio e.e. plant traws, gofalwyr ifanc, sipsiwn a theithwyr	3	5%
Ystyried fersiynau amlieithog o'r canllawiau	3	5%
Pryderon ynghylch y dull o ymdrin â nodweddion gwarchodedig	3	5%

Mae angen newid y canllawiau ar doiledau	2	3%
Mae angen i'r canllawiau gyd-fynd â fframweithiau eraill / gallu cael eu hymgorffori mewn fframweithiau a chanllawiau eraill	1	2%
Gweler sylwadau blaenorol	5	8%
Arall	16	25%

Sylfaen: 65 o ymatebwyr

Roedd rhai o'r ymatebion mwyaf cyffredin yn syml yn tynnu sylw at y ffyrdd y byddai'r canllawiau o gymorth iddynt, neu'n nodi eu bod wedi cael y canllawiau o gymorth heb wneud unrhyw sylwadau pellach.

> Mae'r canllawiau'n cynnig sylfaen gref ar gyfer mynd i'r afael â bwlio, yn enwedig o ran sut mae'n mynd i'r afael â rhagfarn, yn cysylltu â pholisi cyfredol, ac yn hyrwyddo dull ysgol gyfan. Mae'n glir, yn drylwyr, ac wedi'i wreiddio mewn materion go iawn sy'n wynebu dysgwyr yng Nghymru heddiw.'

Serch hynny, roedd y sylwadau hyn yn aml yn cael eu hategu ag awgrymiadau ar sut y gellid gwneud y canllawiau'n fwy defnyddiol. Yn fwyaf cyffredin, galwodd yr ymatebwyr am fwy o gyngor ymarferol, hyfforddiant ac adnoddau, yn ogystal ag enghreifftiau o arfer effeithiol i'w dilyn. Roedd y sylwadau hyn yn aml yn gysylltiedig â phryderon na fyddai gan staff addysgu ddigon o amser i ystyried y canllawiau'n llawn. Roedd 17% o'r ymatebwyr o'r farn bod y canllawiau'n cynnwys gormod o fanylion, gan awgrymu eu bod yn rhy hir i'w dehongli'n hawdd, a byddai'n elwa o gael eu symleiddio a'u gwneud yn fwy hygyrch. Rhoddodd rhai enghreifftiau o ba rannau o'r canllawiau y gellid eu lleihau neu eu dileu.

> 'Er bod y canllawiau hyn yn ddefnyddiol, yn codi llawer o faterion pwysig ac yn ymdrin â gwahanol fathau o fwlio, mae'r ddogfen yn rhy drwm o ran testun (fel y cyfeirir ato yng Nghwestiwn 6). Fel y soniwyd yn flaenorol, nid oes gan y rhai sy'n gweithio ym myd addysg yr amser i lywio eu ffordd trwy wybodaeth aneglur.'
>
> 'Byddem yn awgrymu y byddai'r ddogfen yn fwy defnyddiol pe bai'r cyngor dryslyd ar y cwricwlwm sy'n torri ar draws canllawiau eraill yn cael ei ddileu. […] Mae esboniadau hirfaith yn tynnu oddi wrth yr adrannau sy'n canolbwyntio mwy ar y meysydd sydd mewn gwirionedd yn ymdrin ag ymarferoldeb ar gyfer delio â bwlio. Gellid defnyddio hyperddolenni yn lle hynny i roi mynediad at wybodaeth ychwanegol. […] Canolbwyntio ar yr elfennau ymarferol i fynd i'r afael â bwlio yn hytrach na mynd i mewn i ideoleg neu theori.'

Awgrymodd rhai hefyd sefydlu rôl rhieni a dysgwyr yn gliriach wrth fynd i'r afael â bwlio, a chreu adnoddau neu fersiynau symlach o'r canllawiau i ymgysylltu'n well â'r cynulleidfaoedd hynny (9%).

> 'Mae'r canllawiau hawdd eu darllen yn glir i bobl ifanc (er eu bod yn teimlo'n ifanc iawn) neu bobl ag anawsterau llythrennedd. Dw i'n meddwl ei bod hi'n werth cael dull tebyg i'r canllawiau RSE gwreiddiol a oedd yn cynnwys dogfen ar gyfer plant, ar gyfer pobl ifanc, ar gyfer rhieni a'r canllawiau llawn. Roedd hyn yn golygu y gallai ysgolion gyfeirio disgyblion a rhieni at wybodaeth briodol, yn enwedig lle mae lefelau llythrennedd yn golygu bod yr ysgol yn gwybod efallai na fydd rhai pobl yn gallu cael mynediad at y wybodaeth sy'n berthnasol iddynt.'

Fodd bynnag, yn groes i hynny, roedd rhai o'r farn bod rhai meysydd pwnc ychwanegol a fyddai'n elwa o gael eu cynnwys yn y canllawiau (9%). Roedd y rhain yn cynnwys

croestoriadoldeb, niwroamrywiaeth, y risg y gall dysgwyr ac athrawon ddod yn ansensitif i ymddygiad bwlio, bwlio digidol, a deinameg pŵer rhwng oedolion a phlant.

Fel y digwyddodd mewn mannau eraill, ac yn enwedig mewn ymatebion i gwestiwn 12, roedd nifer o sylwadau am ddylanwad grwpiau pwyso neu'r rhai ag amcanion ideolegol (6%). Roedd hyn yn gysylltiedig yn benodol â phryderon ynghylch y newid arfaethedig yn ymwneud â thoiledau niwtral o ran rhywedd (3%).

Roedd rhai sylwadau (3%) yn canolbwyntio ar ddull y canllawiau o ymdrin â nodweddion gwarchodedig, gyda rhai'n teimlo bod nodweddion gwarchodedig wedi cael gormod o sylw yn y canllawiau. Fe wnaethon nhw dynnu sylw at y ffaith y gall bwlio yn aml fod oherwydd ffactorau heblaw rhagfarn a gwahaniaethu, gydag un yn gwneud sylw am ddiffyg canllawiau ar lywio gwrthdaro rhwng gwahanol nodweddion gwarchodedig.

4.10 Cwestiwn 10 – A yw'r gyfres bresennol o hyfforddiant ar Hwb yn cefnogi'r defnydd o'r canllawiau Hawliau, parch, cydraddoldeb ar wrth-fwlio?

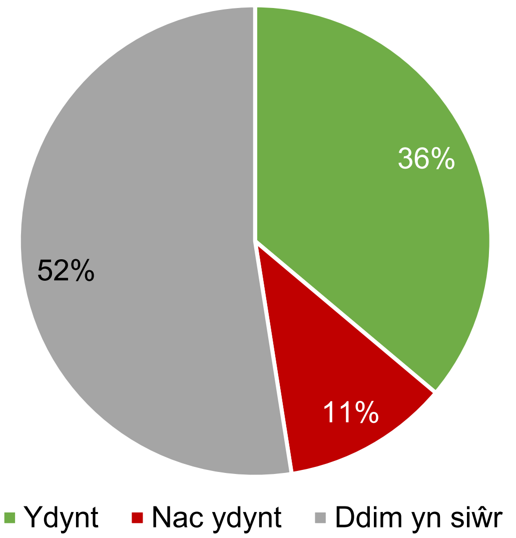

Sylfaen: 202 o ymatebwyr

Roedd tua dwy ran o dair (36%) o'r ymatebwyr o'r farn bod y gyfres hyfforddiant bresennol ar Hwb yn cefnogi defnyddio'r canllawiau. Mae 11% yn anghytuno, tra bod mwy na hanner (52%) yn teimlo nad ydyn nhw'n gwybod. Gan mai Hwb yw platfform digidol cenedlaethol Cymru ar gyfer dysgu ac addysgu, mae'n debygol bod rhywfaint o gyfran yr ymatebion 'ddim yn gwybod' yn dod gan y rhai nad ydynt yn ymarferwyr sy'n ymwneud ag addysg ac nad ydynt yn gyfarwydd â Hwb.

Wrth eithrio'r categori 'ddim yn gwybod', mae tua thri chwarter yn teimlo bod y gyfres hyfforddiant bresennol yn cefnogi'r canllawiau (76%), tra nad yw 24% yn teimlo hynny, o sylfaen o 96 o ymatebwyr.

Cod	Nifer	%
Mae angen hyfforddiant / adnoddau ychwanegol ar feysydd pwnc penodol (heblaw am fwlio LHDTC+ / traws)	15	35%
Dylid uwchlwytho adnoddau neu hyfforddiant penodol i Hwb i gefnogi'r gweithrediad	10	23%
Bydd angen cadw adnoddau'n gyfredol / diweddaru ar Hwb yn rheolaidd / mae rhai adnoddau wedi dyddio	9	21%
Mae'r adnoddau ar Hwb yn dda ar y cyfan / Mae Hwb yn hawdd i'w lywio / Fe wnes i ddod o hyd i'r hyn oedd ei angen arnaf	7	16%
Hwb yn wael / ddim yn addas at y diben / heb ei ddefnyddio / anodd ei lywio	6	14%
Mae ymdrin â bwlio LHDTC+ (ac yn benodol traws) yn gofyn am hyfforddiant / adnoddau ychwanegol	5	12%
Nid yw pryderon ynghylch y gyfraith / rhwymedigaethau cyfreithiol yn ddigon clir nac amlwg	5	12%
Mae adnoddau Hwb yn canolbwyntio'n fawr ar fwlio ar-lein ar hyn o bryd	4	9%
Sylw am ideoleg rhywedd/toiledau/dad-drawsnewid/dyfarniad y Goruchaf Lys	4	9%

Pryderon ynghylch addasrwydd ar gyfer gwahanol gynulleidfaoedd	3	7%
Nid yw rhai o'r adnoddau'n gweithio ar hyn o bryd	3	7%
Pryderon ynghylch cysondeb	2	5%
Pryderon ynghylch y capasiti i ddefnyddio'r adnoddau sydd yno / methu dibynnu ar Hwb ar gyfer hyfforddiant	1	2%
Problem gyda therminoleg	1	2%
Arall	9	4%

Sylfaen: 43 o ymatebwyr

Roedd yr ymatebion yn tueddu i restru naill ai:

- Meysydd pwnc sydd angen mwy o adnoddau a hyfforddiant (35%), neu
- Mathau o adnoddau a fyddai'n ddefnyddiol (23%)

Meysydd pwnc wedi'u cynnwys, yn nhrefn amlder:

- Bwlio / troseddau casineb sy'n gysylltiedig â rhagfarn
- Diogelu
- Niwroamrywiaeth
- Niweidiau posibl pornograffi (e.e. negeseuon testun rhywiol a defnyddio ffonau symudol, lluniau noeth, rhyw garw, normaleiddio tagu)
- Meithrin diwylliant ysgol barchus / cynhwysol
- Arfer sy'n ystyriol o drawma
- Ymgysylltiad teuluol effeithiol
- Dad-ddwysáu
- Dulliau adferol
- Addysg perthnasoedd a rhyw
- Croestoriadoldeb
- Yr Iaith Gymraeg
- Cymorth i staff yr effeithiwyd arnynt gan ddigwyddiadau

Rhoddodd rhai gyd-destun i'w hymatebion drwy ddatgan eu bod yn teimlo bod y gyfres hyfforddiant bresennol yn canolbwyntio'n bennaf ar fwlio ar-lein (9%).

Fodd bynnag, yn fwyaf aml, gofynnodd yr ymatebwyr am fwy o adnoddau a hyfforddiant ar bwnc bwlio LHDTC+ (12%). Roedd hyn yn aml yn cynnwys ceisiadau am dechnegau i adnabod ac ymdrin â bwlio homoffobig/deuffobig yn ogystal â bwlio traws yn benodol, gyda rhai ymatebwyr yn nodi diffyg cyfarwyddyd neu hyder yn y maes hwn ymhlith athrawon.

Roedd yr un gyfran (12%) yn bryderus ynghylch sicrhau bod athrawon wedi'u hyfforddi'n addas ac yn hyderus yn eu dealltwriaeth o'r gyfraith, yn enwedig mewn perthynas â'r Ddeddf Cydraddoldeb. Roedd hyn yn cynnwys dealltwriaeth:

- beth sy'n ffurfio nodweddion gwarchodedig
- sut i gydbwyso hawliau nodweddion gwarchodedig sy'n gwrthdaro
- pa hawliau sydd gan unigolion i fynegi safbwyntiau sy'n feirniadol o ran rhywedd
- goblygiadau dyfarniad y Goruchaf Lys ac adolygiad Cass

Roedd y rhain yn aml yn gorgyffwrdd â sylwadau am ideoleg rhywedd a thoiledau niwtral o ran rhywedd (9%), sy'n ailadrodd y themâu a fynegwyd yn fanylach yng nghwestiwn 12.

Yn ogystal â meysydd pwnc, roedd awgrymiadau cyffredin yn cynnwys mathau o hyfforddiant neu adnoddau y teimlai'r ymatebwyr y byddent yn ddefnyddiol pe baent yn cael eu darparu (23%). Roedd y rhain yn cynnwys y canlynol:

- Modiwlau dysgu proffesiynol ar alw (gan gynnwys ar y canllawiau)
- Fideos hyfforddi sy'n seiliedig ar senarios
- Templedi ar gyfer polisïau, cynlluniau gweithredu, a chofnodi digwyddiadau
- Canllawiau byr i rieni a llywodraethwyr
- Astudiaethau achos
- Dadansoddiad risg cyfreithiol
- Adnoddau wedi'u cynllunio ar gyfer ysgolion crefyddol
- Sesiynau hyfforddi y gellir eu lawrlwytho
- Gwasanaeth Talk Relationships yr NSPCC
- Offer gweithredu mwy manwl, sy'n benodol i leoliadau (e.e. ar gyfer EOTAS, PRUs)

Pwysleisiodd rhai ymatebwyr hefyd y byddai angen diweddaru unrhyw adnoddau ychwanegol a uwchlwythir i Hwb yn rheolaidd i gyd-fynd â'r ymchwil ddiweddaraf ar arfer effeithiol (21%).

Yn arbennig, nododd nifer fach nad oedd hyperddolenni ar Hwb yn gweithio'n gywir (7%), a gofynasant am i'r rhain gael eu diweddaru cyn lansio'r canllawiau. Fodd bynnag, ni nodwyd pa ddolenni oedd y rhain.

> 'Mae'r adnoddau ar ddiwedd y ddogfen yn ddefnyddiol iawn wrth gyfeirio ysgolion at sefydliadau priodol i gael help a chymorth. Fodd bynnag, nid yw rhai o'r rhestrau chwarae/dolenni'n gweithio ac mae angen edrych arnyn nhw'

Canmolodd 16% y gyfres hyfforddiant bresennol ar Hwb, tra bod 14% wedi rhoi adborth negyddol. Roedd y rhai a wnaeth sylwadau cadarnhaol yn teimlo bod Hwb yn hawdd i'w lywio i gael mynediad at yr hyn yr oedd ei angen arnynt. Fodd bynnag, roedd sylwadau gwrthwynebol yn teimlo bod Hwb yn anodd ei lywio neu ei ddefnyddio, bod adnoddau wedi'u cyfeirio'n wael, ac yn cwestiynu i ba raddau yr oedd staff addysgu mewn gwirionedd yn defnyddio'r porth i dderbyn hyfforddiant.

4.11 Cwestiwn 11 – Pa mor effeithiol yw'r canllawiau Hawliau, parch, cydraddoldeb ar wrth-fwlio yn eich cefnogi i adrodd a chofnodi digwyddiadau o fwlio?

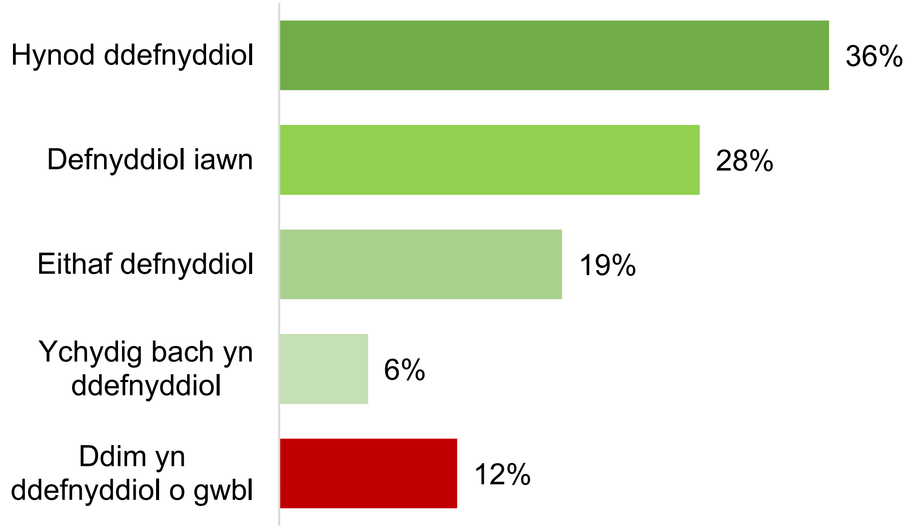

Sylfaen: 188 o ymatebwyr

At ei gilydd, dywedodd 36% o'r ymatebwyr eu bod wedi cael y canllawiau'n hynod ddefnyddiol wrth eu cefnogi i adrodd a chofnodi digwyddiadau o fwlio, tra bod mwy na chwarter wedi'u cael yn ddefnyddiol iawn. Fodd bynnag, dywedodd 19% eu bod wedi cael y canllawiau rhywfaint yn ddefnyddiol yn unig yn hyn o beth, gyda 6% yn cael y canllawiau ychydig yn ddefnyddiol, 12% yn cael nad oeddent yn ddefnyddiol o gwbl.

Cod	Nifer	%
Dim digon o ganllawiau ar ba ddata / wybodaeth y dylai ysgolion ei chasglu / dylai'r casglu fod yn gyson ac nid yn gyfrifoldeb yr ysgolion	19	32%
Yn gyffredinol, cytunaf fod y canllawiau ar adrodd / cofnodi digwyddiadau yn ddefnyddiol neu'n glir / yn darparu enghreifftiau da	15	25%
Cynnwys mwy o enghreifftiau yn y canllawiau	10	17%
Nid yw'r canllawiau'n ystyried y llwyth gwaith cynyddol / baich y gweithredu yn ddigonol	7	12%
Angen mwy o bwyslais ar ddilyniant neu'r camau nesaf o gofnodi / beth i'w wneud â'r data / sut i gefnogi'r person a gafodd ei fwlio	6	10%
Pryderon na fydd ysgolion yn ei gofnodi / ei gymryd o ddifrif	5	8%
Nid yw'r canllawiau'n glir/angen mwy o fanylion	4	7%
Angen fersiwn symlach ar gyfer cyfathrebu / angen meddwl am sut mae hyn yn cael ei gyfleu e.e. i ddisgyblion a rhieni	4	7%
Pryderon eraill ynghylch cywirdeb cofnodi	4	7%
Angen eglurder ar drothwyon (e.e. ar gyfer adrodd/uwchgyfeirio)	4	7%
Materion gydag eglurder rhwng rhyw a rhywedd / pryderon y bydd digwyddiadau bwlio gwahaniaethu ar sail rhyw a hunaniaeth rhywedd yn cael eu drysu wrth eu cofnodi	3	5%
Dylid cofnodi gwybodaeth ychwanegol am ddigwyddiadau bwlio (e.e. natur y bwlio, lleoliad ac ati)	3	5%

Awgrymu newid terminoleg (e.e. dylai'r geiriad 'dylai fod' fod yn 'rhaid')	3	5%
Ddim yn gwybod / ddim yn siŵr	1	2%
Arall	25	42%

Sylfaen: 60 o ymatebwyr

O ran pa mor ddefnyddiol yw'r canllawiau wrth gofnodi digwyddiadau, canolbwyntiodd yr adborth allweddol ar y broses gofnodi. Yn fwyaf cyffredin, roedd yr ymatebwyr yn teimlo y dylai'r ffordd y mae digwyddiadau'n cael eu cofnodi gael ei safoni, naill ai gan yr awdurdod lleol neu ar lefel genedlaethol gan Lywodraeth Cymru (32%). Tynnodd yr ymatebion hyn sylw at risg, er y gellir cofnodi digwyddiadau'n drylwyr, na fyddai ffordd gyson o gasglu mewnwelediadau ar lefel ranbarthol neu genedlaethol o'r data. O ganlyniad, roedd yr ymatebwyr hyn yn teimlo'n gryf na ddylai ysgolion fod yn gyfrifol am gadw cofnodion, ond y dylid darparu templed cofnodi.

> 'Efallai y byddai'n werth archwilio'r posibilrwydd o sefydlu platfform digidol cenedlaethol neu leol ar gyfer cofnodi digwyddiadau bwlio (wedi'i addasu drwy Hwb/G6 er enghraifft), gyda meysydd data addas ac allforion awtomatig i ddangosfyrddau awdurdodau lleol. Efallai y byddai'n fuddiol i Lywodraeth Cymru osod dangosyddion perfformiad allweddol cenedlaethol clir ac ymrwymo i adolygiad ffurfiol ar ôl dwy flynedd (haf 2027) i fesur y nifer sy'n cael ei ddefnyddio a'r effaith—er enghraifft cyfran yr ysgolion sy'n defnyddio'r templed, gostyngiadau mewn digwyddiadau ailadroddus a gwelliannau yn sgoriau arolwg "teimlo'n ddiogel" dysgwyr.'

Yn gysylltiedig â'r thema hon roedd sylwadau a fynegodd nad oedd gweithredu wedi'i ystyried yn llawn (12%), gan gynnwys diffyg ystyriaeth o'r ffaith nad oes gan bob ysgol yr adnoddau o bosibl i greu ffurflenni i gofnodi digwyddiadau, gweithredu prosesau newydd neu ddadansoddi'r data o gofnodion. O ganlyniad, roedd galwadau am fwy o enghreifftiau yn y canllawiau, yn dangos pa ddata a gwybodaeth y dylid eu casglu, ac i lywio'r broses o adrodd a chofnodi sefyllfaoedd cymhleth (17%).

> 'Yn hollbwysig, nid oes cydnabyddiaeth y bydd disgwyliadau uwch o ran adrodd yn creu llwyth gwaith ychwanegol—yn enwedig i staff sydd eisoes dan bwysau. Heb staff neu gymorth gweinyddol ychwanegol, efallai y bydd ysgolion (yn enwedig ysgolion llai) yn ei chael hi'n anodd bodloni'r disgwyliadau hyn yn gyson. Mae angen offer ymarferol a chydnabyddiaeth o'r effaith ar adnoddau i wneud y rhan hon o'r canllawiau yn gwbl ymarferol.'

> '[…]enghreifftiau o sut i gofnodi achosion o fwlio o ystyried natur ailadroddus bwlio a'r gorgyffwrdd rhwng digwyddiadau gwahaniaethol unigol nad ydynt o bosibl yn fwlio ond y mae angen eu cofnodi. Mae'r enghraifft ar hwb yn ddechrau ac mae'n drueni nad oedd hyn wedi'i gynnwys yn y ddogfen ganllawiau.'

Awgrymodd rhai y byddai trothwyon ar gyfer uwchgyfeirio yn elfen hanfodol (7%). Er enghraifft, pan fydd ymddygiad yn troi'n fwlio, neu pan ddylid uwchgyfeirio pryder diogelu i gynnwys yr heddlu. Awgrymodd eraill y dylid cofnodi gwybodaeth ddefnyddiol arall sy'n ymwneud â digwyddiadau at ddibenion monitro, gan gynnwys lleoliad a natur y bwlio (5%).

> 'Darparu canllaw trothwy: Pryd mae pryder yn dod yn fwlio? Awgrymu categorïau ar gyfer tracio (math, lleoliad, amlder, grŵp targed)'

'[…]yn ogystal â chategoreiddio a chofnodi'r math o fwlio a nodweddion disgyblion sy'n ymwneud â bwlio a/neu sy'n cael eu herlid, mae angen i ysgolion gael strwythurau ar gyfer adrodd ar natur digwyddiadau bwlio.

Egluro trothwyon ar gyfer uwchgyfeirio a chysylltiadau â llwybrau diogelu. Canllawiau ar sut i gofnodi patrymau ymddygiad (e.e. digwyddiadau lefel isel, ailadroddus).'

Heb y nodweddion hyn, roedd pryder ymhlith nifer o ymatebwyr na fyddai ysgolion yn cofnodi digwyddiadau'n effeithiol, neu na fyddent yn trin y rhan hon o'r canllawiau gyda'r difrifoldeb yr oedd yn ei haeddu (8%). Roedd eraill yn teimlo y byddai problemau gyda chywirdeb wrth gofnodi, gan gynnwys y potensial ar gyfer defnydd niweidiol neu faleisus nad oedd wedi'i ystyried yn y canllawiau (7%). Roedd hyn yn cynnwys rhai pryderon y gallai bwlio rhywiaethol neu fwlio seiliedig ar ryw gael ei gofnodi fel bwlio seiliedig ar rywedd neu homoffobig (5%).

'[…] er mwyn i fyfyrwyr deimlo'n ddigon hyderus a diogel i rannu pan fyddant wedi profi bwlio, mae angen i ysgolion "gredu adroddiadau gan ddisgyblion o'r dechrau". Os yw ysgolion yn ei chael hi'n anodd gwneud hyn yn dda, yna efallai na fydd gan bobl ifanc ddigon o ymddiriedaeth na chred yn yr ysgol i roi gwybod am ddigwyddiadau yn y lle cyntaf. Mae pryder, fel yr awgrymir yn y canllawiau, bod ysgol sy'n adrodd dim bwlio fwy na tebyg â bwlio yn yr ysgol ond nad yw'n ymwybodol ei fod yn digwydd.'

'Nid oes unrhyw brotocolau i atal cyhuddiadau maleisus neu ideolegol, yn enwedig mewn achosion sy'n ymwneud â chred athronyddol (e.e. safbwyntiau sy'n feirniadol o rywedd).'

'Mae ymddygiad bwlio sy'n rhywiaethol, er enghraifft aflonyddu ar blentyn sy'n cael ei ystyried yn 'rhy wrywaidd' i fod yn ferch, yn seiliedig ar stereoteipiau rhywiaethol. Mae'r canllawiau'n drysu'r sefyllfa yn hyn o beth. I'r ferch sy'n profi'r bwlio, y peth pwysig yw iddo stopio. Mae cofnodi digwyddiadau fel 'homoffobia' neu 'seiliedig ar rywedd' yn caniatáu i rywiaeth mewn ysgolion barhau. Mae hefyd yn rhoi'r argraff bod sarhadau'r bwli yn gywir. Mae angen mynd i'r afael ag ymddygiad o'r fath yn effeithiol ac yn aml mae'r labelu pobl, yn ogystal ag ymddygiad, y mae canllawiau fel hyn yn ei annog yn gwneud hynny'n llawer anoddach.'

Fel y codwyd drwy gydol yr ymatebion i'r ymgynghoriad, roedd nifer eisiau i gynnwys gael ei gynhyrchu i gyfleu i wahanol gynulleidfaoedd, fel egluro i ddisgyblion a rhieni'r broses a phwrpas casglu data (7%).

'I rieni a dysgwyr, mae'r ddogfen hawdd ei darllen yn dweud bod angen i ysgolion gofnodi digwyddiadau. Byddai'n ddefnyddiol pe bai'r ddogfen hawdd ei darllen yn egluro beth y dylid defnyddio'r wybodaeth gofnodedig hon ar ei gyfer, h.y. i helpu ysgolion i wella dulliau o atal bwlio ac ymateb iddo. Gallai hyn helpu rhieni a dysgwyr i ddeall pam mae adrodd am ddigwyddiadau a disgwyl iddynt gael eu cofnodi yn bwysig ar gyfer gwella a/neu gynnal perthnasoedd a chydlyniant cymunedol da.'

'Rwy'n credu y bydd yn ddefnyddiol iawn i athrawon - ond unwaith eto, dylid ei ddistyllu er mwyn ei ystyried yn hawdd a'i bostio yn ystafelloedd staff'

Yn olaf, awgrymodd dau sylw (5%) newidiadau terminoleg:

'Mae'r geiriad presennol yn dweud - Mae'n bwysig nad yw dysgwyr, eu teuluoedd, ysgolion a lleoliadau addysg yn cael eu digalonni rhag adrodd hiliaeth - byddai'n well gen i geiriad sy'n mynnu y dylid annog dysgwyr, teuluoedd, ysgolion a lleoliadau addysg i adrodd am hiliaeth.'

'[…]o ran cofnodi digwyddiadau, dylid newid y diffiniad o hyn o 'dylai fod' i "rhaid".'

4.12 Cwestiwn 12 – I ba raddau yr ydych yn cytuno y dylid diwygio Rheoliadau Addysg (Adeiladau Ysgolion) 1999 i wneud yn glir y gall ysgolion ddarparu toiledau niwtral o ran rhywedd yn ogystal â thoiledau sydd wedi'u gwahanu ar sail rhyw?

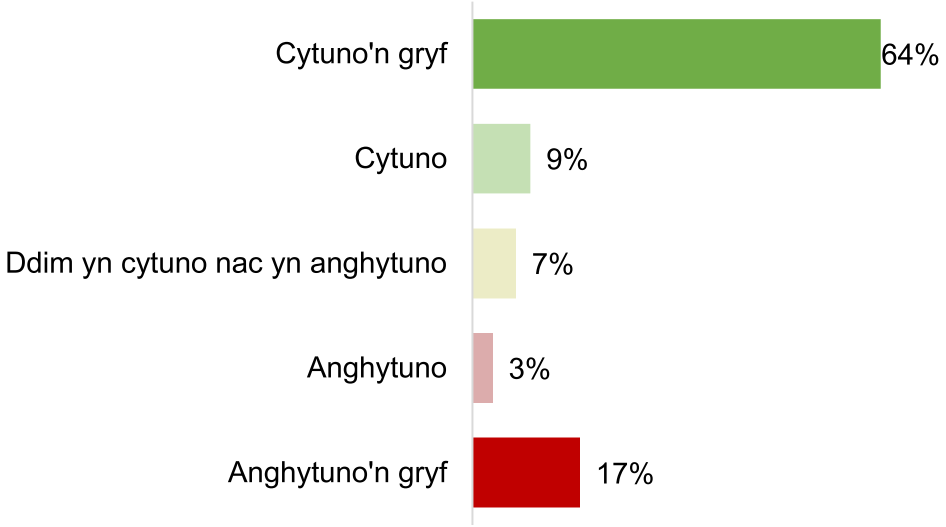

Sylfaen: 220 o ymatebwyr

At ei gilydd, cytunodd tua thri chwarter o'r ymatebwyr y dylid diwygio Rheoliadau Addysg 1999, tra bod un rhan o bump (20%) yn anghytuno. Roedd tuedd i safbwyntiau fod yn wahanol iawn, gyda 64% yn cytuno'n gryf, a 17% yn anghytuno'n gryf.

Cod	Nifer	%
Mae darparu toiledau niwtral o ran rhywedd yn ogystal â thoiledau un rhyw yn fuddiol i fyfyrwyr trawsryweddol/di-cisryweddol	37	23%
Mae toiledau un person / cuddyglau preifat gyda sinciau yn ateb gwell i bawb	33	20%
Mae darparu toiledau niwtral o ran rhywedd yn cynnig manteision y tu hwnt i hunaniaeth rhywedd	29	18%
Pryderon y bydd plant traws yn cael eu heithrio rhag defnyddio toiledau penodol / cael eu 'datgelu'	24	15%
Dylai ysgolion annog dewis o ran math o doiled / dylai plant gael dewis	17	10%
Mae darparu toiledau wedi'u gwahanu o ran y rhywiau yn fuddiol ar gyfer diogelu / preifatrwydd / diwallu anghenion merched / grwpiau diwylliannol neu grefyddol	15	9%
Dylai pob toiled fod yn niwtral o ran rhywedd	14	9%
Mae angen rhyddid / hyblygrwydd ar ysgolion i weithredu yn ôl eu hamgylchiadau	13	8%
Mae darpariaeth toiledau niwtral o ran rhywedd yn ddiangen / wedi'i gyrru gan ideoleg yn hytrach nag angen / yn llai diogel	13	8%
Bydd angen cyllid ar gyfer y gweithredu / mae cost neu lwyth gwaith ychwanegol yn gysylltiedig â'r newid hwn	12	7%
Cefnogi newidiadau fel arall i reoliadau / canllawiau yn gynhwysol (heb fod yn benodol)	11	7%
Dylid egluro bod darparu toiledau niwtral o ran rhywedd yn ddewisol ac yn ychwanegol at ddarparu toiledau wedi'u gwahanu yn ôl rhyw.	11	7%

Dylai darpariaeth toiledau niwtral o ran rhywedd fod yn orfodol / dylid newid y geiriad o 'gall' i 'dylai'	9	6%
Mae toiledau niwtral o ran rhywedd yn dda / syniad da fel arall	8	5%
Mae darparu toiledau wedi'u gwahanu yn ôl rhyw yn ofyniad cyfreithiol / dylai gofynion cyfreithiol fod yn gliriach yn y canllawiau	6	4%
Ymgynghoriad annigonol wedi'i gynnal i gyfiawnhau'r newidiadau i reoliadau / sylfaen dystiolaeth annigonol wedi'i chyflwyno	6	4%
Mae plant traws yn arbennig o agored i fwlio a gwahaniaethu sy'n seiliedig ar doiledau / angen sylw penodol yn y canllawiau	6	4%
Mae angen canllawiau ar weithredu / pryderon y bydd y gweithrediad yn wael	3	2%
Problem gyda'r derminoleg a ddefnyddir yn y canllawiau (heblaw am 'gall' yn erbyn 'dylai')	2	1%
Nid yw'r canllawiau'n ddigon clir yn gyffredinol	2	1%
Arall	31	19%

Sylfaen: 162 o ymatebwyr

Ymhlith yr ymatebion mwyaf cyffredin oedd y rhai a awgrymodd y byddai toiledau niwtral o ran rhywedd yn ogystal â thoiledau wedi'u gwahanu yn ôl rhyw yn arbennig o fuddiol i ddysgwyr traws a dysgwyr nad ydynt yn cydymffurfio â rhywedd (23%). Weithiau roedd y sylwadau hyn yn tynnu sylw at blant traws fel rhai sy'n arbennig o agored i fwlio, ac felly angen darpariaeth benodol gan ysgolion i leihau'r potensial i fwlio (4%).

> 'Pan fydd ysgolion a lleoliadau addysgol eraill yn gwneud trefniadau digonol a sensitif ar gyfer toiledau sy'n ystyried anghenion pob plentyn, gan gynnwys y rhai sy'n drawsryweddol, yn anneuaidd neu'n cwestiynu eu hunaniaeth rhywedd, bydd hyn yn helpu i sicrhau bod dysgwyr traws yn teimlo'n ddiogel ac yn gyfforddus yn defnyddio toiledau yn yr ysgol.'

> 'Mae darparu toiledau niwtral o ran rhywedd yn ateb ymarferol a thosturiol i broblem sydd wedi'i dogfennu'n dda. Ar hyn o bryd, mae llawer o fyfyrwyr trawsryweddol yn teimlo'n anniogel neu'n anghyfforddus yn defnyddio toiledau sy'n cyd-fynd â'r rhyw a neilltuwyd iddynt ar eu genedigaeth. Mewn gwirionedd, mae astudiaethau wedi canfod bod mwyafrif sylweddol o ddisgyblion traws yn osgoi neu'n cael eu hatal rhag defnyddio toiledau ysgol sy'n cyd-fynd â'u hunaniaeth, mae tri o bob pump o ddisgyblion traws (58%) yn nodi nad ydynt yn cael defnyddio'r toiledau y maent yn teimlo'n gyfforddus ynddynt yn yr ysgol. Mae hyn yn aml yn eu gorfodi i beidio â defnyddio unrhyw gyfleusterau o gwbl (ei ddal i mewn, a all arwain at broblemau iechyd) neu i ddefnyddio toiled lle gallent wynebu aflonyddu. Yn frawychus, mae un o bob pump o fyfyrwyr traws (20%) wedi nodi eu bod wedi cael eu bwlio yn nhoiledau'r ysgol. Mae'r ystadegau hyn yn annerbyniol ac yn tynnu sylw at pam mae angen newid. Ni ddylai unrhyw blentyn deimlo ofn na gofid ynghylch rhywbeth mor sylfaenol â mynd i'r toiled. Drwy ddiwygio Rheoliadau Adeiladau Ysgolion 1999 i egluro y gellir darparu toiledau niwtral o ran rhywedd, mae'n grymuso ysgolion i gymryd cam rhagweithiol i amddiffyn y myfyrwyr agored i niwed hyn. Efallai bod rhai ysgolion wedi bod yn betrusgar neu'n ansicr a allent newid y ddarpariaeth toiledau o dan yr hen reoliadau.' (Nid yw'r ystadegau a ddyfynnwyd wedi'u gwirio.)

I raddau llai, awgrymodd sylwadau fod gan doiledau niwtral o ran rhywedd fanteision y tu hwnt i ddiwallu anghenion dysgwyr traws a dysgwyr nad ydynt yn cydymffurfio â rhywedd, gan gynnwys lleihau ciwiau ar gyfer toiledau i fenywod yn unig a thoiledau i bobl anabl (18%).

'Mae'n ymddangos bod barn y Goruchaf Lys yn ymdrechion i yrru pobl draws allan o fywyd bob dydd. Un ffordd y mae hyn yn digwydd yw sut yr awgrymwyd y dylent ddefnyddio'r toiledau anabl. Yn amlwg, mae hyn yn effeithio'n negyddol ar bobl anabl sydd angen defnyddio'r toiledau hynny, yn enwedig pan fo'r person traws dan sylw yn abl ei gorff.'

Roedd sylwadau cyffredinol hefyd a oedd yn cefnogi diwygio'r rheoliadau neu'n mynegi bod darparu toiledau niwtral o ran rhywedd yn syniad da fel arall (5%).
Fodd bynnag, roedd yn amlwg yn yr ymatebion bod gan yr ymatebwyr wahanol ddehongliadau o'r hyn a olygir gan doiled 'niwtral o ran rhywedd', gyda rhai'n cymryd hyn yn uniongyrchol neu'n ymhlyg i olygu toiled un person gyda drws cloadwy a basn golchi. Roedd eraill yn credu y byddai toiledau niwtral o ran rhywedd ar ffurf cuddyglau preifat gydag ardal ystafell ymolchi a rennir.

'Y peth gyda thoiledau niwtral o ran rhywedd yw eu bod bron bob amser yn cynnwys toiledau un cuddygl - un cuddygl, gyda drws sy'n mynd yr holl ffordd i fyny a'r holl ffordd i lawr, gyda'r sinc yn y cuddygl hefyd. Mae'r rhain yn llawer, llawer mwy diogel na thoiledau aml-guddygl wrth atal bwlio neu aflonyddu. Yn ôl pan oeddwn i yn yr ysgol, doedd hanner drysau'r cuddyglau ddim yn gweithio'n iawn, felly roedd yn rhaid i chi gael ffrind i warchod y drws - os oeddech chi'n mynd i mewn ar eich pen eich hun, roeddech chi ar drugaredd merched a oedd yn meddwl ei bod hi'n ddoniol gwthio'r drws ar agor yn fwriadol ac yna dweud "O, mae'n ddrwg gen i" a'i adael ar agor; neu, a fyddai'n ceisio edrych dros ben y drws. Roedd hefyd yn hunllef i unrhyw un oedd yn cael unrhyw fath o argyfwng yn ymwneud â hylendid.'

'Mae angen mannau ar wahân ar ferched a bechgyn fel y'u diffinnir yn ôl eu rhyw er mwyn cyflawni eu hanghenion biolegol. Oni bai bod ysgolion yn bwriadu darparu cuddyglau cwbl breifat sy'n cynnwys toiled a basn golchi gyda drws sy'n mynd o'r nenfwd i'r llawr, nid oes unrhyw warant y gellir neu y bydd yr hawl i breifatrwydd yn cael ei pharchu.'

Gwnaeth llawer o'r ymatebion sylwadau ar bethau cadarnhaol neu negyddol y cyfluniadau hyn, yn hytrach na thoiledau niwtral o ran rhywedd yn gyffredinol. Fodd bynnag, roedd yn amlwg bod yna hoffter cryf dros doiledau un person, gan fod yr ymatebwyr yn credu y byddai hyn yn diwallu anghenion y nifer ehangaf o ddysgwyr (20%). Y gred oedd y byddai toiledau un person, o'u cymharu â thoiledau cymunedol, ar gael yn gyfartal i bob dysgwr, gan arwain at fanteision cyffredinol gan gynnwys urddas i'r rhai sy'n profi argyfyngau hylendid a chreu amgylchedd diogel lle byddai bwlio yn llai tebygol o ddigwydd.

Teimlai rhai ymatebwyr mai toiledau un person fyddai'r opsiwn gorau i ddysgwyr traws a dysgwyr nad ydynt yn cydymffurfio â rhywedd. Roedden nhw'n teimlo y byddai'n eu hamddiffyn rhag cael eu 'datgelu' drwy roi mynediad cyfartal iddyn nhw i'r un cyfleusterau toiled â dysgwyr eraill a darparu amgylchedd diogel rhag bwlio mewn toiledau. Awgrymwyd hefyd y byddai toiledau un person yn amddiffyn hawliau'r rhai a oedd am ddefnyddio mannau wedi'u gwahanu yn ôl rhyw yn unig ac yn lleihau'r posibilrwydd o wrthdaro rhwng dysgwyr traws a'r rhai sy'n dymuno amddiffyn mannau un rhyw.

'Gellid datrys yr agenda dileu trawsryweddol bresennol a'r drafodaeth wenwynig sy'n deillio o hynny drwy ddarparu toiledau un person go iawn heb gadw toiledau cymunedol i 'ferched' a 'bechgyn' ar ffurf cuddyglau.'

Roedd rhai o'r ymatebion hyn o'r farn bod toiledau un person yn ddynodiad amgen nad oedd Llywodraeth Cymru wedi'i ystyried ac awgrymasant argymell toiledau un person yn benodol yn y canllawiau.

Wrth ystyried toiledau niwtral o ran rhywedd yn gyffredinol, yn hytrach na thoiledau un person yn benodol, roedd rhai pryderon ychwanegol.

Teimlai rhai y byddai darparu toiledau niwtral o ran rhywedd yn ogystal â thoiledau wedi'u gwahanu yn ôl rhyw yn arwain at ddysgwyr traws yn cael eu gwahanu i ddefnyddio toiledau niwtral o ran rhywedd yn unig (15%). Gallai hyn eu 'datgelu' a chynyddu'r potensial ar gyfer bwlio. Roedd rhai o'r ymatebwyr hyn yn credu y dylai pob toiled fod yn niwtral o ran rhywedd er mwyn osgoi'r risg o naill ai gwahanu neu ddatgelu dysgwyr traws (9%). Yn yr un modd, roedd grŵp arall o ymatebwyr o'r farn y dylid cryfhau geiriad y cwestiwn ymgynghori, sef y 'gall' ysgolion ddarparu toiledau niwtral o ran rhywedd yn ogystal â thoiledau wedi'u gwahanu yn ôl rhyw, i 'dylai' ddarparu toiledau niwtral o ran rhywedd (6%).

> 'Dim ond os yw POB toiled ysgol yn cael ei wneud yn niwtral o ran rhywedd y dylid darparu toiledau niwtral o ran rhywedd, nid fel ychwanegiad at doiledau sydd wedi'u gwahanu yn ôl rhyw.' Gallai darparu toiledau niwtral o ran rhywedd yn ogystal â thoiledau sydd wedi'u gwahanu yn ôl rhyw arwain at gyfeirio plant trawsryweddol i doiledau niwtral o ran rhywedd, tra bod pawb arall yn cael eu cyfeirio i doiledau sydd wedi'u gwahanu yn ôl rhyw. Mae hon yn sefyllfa beryglus i blant trawsryweddol gan y bydd yn eu 'datgelu' yn erbyn eu hewyllys. Achosi niwed meddyliol anfeidrol i'r plentyn trawsryweddol. Byddai hyn hefyd yn fath o wahanu, i wahanu plant trawsryweddol oddi wrth blant nad ydynt yn drawsryweddol. Mae hyn yn amlwg yn gysyniad brawychus i blant trawsryweddol a'u rhieni/teuluoedd/ffrindiau a bydd yn achosi niwed emosiynol mawr a niwed i iechyd meddwl. Byddai hefyd yn cynyddu'r risg o fwlio i'r plant trawsryweddol, rhywbeth y mae'r ddogfen ganllawiau 'Hawliau, Parch, Cydraddoldeb' yn ceisio'i atal.'

> '…rhaid bod yn ofalus nad yw darparu cyfleusterau niwtral o ran rhywedd ychwanegol yn cael ei ddefnyddio fel rheswm na rhesymeg i atal disgyblion trawsryweddol rhag defnyddio'r cyfleusterau sydd wedi'u gwahanu yn ôl rhyw sy'n cyd-fynd â'u rhywedd cyflwyno, neu i gyfiawnhau polisïau gwahardd a gwahanu ar gyfer disgyblion trawsryweddol. Ni all ddod yn rhaniad ar wahân ond cyfartal o gyfleusterau ar gyfer myfyrwyr trawsryweddol.'

> 'Dylai unrhyw gyfleusterau ychwanegol sy'n niwtral o ran rhywedd fod yno i ddiwallu anghenion amrywiol disgyblion yn well (fel y'u mynegwyd gan y disgyblion eu hunain), nid fel y gellir gorfodi disgyblion traws i'w defnyddio a'u heithrio o gyfleusterau sydd wedi'u gwahanu yn ôl rhyw y byddent fel arall yn eu defnyddio'n gyfforddus ac yn ddiogel.'

Roedd carfan benodol a oedd yn pryderu y byddai'r gwelliannau'n lleihau'r ddarpariaeth ar gyfer mannau un rhyw, neu'n creu dryswch ynghylch a yw toiledau un rhyw yn ofynnol yn gyfreithiol ai peidio. Er bod nifer fach wedi dymuno mwy o eglurder ynghylch a fyddai unrhyw doiledau niwtral o ran rhywedd newydd yn cael eu darparu yn ogystal â thoiledau sydd wedi'u gwahanu yn ôl rhyw, yn hytrach nag yn eu lle (7%), roedd nifer yn pryderu ynghylch darparu toiledau niwtral o ran rhywedd yn gwrthdaro â hawliau cyfreithiol merched i gael mynediad at fannau un rhyw (4%). Ymhlith y pryderon hyn roedd sylwadau na fyddai'r gwelliant i'r rheoliad yn atal gwrthdaro â dyfarniad y Goruchaf Lys yn 2025, ac o ganlyniad â'r Ddeddf Cydraddoldeb trwy wahaniaethu yn erbyn merched biolegol.

'O ystyried bod y canllawiau'n cydnabod y broblem enfawr o aflonyddu rhywiol/bwlio rhywiol mewn ysgolion - a'r ffaith mai merched sy'n cael eu haflonyddu'n rhywiol gan fechgyn yn y mwyafrif helaeth o achosion - yna rwy'n synnu at yr awgrym hwn. Mae toiledau niwtral o ran rhywedd yn effeithio ar ddiogelwch, preifatrwydd, urddas a hawliau disgyblion benywaidd. Maent yn groes i gyfreithiau ysgolion presennol ynghylch darparu toiledau a Deddf Cydraddoldeb 2010, yn enwedig yng ngoleuni dyfarniad y Goruchaf Lys.'

'Rwy'n deall nad oes gan lawer o ysgolion gyfleusterau toiled un rhyw digonol ar hyn o bryd a bod adeiladau newydd wedi cael eu gwthio tuag at rai cymysg eu rhyw. Rhaid rhoi blaenoriaeth i hawliau plant ac mae unrhyw ymgais i gael gwared ar y rheini mewn ffordd mor ddirgel er mwyn arbed arian ar addasu adeiladau ysgol nad ydynt yn cydymffurfio yn eithaf cywilyddus. Mae gan Lywodraeth Cymru rwymedigaethau cyfreithiol o dan y Mesur Hawliau Plant a Phobl Ifanc a dylai fod yn gweithio i sicrhau bod ysgolion sydd wedi cael gwybodaeth anghywir am eu darpariaeth toiledau yn gallu cywiro pethau fel eu bod yn cydymffurfio â Rheoliadau Adeiladu a'r CCUHP.'

Yn aml, cododd yr ymatebwyr hyn bryderon ynghylch diogelu, yn enwedig ynghylch bregusrwydd merched mewn lleoliadau toiled a'u risg o aflonyddu neu fwlio rhywiol gan fechgyn (9%). Pwysleisiodd yr ymatebwyr hyn bwysigrwydd toiledau wedi'u gwahanu yn ôl rhyw wrth gynnal preifatrwydd ac urddas merched, yn ogystal â diwallu anghenion y rhai â chredoau diwylliannol neu grefyddol penodol.

'Mae Toiledau wedi'u Gwahanu yn ôl Rhyw yn Ofyniad Cyfreithiol ac yn Angenrheidrwydd Diogelu:

- Mae Deddf Cydraddoldeb 2010, Atodlen 3, yn caniatáu mannau un rhyw yn benodol fel modd cymesur o sicrhau preifatrwydd, urddas a diogelwch, yn enwedig i blant.
- Mae diwygio'r rheoliadau i hyrwyddo cyfleusterau niwtral o ran rhywedd yn tanseilio'r hawl i ddarpariaeth un rhyw, yn enwedig i ferched yn ystod mislif, disgyblion â hanes trawma, neu'r rhai â gofynion crefyddol/diwylliannol.'

Roedd nifer o'r ymatebwyr hyn o'r farn na ddylai'r cynnig i ddiwygio Rheoliadau Addysg (Adeiladau Ysgolion) 1999 fod wedi'i wneud yn yr ymgynghoriad hwn. Roedd yr ymatebwyr hyn o'r farn nad oedd y ddogfen ymgynghori wedi darparu cyfiawnhad na sail dystiolaeth ddigonol ar gyfer gwneud y newidiadau arfaethedig. Awgrymodd rhai y dylid cynnal ymgynghoriad ar wahân ar gyfer newid o'r fath (4%).

'Ni allwn feddwl am reswm dilys dros wthio'r cwestiwn hwn i'r ymgynghoriad hwn. O dan y rheoliadau presennol, nid yw ysgolion wedi'u gwahardd rhag darparu toiledau niwtral o ran rhywedd cyn belled â'u bod eisoes yn bodloni'r gofynion ar gyfer darpariaeth un rhyw a nodir yn y rheoliadau. Mae cynnwys y cwestiwn hwn yn edrych fel ffordd dwyllodrus o geisio cael rhyw fath o ystadegyn i honni bod cymorth i newid y rheoliadau hyn heb ymgynghori priodol neu hyd yn oed esboniad o pam y gallai fod angen y newid a'r sail dystiolaeth.'

'Rwy'n credu ei bod yn warthus bod y cwestiwn hwn wedi'i gynnwys. Nid yw'r ddogfen hyd yn oed yn sôn am y rheoliadau ac nid yw'r ymatebwyr wedi cael digon o wybodaeth i roi ymateb gwybodus […] Rhaid i unrhyw newidiadau i'r rheoliadau fynd trwy broses ymgynghori lawn a defnyddio tystiolaeth.'

4.13 Cwestiwn 13 – Beth yn eich barn chi fyddai effeithiau tebygol y newidiadau i'r 'canllawiau Hawliau, parch, cydraddoldeb ar wrth-fwlio' ar y Gymraeg?

- **Ydych chi'n meddwl bod cyfleoedd i hyrwyddo unrhyw effeithiau cadarnhaol?**
- **Ydych chi'n meddwl bod cyfleoedd i liniaru unrhyw effeithiau negyddol?**

Cod	Nifer	%
Dylid trin y Gymraeg yn gyfartal â'r Saesneg / mae'r iaith Gymraeg yn bwysig	27	25%
Nid yw iaith (gan gynnwys y Gymraeg) wedi'i chynnwys yn ddigonol yn y canllawiau	21	19%
Sicrhau bod yr holl ddeunyddiau a hyfforddiant ategol ar gael yn gyfartal a'u hyrwyddo yn y Gymraeg.	20	18%
Yn gyffredinol yn cytuno / yn meddwl y bydd y canllawiau o fudd i'r iaith Gymraeg / yn ystyried yr iaith Gymraeg yn ddigonol / dim effeithiau negyddol i'w disgwyl	17	15%
Gall siarad am eraill mewn iaith nad ydyn nhw'n ei deall fod yn fwlio / nid yw'r canllawiau'n ystyried hyn	13	12%
Sylw am yr iaith Gymraeg heb fod yn gysylltiedig â'r canllawiau	10	9%
Dim effeithiau sylweddol i'w disgwyl ar yr iaith Gymraeg	9	8%
Bydd gwella amgylchedd yr ysgol drwy ganllawiau yn creu amgylchedd gwell ar gyfer dysgu Cymraeg.	8	7%
Cynyddu cyfathrebu / cyhoeddusrwydd / dealltwriaeth	7	6%
Sylw nad yw'n gysylltiedig â'r iaith Gymraeg (e.e. yn ailadrodd sylwadau cynharach)	7	6%
Mae angen cyfieithu terminoleg yn ofalus / mae'n rhoi cyfle i safoni cyfieithiadau / mae ganddi rôl bwysig wrth ledaenu terminoleg newydd	3	3%
Hyrwyddo astudiaethau achos ysgolion cyfrwng Cymraeg	2	2%
Ddim yn credu bod y Gymraeg yn berthnasol i'r canllawiau / ddim yn credu bod y cwestiwn hwn yn berthnasol	1	1%
Ddim yn gwybod / ddim yn siŵr	5	5%
Arall	15	14%

Sylfaen: 110 o ymatebwyr

Yn fwyaf cyffredin, cadarnhaodd yr ymatebwyr eu bod yn credu y dylid trin y Gymraeg yn gyfartal â'r Saesneg, gan fynegi pwysigrwydd yr iaith Gymraeg, a phwysleisio na ddylid bwlio pobl am ddefnyddio'r iaith Gymraeg (25%). Gwnaeth nifer o ymatebwyr eraill sylwadau hefyd am hyrwyddo'r iaith Gymraeg nad oeddent yn uniongyrchol gysylltiedig â'r canllawiau, er enghraifft, y dylid addysgu'r Gymraeg yn gyntaf mewn ysgolion neu ei hannog mewn ysgolion yn gyffredinol, neu sylwadau eraill yn gyffredinol ynghylch hyrwyddo'r iaith Gymraeg (9%).

Yn gysylltiedig â hynny, roedd yr ymatebwyr eisiau i Lywodraeth Cymru sicrhau darpariaeth ddwyieithog. Roedd hyn yn cynnwys darparu'r holl ddeunyddiau ategol a hyfforddiant yn y Gymraeg o adeg cyhoeddi'r canllawiau terfynol (19%).

> 'Dylai'r cynigion sicrhau bod yr holl ddeunyddiau, cyfathrebiadau a systemau ar gael yn gyfartal yn y Gymraeg a'r Saesneg, a bod darparwyr yn gallu gohebu neu gyflwyno dogfennaeth yn y Gymraeg heb anfantais.'

Roedd nifer o ymatebwyr o’r farn nad oedd y risg o fwlio yn seiliedig ar yr iaith Gymraeg ac ieithoedd eraill heblaw Saesneg wedi’i chynnwys yn ddigonol yn y canllawiau (19%). Cododd rhai’r potensial i ddysgwyr fwlio eraill drwy siarad amdanyn nhw mewn iaith nad ydyn nhw’n ei deall (12%), a dywedon nhw nad oedd hyn wedi’i ystyried ychwaith. Teimlai rhai ymatebwyr fod y math hwn o fwlio yn risg benodol yng Nghymru oherwydd amlygrwydd yr iaith Gymraeg.

> 'Nid oes cydnabyddiaeth o fodolaeth bwlio ieithyddol a'r negyddiaeth y mae plant yn aml yn ei phrofi oherwydd eu cefndir ieithyddol neu eu dewis iaith. Gall hyn weithio i'r naill gyfeiriad neu'r llall, ond yn amlach plant a phobl ifanc sy'n siarad Cymraeg sy'n profi hyn. Os yw Llywodraeth Cymru o ddifrif ynglŷn â chyrraedd ei thargedau ar yr iaith Gymraeg, mae angen gwrthweithio'r negyddiaeth tuag at y Gymraeg mewn rhyngweithiadau anffurfiol o fewn ysgolion.'

> 'Er bod siarad am rywun mewn iaith nad ydyn nhw'n ei deall yn fwlio ac yn creu amgylchedd gelyniaethus, mae pobl nad ydyn nhw'n siarad Saesneg yn aml yn wynebu stigma ynghylch eu hiaith nad yw'n Saesneg, ac yn aml maen nhw dan bwysau i ddefnyddio Saesneg yn gyhoeddus, hyd yn oed os yw pawb sy'n bresennol yn gallu deall eu hiaith frodorol.'

Roedd sylwadau mynych eraill yn mynegi bod y Gymraeg wedi cael ei hystyried yn ddigonol yn y canllawiau, na allent ragweld unrhyw effeithiau negyddol o'r canllawiau ar y Gymraeg, ac y byddai'r canllawiau o fudd i'r iaith Gymraeg (15%). Roedd sylwadau mwy penodol yn adlewyrchu y byddai lleihau bwlio a gwella amgylchedd yr ysgol drwy’r canllawiau wedi’u diweddaru yn meithrin amgylchedd gwell lle gallai dysgwyr ddysgu Cymraeg (7%).

> 'Rwy'n credu y gallai pwysleisio'r canllawiau ar gydraddoldeb a hyrwyddo dealltwriaeth o hanes sy'n ymwneud â'r ymgais i ddileu'r iaith Gymraeg gael effaith gadarnhaol ar gysylltiad dysgwyr â'u hiaith a'u helpu i barhau i'w defnyddio os byddant, yn y dyfodol, yn dod ar draws rhywfaint o wrthwynebiad neu anhawster er enghraifft yn y gweithle.'

Awgrymodd sylwadau eraill y gallai mwy o gyhoeddusrwydd i'r canllawiau gynyddu ymwybyddiaeth y cyhoedd o dermau newydd sy'n ymwneud â bwlio yn y Gymraeg (7%).

Cafwyd nifer o sylwadau am yr angen am gyfieithu gofalus a defnydd cyson o derminoleg, gyda rhai yn gweld hyn fel cyfle i lywodraeth Cymru ledaenu terminoleg yn y Gymraeg.

> 'Fodd bynnag, bydd yn bwysig sicrhau bod unrhyw astudiaethau achos neu adnoddau sy'n cael eu cyfieithu i'r Gymraeg o ansawdd uchel a bod y derminoleg yn gyson. Er enghraifft, dylai termau fel “bwlio”, “trawsryweddol”, “anneuaidd” gael cyfieithiadau Cymraeg cytûn fel bod staff a dysgwyr yn glir o ran eu hystyr. Mae cyfle yma i safoni a hyrwyddo terminoleg Gymraeg ar gyfer cysyniadau cydraddoldeb a hunaniaeth. Mae hynny'n effaith gadarnhaol: mae'n cyfoethogi'r eirfa Gymraeg ac yn ei gwneud hi'n haws trafod y pynciau hyn drwy'r Gymraeg. I fynd i'r afael yn benodol â lliniaru effeithiau andwyol: gan nad wyf yn gweld effeithiau andwyol uniongyrchol ar yr iaith Gymraeg mewn gwirionedd, nid oes angen lliniaru mewn ystyr eang. Efallai mai'r unig rybudd yw sicrhau, wrth i gynnwys newydd gael ei ychwanegu (er enghraifft, os yw'r canllawiau'n cyflwyno termau neu gyfeiriadau newydd), bod y cyfieithiadau Cymraeg yn gywir ac yn briodol yn ddiwylliannol. Gall cynnwys ymarferwyr addysg sy'n siarad Cymraeg yn y broses datblygu a chyfieithu ddiogelu hyn.'

Yn ogystal, awgrymodd sylwadau unigol ond unigryw fod angen i Lywodraeth Cymru wirio'n ddigonol nad yw cyfieithiad y termau yn y canllawiau yn arwain at gamddehongli neu amwysedd, yn enwedig lle gallai fod angen cywirdeb cyfreithiol.

4.14 Cwestiwn 14 – Yn eich barn chi, a fyddai modd ffurfio neu addasu'r canllawiau Hawliau, parch, cydraddoldeb ar wrth-fwlio er mwyn:

- **sicrhau eu bod yn cael effeithiau positif neu fwy positif ar gyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg a pheidio â'i thrin yn llai ffafriol na Saesneg, neu**
- **lliniaru unrhyw effeithiau negyddol ar gyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg a pheidio â'i thrin yn llai ffafriol na Saesneg?**

Cod	Nifer	%
Na - nid oes angen unrhyw newidiadau / ni ddisgwylir unrhyw effeithiau negyddol	14	19%
Gallai – ond ni wnaed unrhyw awgrymiadau	11	15%
Sicrhau cydraddoldeb ieithoedd, e.e. pob adnodd ar gael yn y Gymraeg wrth eu cyhoeddi	11	15%
Pryderon y gallai siaradwyr Cymraeg fod yn cael eu bwlio oherwydd eu dewis iaith / awgrymu y dylid ymdrin â hyn yn y canllawiau	11	15%
Dylai canllawiau annog defnyddio'r iaith Gymraeg e.e. fel rhan o hunaniaeth/diwylliant Cymreig gwarchodedig	6	8%
Defnyddio astudiaethau achos o ysgolion cyfrwng Cymraeg / enghreifftiau penodol i'r Gymraeg / cynnwys sy'n tarddu o'r Gymraeg	5	7%
Sicrhau bod geiriad Cymraeg yn gyfredol / gwneud darpariaethau ar gyfer cyfieithu termau sensitif / dylid ei gynhyrchu ar y cyd â phobl Cymru/sefydliadau arbenigol	4	5%
Dylai'r rhai sy'n cael eu bwlio allu siarad amdano yn eu hiaith ddewisol / dylid eu hystyried mewn polisïau a gweithdrefnau gwrth-fwlio	3	4%
Nid yw'r cwestiwn hwn yn berthnasol i'r ymgynghoriad na'r canllawiau / Nid yw'r iaith Gymraeg yn bwysig neu ni ddylid ei hannog	3	4%
Pryder bod potensial i fwlio'r rhai nad ydynt yn siarad Cymraeg / bwlio drwy siarad am ddysgwr arall mewn iaith nad ydynt yn ei deall	2	3%
Bydd canllawiau'n cael effeithiau cadarnhaol ar y Gymraeg drwy hyfforddiant, deunyddiau neu adnoddau / byddant yn ymgorffori parch at y Gymraeg / yn creu amgylchedd parchus lle byddai'r Gymraeg yn ffynnu	2	3%
Ddim yn gwybod / ansicr	8	11%
Gweler sylwadau blaenorol	10	13%
Arall	11	15%

Sylfaen: 75 o ymatebwyr

Yn yr un modd â'r cwestiwn blaenorol, o ran cael effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol, pwysleisiodd rhai o'r sylwadau mwyaf cyffredin y dylid bod y canllawiau ar waith yn y Gymraeg o'r adeg y cânt eu cyhoeddi (15%). Pwysleisiodd y sylwadau hyn hefyd y dylid adolygu a chadw geiriad y Gymraeg yn gyfredol, a'i ddatblygu gydag arbenigwyr yn y Gymraeg i wneud darpariaeth ar gyfer cyfieithu termau cymhleth a sensitif.

Unwaith eto, lleisiodd rhai bryderon nad oedd y canllawiau'n ymdrin yn ddigonol â'r senario lle byddai siaradwyr Cymraeg yn cael eu bwlio am eu dewisiadau iaith neu eu hunaniaeth Gymreig (15%). Fodd bynnag, fel yn y cwestiwn blaenorol, rhybuddiodd nifer fach hefyd fod

potensial i'r rhai nad ydynt yn siarad Cymraeg gael eu bwlio gan siaradwyr Cymraeg yn siarad amdanynt mewn iaith nad ydynt yn ei deall (3%).

I’r gwrthwyneb, awgrymodd nifer fach y gallai’r canllawiau annog defnyddio’r iaith Gymraeg, er enghraifft, fel rhan o hunaniaeth/diwylliant Cymreig gwarchodedig. Byddai hyn oherwydd ei botensial i feithrin amgylchedd cynhwysol lle gall y Gymraeg ffynnu, wedi'i hwyluso drwy fersiwn Gymraeg y canllawiau (3%).

O ran awgrymiadau i hybu effeithiau cadarnhaol, awgrymodd nifer fach ddefnyddio astudiaethau achos o ysgolion cyfrwng Cymraeg neu gynnwys arall sy'n tarddu o'r Gymraeg. Byddai hyn yn ymgysylltu'n well â defnyddwyr y Gymraeg ac yn golygu bod llai o bwyslais ar y Saesneg yn y canllawiau. Roedd yr ymatebwyr hyn yn annog profi'r canllawiau yn y Gymraeg i wirio a oeddent yn cyd-fynd â'r termau a ddefnyddir ymhlith siaradwyr Cymraeg (7%).

> 'Gellid cyflawni hyn drwy:
>
> Datblygu adnoddau dwyieithog ochr yn ochr, nid fel cyfieithiadau olynol. Dylai canllawiau, pecynnau cymorth, modiwlau hyfforddi a thempledi fod ar gael yn y Gymraeg a'r Saesneg o'r cychwyn cyntaf.
>
> Gan gynnwys enghreifftiau ac astudiaethau achos o ysgolion cyfrwng Cymraeg, nid lleoliadau Saesneg yn unig, fel bod ymarferwyr cyfrwng Cymraeg yn gweld eu hunain yn cael eu hadlewyrchu yn y canllawiau.
>
> Gwneud yn glir bod bwlio ar sail iaith, gan gynnwys gwahaniaethu neu watwar sy'n cael ei gyfeirio at siaradwyr Cymraeg, wedi'i gynnwys yn y canllawiau a dylid ei drin â'r un difrifoldeb â mathau eraill o ragfarn.
>
> I liniaru effeithiau negyddol:
>
> Dylai'r holl hyfforddiant staff sy'n gysylltiedig â'r canllawiau fod yn gwbl hygyrch yn y Gymraeg, nid dim ond gydag isdeitlau na chyfieithiad rhannol.
>
> Dylid profi fersiwn Gymraeg y canllawiau gan siaradwyr Cymraeg iaith gyntaf mewn rolau ysgol ac awdurdod lleol, er mwyn sicrhau eglurder a chyseiniant diwylliannol.
>
> Gyda gofal a chydraddoldeb wrth eu gweithredu, gall y canllawiau amddiffyn dysgwyr rhag bwlio a chadarnhau statws cyfartal y Gymraeg ar draws pob lleoliad addysgol.’

Ar draws C13 a C14, roedd nifer fach o ymatebwyr a deimlai nad oedd y Gymraeg yn berthnasol i'r ymgynghoriad, neu'n anghytuno â'r angen i ystyried y Gymraeg. Cyfeiriodd eraill at eu hatebion i C13 yn unig.

4.15 Cwestiwn 15 - Rydym ni wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi unrhyw faterion cysylltiedig sydd heb gael eu trafod yn benodol, mae croeso i chi ddefnyddio'r lle hwn i'w nodi:

Cod	Nifer	%
Cymorth i'r canllawiau (cyffredinol a/neu gymwys) / diolch am amcanion neu gynnwys y canllawiau neu'r ymgynghoriad / sylwadau sy'n dangos cymorth i helpu grwpiau sydd wedi'u hymylu neu blant sy'n cael eu bwlio yn gyffredinol.	13	20%
Awgrym wedi'i wneud i ddiwygio geiriad / diffiniadau / terminoleg y canllawiau	8	12%
Mae angen mwy o gynnwys ar gynnwys neu egluro rôl rhieni / dysgwyr / lleoliadau Blynyddoedd Cynnar / Estyn / cynulleidfaoedd eraill	8	12%
Cynnwys dolenni ychwanegol i adnoddau / hyfforddiant / deddfwriaeth / cyfeiriadau penodol yn y canllawiau, ac integreiddio'n well â chanllawiau presennol	8	12%
Cyfeiriad at nad yw'r ymgynghoriad yn ystyried dyfarniad diweddar y Goruchaf Lys / adolygiad Cass / deddfwriaeth neu reoliadau perthnasol eraill ynghylch lleoedd un rhyw / diogelwch merched mewn toiledau niwtral o ran rhywedd / sylwadau'n nodi nad yw hunaniaeth rhywedd yn bodoli neu ei bod yn ideolegol	7	11%
Pryderon ynghylch grwpiau pwyso penodol yn dylanwadu ar yr ymgynghoriad neu'r canllawiau	6	9%
Pwysigrwydd cefnogi pobl draws / pryderon ynghylch cyfyngiadau neu arwahanu sy'n ymwneud â phobl draws yn deillio o'r canllawiau	6	9%
Pryderon ynghylch llwyth gwaith neu bwysau ar ysgolion i weithredu / eu gallu i ariannu'r newidiadau	4	6%
Sylw yn ymwneud ag iaith / yr iaith Gymraeg	3	5%
Awgrym i fabwysiadu dull KiVa ar gyfer hyfforddiant	3	5%
Credu nad yw'r canllawiau'n cynnal y Ddeddf Cydraddoldeb	2	3%
Pryderon y gallai'r canllawiau wrthdaro â hawliau rhieni	2	3%
Pryderon nad yw LIC yn barod am lefel yr adlach i'r canllawiau / risg bod athrawon yn cael eu dal yn y canol / angen negeseuon cyson / angen gosod y sylfaen yn rhagweithiol	2	3%
Gweler sylwadau blaenorol	7	11%
Arall	20	30%

Sylfaen: 66 o ymatebwyr

Pan ofynnwyd am unrhyw faterion eraill nad oeddent wedi cael sylw yn yr ymgynghoriad, defnyddiodd y rhan fwyaf o'r ymatebwyr y cyfle i danlinellu'r materion pwysicaf yr oeddent wedi'u codi yn ystod yr ymgynghoriad.

Ymhlith y meysydd pwnc allweddol a ddaeth i'r amlwg eto yn y sylwadau hyn roedd pryder ynghylch llwyth gwaith ychwanegol i athrawon (6%), grwpiau pwyso yn dylanwadu ar ganlyniad yr ymgynghoriad a'r canllawiau terfynol (9%), cyfeiriwyd at ddyfarniad y Goruchaf Lys ac adolygiad Cass mewn perthynas â chynnal mannau un rhyw, a mynegwyd pryder ynghylch diogelwch merched mewn lleoliadau niwtral o ran rhywedd (9%).

Unwaith eto, o ran toiledau niwtral o ran rhywedd, rhybuddiodd rhai ymatebwyr yn fwy cyffredinol eu bod yn teimlo nad yw Llywodraeth Cymru wedi paratoi digon ar gyfer y lefelau o adlach a allai godi o weithredu'r newid hwn, neu eu bod yn pryderu y byddai athrawon yn wynebu gelyniaeth gan rieni tuag at y newidiadau. Argymhellodd rhai negeseuon cyson neu ragweithiol i gyfleu'r newidiadau (3%).
Roedd eraill yn ceisio neu'n ailadrodd yr angen am eglurder ychwanegol ynghylch rôl rhieni, dysgwyr, lleoliadau Blynyddoedd Cynnar, Estyn, neu gynulleidfaoedd eraill o fewn y canllawiau (12%).
Mynegodd y sylwadau mwyaf niferus ddiolch am y cyfle i gymryd rhan yn yr ymgynghoriad, neu bositifrwydd ynghylch mynd i'r afael â bwlio neu gyda'r canllawiau yn gyffredinol (20%).
Gwnaeth rhai y sylwadau hyn yng nghyd-destun eu cred mewn cefnogi pobl draws, neu fynegi bod pobl draws yn arbennig o agored i niwed. Ailadroddodd eraill eu pryderon ynghylch y risg y gallai toiledau niwtral o ran rhywedd achosi gwahanu dysgwyr traws (9%).

Fodd bynnag, roedd nifer o awgrymiadau penodol nad oeddent yn amlwg yn yr ymatebion blaenorol. Roedd y rhain yn cynnwys ceisiadau am ddiffiniadau neu newidiadau geiriad (12%):

- Awgrym wedi'i wneud i ddiwygio geiriad / diffiniadau / terminoleg y canllawiau
  - Mae'r canllawiau'n defnyddio terminoleg amhenodol neu gyfnewidiol ynghylch “rhyw” a “hunaniaeth rhywedd”.
  - Defnyddir y term 'ef neu hi' yn y canllawiau, iaith nad yw o reidrwydd yn cynnwys unigolion anneuaidd neu unigolion nad ydynt yn cydymffurfio â rhywedd.
  - Egluro'r cynulleidfaoedd allweddol i'r ymgynghoriad
  - Egluro'r hyn a olygir gan ymddygiad bwlio ac 'aflonyddu'
  - Rhoi rhybuddion cyn pynciau sensitif fel hunan-niweidio a hunanladdiad
- Ymhlith y rhain roedd baneri ar gyfer anghywirdebau ffeithiol bach hefyd:
  - Cyfeiriad yn y canllawiau at ymgyrch Amser i Newid Cymru sy'n cefnogi pobl ifanc, pan oedd yr adroddiad hwn yn hytrach wedi'i anelu at roi terfyn ar stigma a gwahaniaethu ynghylch iechyd meddwl yn y gweithle.
  - Camgymeriad teipio yn enw'r sefydliad 'Heads Above The Waves'

Yn ogystal, nododd rhai adnoddau ychwanegol y credai ymatebwyr y dylid eu cynnwys yn y canllawiau (12%):

- Sefydliad Lucy Faithful ac adnodd gwe cysylltiedig Shore
- Childline
- Asesiad o'r Effaith ar Hawliau Plant (CRIA) wedi'i chyhoeddi ochr yn ochr â'r canllawiau a'i hadolygu yn rheolaidd.
- Pecyn cymorth ystyriol o drawma NEU
- Dolenni i strategaethau eraill Llywodraeth Cymru (e.e. ADY, cydnerthedd digidol, diogelu, Cymraeg 2050)
- Dolenni i ddata presennol i gefnogi hunanwerthuso fel data'r Rhwydwaith Ymchwil Iechyd Ysgolion.

Yn olaf, roedd tri ymateb manwl yn dadlau dros Lywodraeth Cymru yn mabwysiadu dull KiVa ar gyfer polisi gwrth-fwlio. Roedd y sylwadau hyn yn amlinellu dull KiVa, yn darparu tystiolaeth fanwl o'i effeithiolrwydd, ac yn cyfeirio at adnoddau pellach. Yn ogystal, cynigiodd un ymatebydd gefnogi Llywodraeth Cymru gyda'r gweithrediad (5%).

Roedd nifer o sylwadau unigryw yn ateb cwestiwn 15 nad oeddent i'w cael mewn mannau eraill yn yr ymatebion:

- Nad yw'r canllawiau'n ystyried yn ddigonol gymhlethdodau sut y byddai'r canllawiau'n gwrthdaro ag ysgolion Catholig/crefyddol
- Y gallai staff yr ysgol hefyd fod â safbwyntiau rhagfarnllyd ac o ganlyniad gallent elwa o hyfforddiant ar ragfarn ddiymwybod
- Efallai y bydd angen hyfforddiant cysylltiedig (megis hyfforddiant GDPR), yn enwedig wrth ystyried casglu data wrth gofnodi digwyddiadau
- Y dylid ystyried cynlluniau gweithredu fesul cam, yn enwedig ar gyfer lleoliadau llai
- Y dylid ei gwneud yn glir pwy sy'n gyfrifol os yw mesurau gwrth-fwlio ysgol yn torri'r Ddeddf Cydraddoldeb neu'n methu ag amddiffyn plentyn
- Y dylai mecanwaith ar gyfer iawndal cyfreithiol neu broses apelio gael ei gynnwys yn y canllawiau

5 Sylwadau ychwanegol

Yn ogystal ag ymatebion a ddilynodd fformat y ffurflen ymateb i'r ymgynghoriad, darparodd tair ar ddeg o ymatebwyr sylwadau ychwanegol ynghlwm wrth eu cyflwyniad, fel cyflwyniad/rhagair.

Isod rydym yn darparu rhestr o bwyntiau a wnaed gan y cyflwyniadau hyn sydd wedi'u gwneud mewn mannau eraill yn yr adroddiad hwn, wedi'u gwahanu yn themâu amrywiol sydd eisoes wedi'u trafod yn yr adroddiad, themâu sy'n ymwneud â rhyw a rhywedd, themâu sy'n ymwneud â chwestiwn 12 holiadur yr ymgynghoriad, ac yn olaf, pwyntiau a gafodd lai o drafodaeth ym mhrif gorff yr adroddiad.

5.1 Pwyntiau amrywiol a godwyd mewn mannau eraill yn yr adroddiad

- Croeso i'r canllawiau.
- Rhoi golwg gadarnhaol gyffredinol ar y canllawiau.
- Awydd am fwy o adrodd cenedlaethol ar ddigwyddiadau bwlio.
- Problemau gyda'r hyd, y cynllun a'r strwythur.

5.2 Themâu sy'n ymwneud â rhyw a rhywedd

- Pryderon bod y canllawiau'n cymysgu rhyw a rhywedd.
- Fel rhan o'r uchod, pryderon nad yw'r canllawiau'n glynu wrth ddyfarniadau cyfreithiol neu ganllawiau eraill (e.e. dyfarniad diweddar y Goruchaf Lys neu Adolygiad Cass).
- Teimlad bod diffyg ffocws ar gasineb at fenywod, aflonyddu rhywiol a bwlio rhywiaethol.
- Teimlai un ymatebydd fod rhai lesbiaid, ar ôl dod allan, yn profi bwlio, ac weithiau, mewn ymateb, gallant uniaethu fel bechgyn anneuaidd neu draws, gan gyflwyno eu hunain fel rhai anrhywiol neu heterorywiol er mwyn ymddangos yn fwy derbyniol i'r rhai oedd yn eu bwlio.
- Pryderon ynghylch ysgolion yn mabwysiadu dull 'cadarnhad yn unig'.
- Argymhellir bod y ddogfen yn defnyddio 'rhyw' drwyddi draw ac nid 'rhywedd' ac yn ailysgrifennu llawer o adrannau, gan gynnwys y rhestr termau.

5.3 Themâu sy'n ymwneud â chwestiwn 12

- Ymholiadau a phryder ynghylch pam y cynhwyswyd cwestiwn 12 (yn ymwneud â thoiledau niwtral o ran rhywedd), gan nodi nad yw hyn yn ymwneud â'r ddogfen ganllawiau
- Canfyddiad a phryder bod 'cyfleusterau cymysg o ran y rhywiau yn cael eu gosod yn ddiofyn mewn prosiectau adeiladu ysgolion a ariennir gan y llywodraeth'
- Sylwadau nad yw toiledau 'niwtral o ran rhywedd' yn niwtral o ran rhywedd, ond yn 'gymysg o ran rhywedd'

5.4 Themâu a gafodd lai o drafodaeth ym mhrif gorff yr adroddiad

- Y dylid ystyried ymddygiad bwlio yng nghyd-destun ehangach rheoli ymddygiad. Nododd yr ymatebydd hwn fod cynnydd wedi bod yn amrywiaeth, maint ac amlder ymddygiadau aflonyddgar ers y pandemig, yn amrywio o ateb yn ôl a thorri rheolau i ymddygiad ymosodol corfforol a bwlio. Nodwyd bod y duedd hon yn adlewyrchu cymhlethdod cynyddol mewn

ymddygiad sy'n gysylltiedig â phwysau cymdeithasol ehangach—ansefydlogrwydd teuluol, iechyd meddwl, straen economaidd-gymdeithasol, dylanwadau cyfryngau cymdeithasol, a mwy. Teimlwyd, er mwyn mynd i'r afael â'r mater hwn, fod angen mwy o gydweithio amlasiantaethol i fynd i'r afael â gwraidd yr achosion, bod angen hyfforddiant mewn ysgolion i fynd i'r afael â dad-ddwysáu, y dylid rhannu arfer effeithiol, a bod angen monitro ac adrodd yn well ar ymddygiad bwlio.

- Mae'r canllawiau'n diffinio bwlio fel gweithred ailadroddus yn hytrach na derbyn y gall bwlio fod yn weithred ynysig. Nododd yr ymatebydd, er y gallai dioddefwr bwlio adrodd am un weithred yn unig, y gallai'r tramgwyddwr fod yn bwlio llawer o ddisgyblion yn ystod yr un cyfnod, ac felly mae'r ailadrodd yn gorwedd yn ymddygiad y tramgwyddwr yn hytrach na phrofiadau unrhyw unigolyn yr effeithir arno. Teimlai'r ymatebwyr y dylid egluro'r cysyniad o ymddygiadau ailadroddus yn well yn y canllawiau.
- Y canfyddiad y dylid cynnal asesiadau o'r effaith ar gydraddoldeb o ddigwyddiadau i nodi a yw athrawon a disgyblion â nodweddion gwarchodedig yn cael eu targedu'n gymesur gan ymddygiad annerbyniol.
- Yn adran 3, y teimlad bod cynnwys tystiolaeth gefndirol/ystadegau yn tynnu oddi ar y cynnwys a dylid bod wedi'i gynnwys mewn atodiad.
- Nid yw 'LHD' na 'atyniad at yr un rhyw' yn ymddangos yn y rhestr termau.
- Canfyddiadau bod y term 'rhyngrywiol' yn hen ffasiwn, yn anghywir, a gall fod yn sarhaus. Roedd yr ymatebydd hwn yn ffafrio 'Anhwylderau/gwahaniaethau datblygiad rhywiol' (DSDs).
- Hepgor Cod Ymddygiad ac Ymarfer Proffesiynol (y Cod) Cynghorau'r Gweithlu Addysg.
- Teimlad bod y canllawiau’n disgrifio Dyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus (PSED) yn anghywir, a dylid eu diweddaru i adlewyrchu ei chwmpas llawn a’i dyletswyddau penodol o dan reoliadau Cymru.
- Datganiad yn dweud y dylai'r canllawiau osod disgwyliadau clir i ysgolion gasglu data bwlio, yn enwedig data sy'n gysylltiedig â nodweddion gwarchodedig, a'i ddefnyddio i greu a monitro amcanion cydraddoldeb o fewn cynllun cydraddoldeb strategol
- Y dylai'r canllawiau egluro'n glir bod gweithredu cadarnhaol o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010 yn caniatáu i ysgolion gymryd camau i fynd i'r afael ag anfantais, diwallu anghenion penodol, a chynyddu cyfranogiad ymhlith disgyblion â nodweddion gwarchodedig.

5.5 Sylwadau terfynol yn ymwneud â'r sylwadau ychwanegol

Un ymateb ychwanegol oedd darparu rhestr o gyfeiriadau ar gyfer y dystiolaeth a ddarparwyd yn eu cyflwyniad, rhoddodd dau drosolwg o'u sefydliad, tra bod un arall wedi nodi'n syml yr ymgynghorwyd ag arweinwyr bugeiliol a gwasanaethau addysg fel rhan o ymateb i'r ymgynghoriad.

Fel rhan o'u hymateb, dywedodd un ymatebydd nad oedd rhai o'r dogfennau ymgynghori neu ganllawiau yn gweithio gyda'u technoleg â chymorth: 'Rwy'n anfon hwn fel ateb e-bost syml oherwydd nad yw eich dogfen bolisi y gellir ei lawrlwytho yn gweithio ar fy nhechnoleg ac mae salwch/anabledd difrifol yn fy atal rhag gallu llenwi'r cyflwyniad yn y ffordd safonol.'

Mae'r adran hon yn rhoi trosolwg o'r safbwyntiau a ddarparwyd drwy'r sylwadau ychwanegol hyn. Darparwyd safbwyntiau cryf, ac roeddent yn aml yn fanwl iawn. Efallai y bydd Llywodraeth Cymru eisiau darllen yr ymatebion hyn yn fanylach.

6 Cyflwyniadau

6.1 Cyflwyniad

Derbyniwyd un cyflwyniad gan Plant yng Nghymru, yn tynnu ar waith a gyflawnwyd trwy eu menter Cymru Ifanc. Dyma oedd yr unig gyflwyniad gan sefydliad, ond mae'n rhoi cipolwg gwerthfawr gan ei fod yn casglu barn plant a phobl ifanc yn uniongyrchol.

6.1.1 Cefndir

Hwylusodd Cymru Ifanc weithdai mewn tri lleoliad gwahanol ledled Cymru i gasglu adborth ar y canllawiau diwygiedig, gyda 47 o blant a phobl ifanc yn cymryd rhan. Er mwyn ehangu ymgysylltiad, gwahoddwyd gwirfoddolwyr Cymru Ifanc hefyd i rannu eu barn drwy Ffurflen Microsoft ar-lein, a gynhyrchodd saith ymateb arall.

6.1.2 Methodoleg

Roedd pob gweithdy yn para 75 munud. Cyflwynodd hwyluswyr y canllawiau, creon nhw le ar gyfer trafodaeth agored a chefnogon nhw gyfranogwyr i rannu eu barn naill ai ar lafar neu yn ysgrifenedig. Cynlluniwyd y gweithdai i sicrhau y gallai pob plentyn a pherson ifanc gyfrannu mewn ffyrdd yr oeddent yn teimlo'n gyfforddus ynddynt. Yr hyn a ganlyn yw crynodeb o'r adborth a dderbyniwyd, wedi'i strwythuro yn ôl y mathau o gynulleidfa.

6.2 Adborth Ysgol Gynradd

6.2.1 Cwestiwn 1: Ydych chi'n gwybod am y ffyrdd mae eich ysgol yn herio bwlio?

Roedd y rhan fwyaf o blant yn ymwybodol o fesurau fel y Blwch Pryderon, y Pwyllgor Llesiant, yr Ystafell Synhwyraidd a'r Anghenfil Pryderon. Fodd bynnag, roedd rhai yn gweld y rhain yn fwy o gymorth emosiynol nag offer gwrth-fwlio. Esboniodd un 'Mae gennym ni flwch pryderon ac os ydym yn drist neu'n poeni rydym yn rhoi nodyn gludiog'. Roedd eraill yn llai clir 'Na. Dydw i ddim yn deall'.

6.2.2 Cwestiwn 2: Ydych chi'n gwybod gyda phwy y gallwch chi siarad os ydych chi'n poeni am fwlio?

Gallai pob cyfranogwr nodi rhywun y byddent yn siarad ag ef, fel arfer rhieni neu athrawon. Soniodd rhai hefyd am linellau cymorth - dywedodd un 'Gallwn siarad ag unrhyw oedolyn neu ffonio rhif fel Childline neu MEIC'.

6.2.3 Cwestiwn 3: Os bydd rhywun yn gas neu'n eich bwlio chi neu'n bwlio eich ffrind, ydych chi'n teimlo'n iawn yn dweud wrth oedolyn dibynadwy?

Dywedodd y rhan fwyaf o blant y byddent yn teimlo'n ddiogel yn dweud wrth oedolyn, er bod rhai'n petruso pe bai'r bwli yn ffrind. Nododd un 'Os nad fy ffrind ydyw, mae'n iawn i mi ddweud wrth oedolyn. Os mai fy ffrind ydyw, mae'n anoddach dweud wrth oedolyn'. Dywedodd un arall 'Rwy'n teimlo'n iawn yn dweud wrth oedolyn ond weithiau gallaf fod ofnus'.

6.2.4 Cwestiwn 4: Ydych chi'n meddwl y byddai'r oedolyn hwnnw yn delio â'r bwlio'n briodol?

Roedd y rhan fwyaf yn ymddiried y byddai oedolion yn ymateb yn briodol, er bod rhai yn amau cysondeb yr athrawon. Fel y dywedodd un plentyn 'Weithiau. Nid bob amser oherwydd bod athrawon weithiau'n ei anwybyddu'. Cododd un arall y mater o ddryswch rhwng cellwair a bwlio 'Weithiau mae'n dibynnu a yw'n gellwair neu'n fwlio ac mae'r plentyn yn meddwl gyda chellwair mae'n fwlio a bwlio yw cellwair'.

6.2.5 Cwestiwn 5: Ydych chi’n meddwl bod y canllawiau hyn yn esbonio sut y gallwch chi gael help os ydych chi’n cael eich bwlio?

Yn gyffredinol, roedd plant yn teimlo bod y canllawiau'n egluro sut i gael cymorth, gan ei gysylltu ag adnoddau ysgol yr oeddent eisoes yn eu hadnabod. Gwnaeth un sylw 'Ie, gallwn ddefnyddio blwch pryder neu anghenfil neu ddweud wrth oedolyn dibynadwy a mam'.

6.2.6 Cwestiwn 6: Ydych chi'n meddwl bod y canllawiau hyn yn hawdd i'w deall?

Cytunodd y rhan fwyaf fod y canllawiau'n hawdd eu dilyn, er y gallai esboniadau hirach achosi dryswch. Fel y dywedodd un 'Ydw ond weithiau dw i'n drysu felly gallaf ofyn cwestiwn'.

6.2.7 Cwestiwn 7: Ydych chi'n meddwl bod y canllawiau hyn yn cynnwys ac yn cefnogi pawb?

Teimlai pawb eu bod yn gynhwysol ac yn gefnogol, gyda rhai yn dweud eu bod yn gwneud iddyn nhw deimlo'n fwy diogel 'Rwy'n teimlo nad oes neb yn cael ei adael allan ac mae hyn yn cefnogi pawb'. Myfyriodd un arall 'Gwnaeth i mi deimlo'n fwy diogel ac yn dawelach'.

6.3 Adborth Ysgol Uwchradd

6.3.1 Cwestiwn 1: Ydych chi'n gwybod am gynllun gwrth-fwlio eich ysgol?

Roedd ymwybyddiaeth yn amrywio ymhlith y bobl ifanc yr ymgynghorwyd â nhw. Yn aml, nid oedd gwirfoddolwyr o wahanol ysgolion ledled Cymru yn gyfarwydd â chynllun gwrth-fwlio eu hysgol, gyda rhai yn ei ddisgrifio fel un aneffeithiol neu wedi'i egluro'n wael: 'Doeddwn i byth wedi cael gwybod beth i'w wneud – cefais fy mwlio', 'Maen nhw'n dweud wrthych chi am siarad ag aelod o staff ond dw i'n teimlo nad ydyn nhw'n ei gymryd o ddifrif mewn gwirionedd'.

I'r gwrthwyneb, roedd y rhai yn y gweithdy yn yr ysgol yn fwy ymwybodol o fentrau fel y Botwm Pryderon a Hyrwyddwyr Gwrth-fwlio (ABCs). Esboniodd un cyfranogwr 'Mae'r botwm bwlio yn rhoi dewis i chi o ran pwy hoffech chi siarad ag ef'. Dywedodd un arall 'Defnyddiais i fe (y Botwm Bwlio) i helpu fy ffrind'. Fodd bynnag, roedd rhai yn amharod i gysylltu ag ABCs 'Byddwn i'n teimlo'n gyfforddus yn siarad â'r athro nid aelodau'r ABC'.

6.3.2 Cwestiwn 2: Ydych chi’n gwybod gyda phwy y gallwch chi siarad os ydych chi’n poeni am fwlio?

Nododd y cyfranogwyr rwydwaith eang o ffynonellau cymorth posibl, gan gynnwys rhieni, athrawon, staff diogelu, cwnselwyr ac ABCs. Nododd un 'Rwy'n siarad â fy mam fel arfer'. Disgrifiodd un arall ei brofiad 'Roedd gen i staff cymorth dysgu yn yr ysgol oherwydd ADY ac roeddwn i'n gallu siarad â staff cymorth os oeddwn i'n poeni des i i'w hadnabod yn dda ac ymddiried ynddynt… Fodd bynnag, dydw i ddim yn credu bod gan y bobl ifanc prif ffrwd unrhyw beth tebyg i hyn'.

Yn y lleoliad ysgol, soniwyd hefyd am systemau fel y blwch pryderon 'Mae blwch pryderon hefyd i'w gael ledled yr ysgol. Os oes gan unrhyw un bryder, gallant ei roi yn y blwch. Mae athrawon/aelodau ABC yn cadw llygad ar hyn ac yn ymateb i broblem'.

6.3.3 Cwestiwn 3: Os bydd rhywun yn gas neu’n eich bwlio chi neu’n bwlio eich ffrind, ydych chi’n teimlo’n iawn yn dweud wrth oedolyn dibynadwy?

Dywedodd y rhan fwyaf o’r cyfranogwyr y byddent yn teimlo y byddent yn gallu rhoi gwybod am fwlio, er bod hyder yn aml yn uwch wrth siarad ar ran ffrind. I rai, roedd yn dibynnu ar bwy oedd yr oedolyn: 'Mae'n dibynnu ar bwy mewn gwirionedd – os yw'n rhywun rwy'n teimlo fy mod yn ymddiried ynddo, pam lai?' Roedd eraill yn llai sicr 'Does gen i ddim oedolyn y gallaf ymddiried ynddo'.

6.3.4 Cwestiwn 4: Ydych chi'n meddwl y byddai'r oedolyn hwnnw yn delio â'r bwlio'n briodol?

Roedd yr ymatebion yn gymysg ac yn aml yn amheus. Teimlai rhai y byddai oedolion yn gwrando ond roeddent yn amau a fyddai hyn yn arwain at weithredu: 'Mae athrawon yn gwrando ar yr hyn sy'n digwydd ond llawer o'r amser does dim llawer yn digwydd yn ei gylch'.

Tynnodd eraill sylw at derfynau ar yr hyn y gallai ysgolion ei wneud 'Rwy'n credu y byddai'r staff yn ceisio'n galed iawn ac yn gwneud eu gorau fodd bynnag, rwy'n credu bod ysgolion yn gyfyngedig iawn yn y ffordd y gallant ymdrin â bwlio… Mae'n debyg nad yw rhywun sy'n bwlio yn y sefyllfa orau felly ei gefnogi fyddai'r ffordd orau ymlaen yn fy marn i'.

Roedd galwadau hefyd am ganlyniadau llymach 'Dylai cosbau fod yn fwy difrifol – er enghraifft, bod gofyn i'r tramgwyddwyr wneud gwasanaeth cymunedol'.
I'r gwrthwyneb, adroddodd rhai cyfranogwyr am brofiadau mwy cadarnhaol 'Maen nhw'n gwrando ar ddwy ochr y stori', 'mae yna arfer adferol'.

6.3.5 Cwestiwn 5: Ydych chi'n meddwl bod y canllawiau hyn yn esbonio sut y gallwch chi gael help os ydych chi'n cael eich bwlio?

Roedd yr adborth wedi'i rannu. Roedd rhai o'r farn bod y canllawiau'n addysgiadol: 'Mae'n iawn mewn gwirionedd. Mae'n cynnwys y rhan fwyaf o bethau am fwlio a ffyrdd o ddelio ag ef'.

Roedd eraill yn ei weld yn rhy hir neu'n anymarferol 'Ydy ond mae'n llawer i'w ddarllen a does neb yn mynd i'w ddefnyddio', 'ydy ond rwy'n amau a fyddai pobl yn ei ddarllen neu'n gweithredu arno', 'i rywun â dyslecsia, mae'n llawer gormod o ysgrifennu'.

6.3.6 Cwestiwn 6: Ydych chi'n meddwl bod y canllawiau hyn yn hawdd i'w deall?

Cytunodd y rhan fwyaf fod y canllawiau'n glir mewn egwyddor, ond bod hyd yn rhwystr 'Gallai helpu, yn sicr, ond mae'n ormod i ni ei ddarllen'.

Roedd rhai o'r farn nad oedd wedi'i gyflwyno'n briodol 'Mae'n edrych fel ei fod yn canolbwyntio mwy ar ysgol gynradd yn hytrach nag ysgol uwchradd. Mae'n llawer o wybodaeth ac yn anodd ei lywio os ydych chi eisiau darganfod un peth yn unig'.

6.3.7 Cwestiwn 7: Ydych chi'n meddwl bod y canllawiau hyn yn cynnwys ac yn cefnogi pawb?

Roedd yr adborth yn gymysg. Teimlai rhai cyfranogwyr ei fod yn gynhwysol: 'Ydy, mae'n gwneud hynny. Mae'n cynnwys popeth am fwlio', 'Ydy, mae'n cynnwys pob math o fwlio a allai effeithio ar grwpiau lleiafrifol yn ogystal â gwneud pawb yn fwy cyfartal'.

Fodd bynnag, roedd eraill yn anghytuno 'Ydy, y rhan fwyaf ond nid pawb'. Codwyd pryderon hefyd ynghylch hygyrchedd a delweddaeth 'I rywun â dyslecsia, mae'n llawer gormod o ysgrifennu', 'nid oedd y delweddau a'r lluniau bob amser yn gynhwysol ac weithiau'n ychydig o stereoteip - yn benodol y llun (bwlio) rhywiol. Mae'n awgrymu na all cam-drin domestig ddigwydd i ddynion.'

6.4 Adborth ar y Fersiwn Hawdd ei Darllen

Cafodd y fersiwn Hawdd ei Darllen dderbyniad da yn gyffredinol gan gyfranogwyr ysgolion uwchradd. Roeddent yn ei chael yn gliriach, yn symlach ac yn haws canolbwyntio arno na'r canllawiau llawn. Gwerthfawrogwyd y cynllun a'r wybodaeth gryno lle dywedodd un person ifanc ei fod yn gwneud y neges yn 'haws i'w deall'.

Fodd bynnag, roedd beirniadaethau hefyd. Roedd rhai o'r farn ei fod yn brin o fanylion, tra bod eraill o'r farn bod y delweddau'n anghyson neu'n ddiflas. Dywedodd un cyfranogwr: 'Mae'r hawdd ei darllen yn edrych fel pe bai wedi'i ysgrifennu gan blentyn 5 oed'. Esboniodd un arall 'Mae'r delweddau (lluniau o bobl) yn oddrychol iawn'. Awgrymodd eraill welliannau 'Mae cael lluniau lliw yn helpu' ac 'Mae'n well gen i'r delweddau cartŵn'.

Er bod y dyluniad symlach wedi cael ei ganmol am hygyrchedd, roedd rhai cyfranogwyr eisiau delweddau mwy deniadol ac arddull fwy cyson. Fel y dywedodd un: 'Does ganddo ddim digon o wybodaeth mewn gwirionedd ac mae'r delweddau'n eithaf pryderus ac maen nhw'n edrych yn ddiflas'.

6.5 Ffurflenni a Ddychwelwyd Ar-lein

Rhoddodd saith o wirfoddolwyr Cymru Ifanc adborth drwy'r ffurflen ar-lein. Roedd yr ymatebion yn fwy cyfyngedig ac yn llai manwl na'r sesiynau gweithdy, ond maent yn dal i roi syniad o lefelau ymwybyddiaeth a hyder yn y canllawiau.

Cwestiwn	Ydw	Nac ydw	Ddim yn gwybod
Ydych chi'n gwybod am gynllun gwrth-fwlio eich ysgol?	7	-	-
Ydych chi’n gwybod gyda phwy y gallwch chi siarad os ydych chi’n poeni am fwlio?	3	4	-
Os bydd rhywun yn gas neu’n eich bwlio chi neu’n bwlio eich ffrind, ydych chi’n teimlo’n iawn yn dweud wrth oedolyn dibynadwy?	5	1	1
Ydych chi’n meddwl y byddai’r oedolyn hwnnw yn delio â’r bwlio’n briodol?	3	3	1
Ydych chi’n meddwl bod y canllawiau hyn yn esbonio sut y gallwch chi gael help os ydych chi’n cael eich bwlio?	3	2	2
Ydych chi'n meddwl bod y canllawiau hyn yn hawdd eu deall?	4	2	1
Ydych chi'n meddwl bod y canllawiau hyn yn cynnwys ac yn cefnogi pawb?	3	3	1

Roedd ymwybyddiaeth o gynlluniau gwrth-fwlio yn gyffredinol ymhlith y grŵp hwn, ond roedd llai na hanner yn teimlo'n hyderus y byddai oedolion dibynadwy yn ymateb yn briodol. Roedd barn gymysg hefyd ar y canllawiau, gyda rhai yn eu cael yn hawdd eu deall, a'r un nifer yn ansicr neu heb eu darbwyllo eu bod yn egluro sut i gael help neu'n cefnogi pawb.

Rhoddodd dau ymatebydd sylwadau pellach. Awgrymodd un 'Gallai ysgolion gynnal sgyrsiau i sicrhau bod pob dysgwr yn ymwybodol o'r cymorth sydd ar gael, tra hefyd yn gwneud y rhai sy'n ymwneud â bwlio yn fwy ymwybodol o'r canlyniadau a'r cosbau posibl y gallent eu hwynebu'. Teimlai un arall fod y canllawiau’n fwy perthnasol i ddisgyblion iau: 'Mae'n ymddangos bod y canllawiau'n canolbwyntio mwy ar ysgolion cynradd nag ysgolion uwchradd… mae'n anodd llywio os ydych chi eisiau darganfod un peth yn unig'.

6.6 Myfyrdodau Cyffredinol

Ar draws y gwahanol linynnau o adborth, croesawodd plant a phobl ifanc y canllawiau diwygiedig ac roeddent yn teimlo bod ganddynt y potensial i wneud ysgolion yn fwy diogel. Roedd plant iau mewn ysgolion cynradd yn tueddu i fod yn fwy cadarnhaol ac yn ymddiried mewn oedolion, tra bod cyfranogwyr hŷn mewn ysgolion uwchradd yn fwy amheus, gan dynnu sylw at ymatebion anghyson, diffyg adnoddau a dryswch rhwng bwlio a chellwair.

Roedd galwadau hefyd am gyfathrebu cliriach, canlyniadau llymach a mwy o dryloywder ynghylch sut mae bwlio yn cael ei drin.

Roedd y fersiwn Hawdd ei Darllen yn cael ei gwerthfawrogi am ei symlrwydd a'i hygyrchedd, er bod rhai o'r farn ei bod yn brin o fanylion ac yn beirniadu'r delweddau fel rhai diflas neu anghyson.

Atgyfnerthodd y nifer llai o ymatebion ffurflenni ar-lein y darlun cymysg hwn, er bod yr holl ymatebwyr yn gwybod am gynllun gwrth-fwlio eu hysgol, roedd llai na hanner yn ymddiried mewn oedolion i weithredu'n briodol ac roedd sawl un yn teimlo bod y canllawiau'n fwy addas i ddisgyblion iau.

Ar y cyfan, roedd plant a phobl ifanc yn teimlo y dylai'r canllawiau fod yn gliriach, yn fwy deniadol ac yn cael eu cymhwyso'n gyson ar draws ysgolion, gyda systemau cymorth gweladwy ac oedolion dibynadwy sy'n gweithredu'n bendant. Fe wnaethon nhw bwysleisio y dylai'r canllawiau nid yn unig godi ymwybyddiaeth ond hefyd drosi'n newid gwirioneddol, ymarferol yn y ffordd y mae bwlio yn cael ei atal a'i drin.

7 Adborth ar y gweithdai

Fel y nodwyd yn y fethodoleg, cynhaliwyd dau weithdy gyda chynrychiolwyr o sefydliadau sy'n gweithio mewn meysydd sy'n gysylltiedig yn agos â bwlio, neu'n uniongyrchol o fewn y maes hwn. Fe'u casglwyd ynghyd i roi eu barn ar gryfderau a gwendidau'r canllawiau.

7.1 Asesiad cyffredinol

Ar y cyfan, croesawodd y cyfranogwyr ymrwymiad Llywodraeth Cymru i ddiweddaru'r canllawiau gwrth-fwlio a'u halinio â blaenoriaethau neu faterion cyfredol. Fel y nododd un cyfranogwr, 'Hoffwn gymeradwyo a chroesawu'r gwaith hwn. Mae'n bwysig… ond mae llawer i'w wneud o hyd i wneud y canllawiau'n wirioneddol ddefnyddiadwy'.

Roedd consensws bod y canllawiau wedi'u diweddaru yn adlewyrchu strategaethau cenedlaethol (megis Cynlluniau Gweithredu Cymru Wrth-hiliol a LHDTC+) wrth anelu at fynd i'r afael â bwlio sy'n seiliedig ar ragfarn, a hefyd yn cydnabod polisïau neu fframweithiau newydd, fel y dull ysgol gyfan o ymdrin â llesiant emosiynol a meddyliol.

Er bod y canllawiau wedi cael croeso cyffredinol a'u hystyried yn gadarnhaol, codwyd meysydd i'w gwella hefyd. Isod, rydym yn adolygu'r cryfderau a'r gwendidau a drafodwyd yn ôl thema.

7.2 Iaith a naws

7.2.1 Terminoleg gynhwysol neu gyson

Pwysleisiodd y cyfranogwyr fod yn rhaid i'r iaith a ddefnyddir yn y canllawiau fod yn gynhwysol, yn glir ac yn gyson. Roedd gwerthfawrogiad o'r defnydd o iaith niwtral o ran rhywedd, fodd bynnag, nododd cyfranogwyr hefyd nad oedd hyn yn cael ei gymhwyso'n gyson: 'Yr hyn a safodd allan fwyaf i mi oedd y symudiad tuag at iaith fwy niwtral o ran rhywedd… Fodd bynnag, roedd yna bwyntiau o hyd lle defnyddiwyd 'fe' neu 'hi' yn hytrach na 'nhw'. Roeddwn i'n teimlo nad oedd hynny mor gynhwysol ag y gallai fod a byddai cysondeb ar hynny'n gwneud gwahaniaeth mawr. Teimlwyd y gallai dim ond un neu ddau o fanylion bach sydd ar goll neu'n anghywir fel hyn ddieithrio cynulleidfaoedd, er gwaethaf y ffaith bod y mwyafrif helaeth o'r canllawiau'n cael eu hystyried yn gadarnhaol:

> 'Mae yna bwynt allweddol roeddwn i eisiau ei godi mewn gwirionedd ynglŷn â'r iaith a chynhwysiant yn y canllawiau. Ar dudalen 35, pwynt 32.3, mae'n sôn am fwlio homoffobig, deuffobig a thrawsffobig, gan amlinellu'r gwahanol ffyrdd rydym yn cyfeirio at bobl yn y cyd-destun hwnnw. Ond yna, ychydig bwyntiau'n ddiweddarach - pwynt 33.7 - mae paragraff am "eithriadau o'r grŵp", sy'n dweud -
>
> "Mae hyn ychydig yn wahanol i'r driniaeth dawel oherwydd ei fod yn mynd gam ymhellach o anwybyddu drwy sicrhau bod plentyn yn gwybod nad yw'n cael bod yn y grŵp".
>
> "Allwch chi ddim rhoi "fe neu hi" yn y paragraff hwnnw mewn gwirionedd os ydych chi newydd fod yn siarad am fwlio homoffobig, deuffobig a thrawsffobig, oherwydd mae'n gwrthdaro. Mae'n rhaid i'r geiriad fod yn gyson - naill ai rydyn ni'n mabwysiadu dull cynhwysol o ran rhagenwau drwyddi draw, neu dydyn ni ddim. Fel arall, gallai rhywun yn hawdd sylwi ar hynny a'i weld fel gwahaniaethol. Dw i'n meddwl ei fod yn enghraifft glir iawn o ble mae angen i'r iaith gyd-fynd.'

7.2.2 Osgoi labeli stigmateiddio

Teimlai rhai cyfranogwyr y gallai rhai termau gario ystyron anfwriadol. Er enghraifft, roedd rhai cyfranogwyr yn casáu defnydd y canllawiau o'r gair 'tramgwyddwr' i labelu plant sy'n bwlio. Roedd teimlad bod gan y term hwn oblygiad troseddol neu gyfreithiol cryf ac nad ydyn nhw eisiau labelu plentyn yn y ffordd honno. Roedd hyd yn oed teimlad y gallai rhai ysgolion fod yn anfodlon adrodd am ddigwyddiadau bwlio, gan y gallent fod yn anghyfforddus yn defnyddio'r term hwnnw.

Awgrymodd y cyfranogwyr fabwysiadu iaith feddalach – er enghraifft, dweud 'plentyn sydd wedi cyflawni niwed' yn lle hynny, i ddisgrifio sefyllfaoedd o'r fath mewn tôn llai cyhuddgar. Teimlwyd y gallai newidiadau bach fel hyn wneud yr adrodd am ddigwyddiadau bwlio yn haws i ddelio â nhw.

7.2.3 Egluro diffiniadau

Roedd yna ychydig o dermau a ystyrid yn dechnegol neu'n haniaethol y gellid eu hesbonio'n well. Er enghraifft, amlygwyd y term 'gwydnwch' fel un problemus heb gyd-destun, gyda chyfranogwyr yn dweud bod gwahanol asiantaethau'n dehongli 'gwydnwch' yn wahanol.

Yn ogystal, roedd teimlad y gallai'r canllawiau gymysgu 'aflonyddu rhywiol gan gyfoedion' â 'bwlio rhywiol' mewn mannau: 'Y diffiniad sydd angen eglurhad brys yw'r un sy'n ymwneud ag aflonyddu rhywiol rhwng cyfoedion a bwlio rhywiol. Yn y drafft presennol, defnyddir y termau hyn yn gyfnewidiol weithiau, ond nid ydynt yr un peth. Mae pobl ifanc wedi dweud wrthym eu bod yn well ganddynt y term aflonyddu rhywiol, oherwydd gall 'bwlio' deimlo fel ei fod yn lleihau difrifoldeb yr hyn sydd wedi digwydd. Mae angen gwahaniaeth llawer cliriach yn y canllawiau.'

Roedd cefnogaeth gref hefyd gan rai i newid achosion o 'fwlio' i 'ymddygiad bwlio', drwy gydol y ddogfen. Teimlwyd mai dyma'r derminoleg y mae pobl sy'n gweithio'n uniongyrchol ym maes bwlio yn ei defnyddio.

7.2.4 Bwlio a throseddau casineb sy'n seiliedig ar ragfarn

Roedd un cyfranogwr yn gryf iawn ei deimladau y gellir dosbarthu bwlio sy'n seiliedig ar ragfarn fel y cyfryw yn aml, er mewn llawer o achosion, y dylid ei ddiffinio'n gryfach fel trosedd casineb, fel y byddai y tu allan i'r ysgol.

> 'O ran defnyddio'r term 'rhagfarn' mewn perthynas â bwlio, mae angen i ysgolion fod yn ofalus iawn yn y ffordd maen nhw'n dehongli a phrosesu hynny. Mae'r heddlu'n diffinio rhagfarn neu elyniaeth tuag at rywun fel rhywbeth a allai fod yn gyfystyr â digwyddiad casineb neu drosedd casineb. Un anhawster rydyn ni wedi'i gael gydag ysgolion yw eu bod nhw weithiau'n gallu israddio profiadau - er enghraifft, digwyddiadau sy'n gysylltiedig â hil neu grefydd rhywun - i 'fwlio' yn hytrach na'u cydnabod fel troseddau casineb….Dw i'n meddwl y gallai fod angen i'r canllawiau roi mwy o gyd-destun i ysgolion ar yr hyn y mae 'rhagfarn' yn ei olygu, fel eu bod nhw'n deall ei oblygiadau'n llawn.

7.3 Heriau gweithredu a defnyddioldeb

Thema a gododd dro ar ôl tro yn y gweithdai oedd pryder ynghylch sut y bydd ysgolion yn defnyddio dogfen ganllawiau mor hir a manwl yn ymarferol. Cafodd hygyrchedd a hyd eu crybwyll dro ar ôl tro fel rhwystrau. Teimlai'r cyfranogwyr y gallai'r ddogfen fod yn 'orlethol' i addysgwyr sy'n brin iawn o amser. Teimlwyd y gallai neges allweddol gael ei cholli mewn dogfen mor fawr, a bod angen dogfen sy'n haws i'w hystyried ar ymarferwyr addysg.

7.3.1 Strwythuro yn ôl cynulleidfa

Er mwyn gwella defnyddioldeb, awgrymodd llawer ailstrwythuro'r canllawiau yn ôl cynulleidfa. Teimlai'r cyfranogwyr fod gan wahanol rolau – arweinwyr ysgolion, athrawon dosbarth, llywodraethwyr, awdurdodau lleol, ac ati. – gyfrifoldebau penodol mewn gwaith gwrth-fwlio. Roeddent yn teimlo bod yr holl wybodaeth mewn un lle ar hyn o bryd, sy'n 'teimlo fel y byddai'n rhaid i chi ddefnyddio 'Control-Find' dim ond i ddod o hyd i'r hyn sy'n berthnasol i chi'. Er enghraifft, byddai 'canllawiau cryno i athrawon' gydag arferion dyddiol, a 'chanllawiau i lywodraethwyr' yn canolbwyntio ar bolisi a goruchwyliaeth, yn caniatáu i gynulleidfaoedd gael mynediad cyflym at gyngor perthnasol.

7.3.2 Cyflwyniad

Ochr yn ochr â thocio ac ad-drefnu'r cynnwys, roedd galwadau am well delweddau i wneud y ddogfen yn haws i'w darllen a'i llywio. Roedd galwadau am gynnwys siartiau llif, rhestrau gwirio, ffeithluniau a thempledi yn y ddogfen. Roedd teimlad y byddai'r mathau hyn o ddelweddau yn helpu staff prysur i ddeall gweithdrefnau'n gyflym (e.e. sut i roi gwybod am ddigwyddiad, camau ar gyfer ymyrryd) heb orfod mynd trwy baragraffau hir o destun neu adrannau.

Roedd galwad benodol hefyd am i'r canllawiau ddarparu templedi safonol ar gyfer cofnodi digwyddiadau bwlio, o bosibl ar gael drwy Hwb.

Ar y cyfan, teimlwyd bod angen ailstrwythuro'r ddogfen ychydig i'w gwneud yn fwy defnyddiadwy: 'Dylai'r ddogfen gyfan gael ei churadu'n ofalus, gyda graffeg ac offer gweledol i'w gwneud yn fwy hygyrch.'

7.3.3 Osgoi gorlwytho

Yn ogystal â bod y ddogfen yn hir neu'n anodd ei llywio, roedd teimlad bod angen i Lywodraeth Cymru fod yn ofalus rhag gorlwytho staff addysgu. Teimlai'r cyfranogwyr fod llawer o ganllawiau neu bolisïau newydd yn cael eu cyhoeddi gan Lywodraeth Cymru, ac roeddent yn ofni y gallai ymarferwyr gael trafferth i gadw i fyny.

Argymhellodd rhai cyfranogwyr lansio'r canllawiau ar y cyd â gweithdai neu sesiynau hyfforddi, er mwyn cyflwyno'r ddogfen a sicrhau bod athrawon yn cael dealltwriaeth glir o'i phynciau allweddol cyn y disgwylir iddynt ei defnyddio.

Awgrymwyd hefyd gyflwyno fersiwn ar-lein, gyda llywio cliriach, fel y gallai ymarferwyr addysg ddod o hyd i wybodaeth a'i llywio'n hawdd wrth ddelio ag achosion o fwlio.

7.4 Hyfforddiant

Yn y ddau grŵp cafwyd adborth cryf y bydd gweithredu'r canllawiau yn dibynnu ar a ddarperir hyfforddiant a chymorth i ysgolion. Roedd teimlad hefyd ymhlith rhai bod diffyg hyfforddiant, yn hanesyddol, i athrawon a staff ysgolion ar atal bwlio ac ymateb i fwlio.

> 'Erbyn i'r canllawiau lanio ar eu desg, nid ydyn nhw wedi cael unrhyw hyfforddiant ar sut i'w rhoi ar waith. Disgwylir iddyn nhw ei ddilyn, ac yn y pen draw mae'r baich yn stopio gyda nhw, er eu bod nhw'n ceisio bod yn athrawon a nawr, bron, yn weithwyr cymdeithasol hefyd.'

Heb hyfforddiant, roedd teimlad hyd yn oed 'gyda'r canllawiau ysgrifenedig gorau', y gallai barhau i fod yn 'ddogfen sy'n eistedd yno yn hytrach na rhywbeth sy'n gweithio'n ymarferol'.

7.4.1 Anghenion hyfforddi

Nododd y cyfranogwyr feysydd penodol lle roeddent yn teimlo bod yr angen mwyaf am hyfforddiant, neu lle mae'n brin ar hyn o bryd:

- Bwlio sy'n Seiliedig ar Ragfarn: Roedd teimlad nad oedd gan athrawon hyder wrth ymdrin ag achosion o hiliaeth, bwlio homoffobig neu drawsffobig, iaith rhagfarnllyd yn erbyn y rhai ag anableddau, ac ati. Heb hyfforddiant, teimlai cyfranogwyr, ar rai achlysuron, fod risg y byddai'r digwyddiadau hyn yn cael eu hanwybyddu oherwydd anghysur, neu hyd yn oed yn cael eu priodoli i 'gellwair'.
- Bwlio Ar-lein/Seiberfwlio: O ystyried y defnydd cynyddol o gyfryngau ar-lein, cafwyd awgrymiadau y gallai fod angen hyfforddiant ar staff yn y maes hwn. Fel y nododd un mynychwr, efallai nad yw addysgwyr yn ymwybodol o'r apiau diweddaraf y mae dysgwyr yn eu defnyddio na'r risgiau y gallent eu hwynebu. Teimlwyd hefyd y gallai fod angen hyfforddiant ar athrawon a dealltwriaeth o'u rôl mewn perthynas â digwyddiadau ar-lein sy'n digwydd y tu allan i oriau ysgol, gyda chyfranogwyr yn teimlo bod athrawon weithiau'n ansicr ynghylch hynny.

7.4.2 Gweithgareddau dilynol neu sesiynau gloywi

Roedd teimlad na ddylai hyfforddiant yn y maes hwn fod yn ddigwyddiad untro. Awgrymodd rhai cyfranogwyr y dylai hyfforddiant cychwynnol ddigwydd fel rhan o gyflwyniad i'r canllawiau, ond ar ôl hynny, y dylai fod cymorth parhaus mewn rhyw ffordd.

Awgrymodd y cyfranogwyr gyrsiau gloywi, hyfforddiant ar sut i ddelio â digwyddiadau, neu hyd yn oed fannau ar-lein lle gallai ymarferwyr addysg rannu heriau a llwyddiannau.

7.4.3 Cael aelod arweiniol ar gyfer bwlio

Agwedd arall ar y gweithredu a drafodwyd oedd dynodi aelod o staff arweiniol ym mhob ysgol ar fwlio. Nododd rhai cyfranogwyr fod cael arweinydd gwrth-fwlio pwrpasol yn gyfrifol am yrru'r gweithrediad yn arfer effeithiol. Roeddent yn teimlo y gallai'r person hwn sicrhau bod hyfforddiant yn cael ei ddarparu i'r holl staff a'i integreiddio i gyfnodau sefydlu athrawon newydd, a bod polisi gwrth-fwlio'r ysgol yn cael ei fonitro'n weithredol.

7.5 Dolenni i bolisïau a fframweithiau ehangach, neu ddogfennau eraill

Nododd un cyfranogwr fod angen diwygio y cyfeiriad at y deunydd a dynnwyd o 'That's So Gay! Challenging Homophobic Bullying' (2015) i ddyfynnu fersiwn newydd o'r deunydd hwn, o How to Stop Homophobic and Biphobic Bullying’ (2020).

7.5.1 Dull ysgol gyfan

Siaradodd rhai cyfranogwyr am eu gwerthfawrogiad bod y canllawiau wedi rhoi pwyslais ar ddull ysgol gyfan. Roeddent yn teimlo bod hyn yn sicrhau bod pawb (arweinwyr, athrawon, staff cymorth, dysgwyr a rhieni) yn rhannu dealltwriaeth o beth yw bwlio a sut mae'n cael ei drin.

7.5.2 Ymarfer wedi'i lywio gan drawma

Siaradodd un cyfranogwr yn gryf ei fod yn teimlo bod trawma ar goll yn y ddogfen hon. Roedd yn teimlo bod Llywodraeth Cymru wedi gwneud llawer iawn o waith yn y maes hwn, ond roedd yn teimlo bod diffygion yn y ddogfen yn y maes hwn.

> 'Darn arall sydd ar goll yw cyngor ar gynnwys plant a phobl ifanc mewn adrodd, mewn ffordd sy'n ystyriol o drawma. Mewn gwirionedd, mae trawma yn gwbl absennol o'r canllawiau, sy'n fwlch mawr. Mae cymaint o waith ystyriol o drawma wedi'i wneud ledled Cymru ac mae angen cyfeirio ato yma.'

7.6 Cynhwysiant

Teimlai'r cyfranogwyr fod y canllawiau drafft yn mynd i'r afael yn gryf ag ystod o gategorïau bwlio sy'n seiliedig ar hunaniaeth, megis bwlio hiliol, homoffobig, trawsffobig, ac anabledd – a ystyriai'r cyfranogwyr yn bwyslais angenrheidiol.

Gwelwyd bod y cyd-fynd â blaenoriaethau cynhwysiant cenedlaethol (fel Cynllun Gweithredu Cymru Wrth-hiliol a Chynllun Gweithredu LHDTC+) yn gryfder yn y ddogfen. Er enghraifft, roedd rhanddeiliaid sy'n gweithio gyda phobl ifanc LHDTC+ yn gwerthfawrogi cydnabyddiaeth y canllawiau nad yw amgylchedd cartref person ifanc bob amser yn ddiogel nac yn gefnogol. Roeddent yn croesawu'r ffaith bod y canllawiau'n cynghori'n benodol i fod yn ofalus wrth hysbysu rhieni os gallai plentyn fod mewn perygl o niwed neu gael ei ddatgelu.

7.6.1 Meysydd sydd ar goll neu sydd heb fanylion

Er bod y cyfranogwyr o'r farn bod cynnwys gwahanol fathau o fwlio, yn enwedig bwlio sy'n seiliedig ar ragfarn, yn gryf, ac efallai'r agwedd gryfaf ar y canllawiau yn gyffredinol, roedd yna feysydd o hyd y teimlwyd eu bod ar goll neu'n brin o fanylion. Roedd hyn yn cynnwys:

- Croestoriadoldeb: Roedd teimlad mai dim ond yn gryno y sonnir am hyn yn y cyflwyniad: 'Dim ond fel term yn y cyflwyniad y mae'n cael ei grybwyll, sy'n teimlo'n symbolaidd. Mae angen lens groestoriadol briodol arnom drwy gydol y ddogfen i adlewyrchu y gall person ifanc feddu ar hunaniaethau lluosog, a bod y profiadau croestoriadol hyn yn llunio eu bywydau.'
- Mathau o ragfarn sydd ar gynnydd: Roedd rhai cyfranogwyr o'r farn nad yw'r canllawiau'n ymdrin yn ddigonol â mathau o ragfarn sydd ar gynnydd, neu nad ydynt wedi dal i fyny'n ddigonol â nhw. Mae hyn yn cynnwys casineb at fenywod a bwlio rhywiaethol a gwrthsemitiaeth. Nododd un cyfranogwr: 'Rydym hefyd yn gweld cynnydd enfawr mewn gwrthsemitiaeth y mae angen ei gydnabod, ochr yn ochr â'r ymosodiadau real iawn ar y gymuned drawsryweddol.' Roedd teimlad hefyd nad oedd bwlio y mae plant Sipsiwn, Roma a Theithwyr yn ei wynebu yn cael ei drafod yn glir.
- Anabledd a niwroamrywiaeth: Teimlai rhai cyfranogwyr nad oedd y canllawiau drafft yn ymdrin yn ddigonol â bwlio yn erbyn y rhai ag anableddau dysgu, anghenion addysgol arbennig, neu niwroamrywiaeth. Er enghraifft, help gyda chwestiynau cymhleth fel sut i weld a yw plentyn di-eiriol yn cael ei fwlio.

7.6.2 Cynrychiolaeth a phrofiad bywyd

Trafododd rhai cyfranogwyr bwysigrwydd cynnwys y rhai sydd â phrofiad bywyd wrth lunio dulliau ysgolion neu eu dealltwriaeth o faterion. Teimlai'r cyfranogwyr hyn nad yw rhai cyrff llywodraethu ysgolion 'yn adlewyrchu amrywiaeth Cymru', a all arwain at ddiffyg dealltwriaeth ynghylch y problemau y mae rhai grwpiau'n eu hwynebu, ac effeithiau bwlio arnynt. Awgrymodd y cyfranogwyr hyn y dylai ysgolion ddefnyddio arbenigedd allanol (e.e. elusennau sy'n arbenigo mewn meysydd penodol o fwlio e.e. hiliaeth, LHDTC+, anabledd) ar gyfer cymorth, hyfforddiant neu adolygu polisïau. Nodasant fod y canllawiau'n sôn am gynnwys rhanddeiliaid, ond roeddent yn teimlo y gallai'r canllawiau fod yn gliriach neu'n gryfach yn y maes hwn.

7.7 Casglu a monitro data

Roedd llawer o gyfranogwyr yn teimlo'n gryf bod y sefyllfa bresennol o gasglu data ar ddigwyddiadau bwlio yn anghyson ac yn annigonol. Yn ei dro, teimlwyd bod hyn yn cyfrannu at ddiffyg dealltwriaeth ynghylch lefel neu fathau’r bwlio sy’n digwydd mewn gwirionedd.

7.7.1 Monitro gorfodol o ddigwyddiadau bwlio

Dywedodd y cyfranogwyr fod y canllawiau drafft yn annog ysgolion i gofnodi a monitro bwlio, fodd bynnag, dywedasant nad yw'n ei wneud yn ofyniad. Roeddent yn teimlo, os yw'r agwedd hon yn wirfoddol, y gallai digwyddiadau fynd heb eu cofnodi.

> 'Ar hyn o bryd, mae disgwyliad, ond nid gofyniad, i ysgolion adrodd i Lywodraeth Cymru drwy awdurdodau lleol. Mae hynny'n golygu na allwn ni greu darlun clir o ble mae bwlio ar sail hil yn digwydd'
>
> 'Y peth allweddol yr hoffwn i ei weld yw gwneud cofnodi a monitro digwyddiadau bwlio yn ofyniad gorfodol ledled Cymru. Ar hyn o bryd, heb dystiolaeth glir a chyson, ni allwn gefnogi ysgolion, ariannu grwpiau cymunedol, na thargedu ymyriadau yn iawn. Mae angen i Lywodraeth Cymru gymryd cyfrifoldeb am sicrhau bod hyn yn cael ei wneud yn gyson, neu fel arall ni fydd y canllawiau'n cael yr effaith y dylent ei chael.'
>
> 'Byddai rhan o ddull sylfaenol cryf hefyd yn cynnwys cael data, set ddata briodol.' Yng Ngogledd Iwerddon, er enghraifft, mae'n ofynnol i ysgolion gofnodi lefelau bwlio ac adrodd hynny'n ôl i'w hawdurdod lleol. Yma, nid oes rhaid i ysgolion wneud hynny. Er bod y canllawiau'n dweud y dylent gasglu data, nid oes "rhaid" gwneud.
>
> Heb y data hwnnw, dydyn ni ddim yn gwybod pwy sydd fwyaf mewn perygl o gael ei fwlio na pha mor effeithiol yw dulliau gwrth-fwlio. Mae'n golygu y bydd llawer o ysgolion yn mabwysiadu strategaethau newydd heb wybod a ydyn nhw'n gweithio. Heb ddealltwriaeth gyffredin o fwlio a heb y data cywir, rydym yn colli'r gwaith sylfaenol sydd ei angen arnom cyn y gallwn hyd yn oed ddechrau meddwl am y rhai sydd fwyaf mewn perygl.'

7.7.2 Tracio gwell

Hyd yn oed lle mae ysgolion yn casglu gwybodaeth am fwlio, teimlwyd y gallai ysgolion fod yn ansicr ynghylch sut i ddefnyddio'r data yn effeithiol. Er enghraifft, mynd y tu hwnt i gasglu digwyddiadau yn unig, i gategoreiddio digwyddiadau i fonitro tueddiadau dros amser, er mwyn ymateb i ffurfiau cynyddol o fwlio yn eu hysgol. Y tu hwnt i olrhain nifer y digwyddiadau, a'r disgrifiadau, awgrymwyd y dylid annog neu orfodi ysgolion, efallai gyda thempledi enghreifftiol, i gofnodi a chategoreiddio'r ffactor y tu ôl i'r bwlio (hiliaeth, bwlio anabledd, ac ati, gan gofio pwysigrwydd croestoriadoldeb lle bo angen), lleoliad (e.e. maes chwarae, coridor, ar-lein), a'r canlyniad i'r ddwy ochr (y person sy'n dangos ymddygiad bwlio a'r person sy'n cael ei fwlio).

7.7.3 Adborth

Pwynt olaf a wnaed oedd, heb gofnodi a thracio digonol o ddata sy'n ymwneud â bwlio, na fyddai awdurdodau lleol a Llywodraeth Cymru yn gwybod pa effaith y mae unrhyw ganllawiau mwy wedi'i chael. Yn yr un modd, wrth symud ymlaen, p'un a yw bwlio ar gynnydd neu wedi gostwng, ac ar gyfer mathau penodol o fwlio.

7.8 Llais plant

Teimlai llawer o gyfranogwyr fod dysgwyr yn aml yn aneglur ynglŷn â sut i geisio cymorth pan gânt eu bwlio. Roeddent yn teimlo y gallai dysgwyr fod wedi cael gwybod bod ganddynt hawl i fod yn ddiogel, ond nad ydynt bob amser yn cael camau ymarferol hawdd ar yr hyn y dylent ei wneud os nad ydynt yn teimlo'n ddiogel.

Tynnodd cyfranogwyr sylw hefyd at y posibilrwydd y gallai dysgwyr fod yn rhan o gyd-gynhyrchu polisïau ysgol fel ffordd o gael mwy o gefnogaeth ac ymddiriedaeth gan ddysgwyr ym mholisïau bwlio ysgolion. Teimlwyd hefyd y gallai hyn sicrhau bod polisïau ysgolion yn glir ac yn hawdd eu deall, a hyd yn oed arwain at fersiynau gwahanol e.e. ar gyfer staff yn yr ysgol, dysgwyr, ac yn olaf, fersiwn hawdd ei darllen. Enghraifft o arfer effeithiol oedd lle sefydlwyd grwpiau gwrth-hiliol mewn ysgolion sy'n cynnal arolygon o ddisgyblion, yn cyfarfod â thimau uwch arweinyddiaeth, yn adolygu polisi, ac yn creu etifeddiaeth trwy recriwtio aelodau newydd bob blwyddyn.